వివేకదీపిక



గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు



ప్రకాశకులు

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

వివేకదీపిక



ప్రథమాంకము

---

౧. రంగము—సీతారామయ్యగారి గృహములోని చావడి.

[తనలోఁదానే యేమోమాటాడుకొనుచు నారాయణమూర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నారా—(తనలో) నేనిప్పుడెంత క్రూరకృత్యమును చేయఁదలఁచుకొనుచున్నాను. ఏకగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని చంపుటయన్న నేదో మనస్సులో భీతిపుట్టి దేహముకంపించుచున్నది. నాచెల్లెండ్రిందఱిలోను జానకి బహుసాధ్వీమణి రాలు గుణవంతురాలు. అయినను చెట్టు చెడుకాలమునకు కాక్కి మూతిపిండె యన్నట్టు నేఁటికాలమునకు దానికిట్టి దుర్బుద్ధి పుట్టినది కాఁబోలును. ఏమోదాని యేడుపది యేడుచునని యింతవఱకును సహించి యూరకుండుచునే వచ్చినాఁడను. ఇప్పుడింటనున్న పుణ్యస్త్రీలను గూడ జారత్వమునకు దింపనారంభించినది. ఇంక నేనిది చూచి సహింపలేను. మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁడు నాభార్యతో గుసగుసలాడుచు నొంటిగా పడకగదిదొడ్డిలోఁ గనఁబడ్డప్పుడే వానిని చావఁగొట్టి సాగనంపివాను. ఆ దెబ్బలచేత వాఁడింక పదిదినములదాఁక మంచముమీఁదనుండి లేవఁడు. జానకి యాలోచనలేక యీపని జరగినదని తోఁచదు. మగఁడుగల యిల్లాండ్రనుగూడ పాడుచేయ మొదలు పెట్టినది గనుక, ఏపాపముననైన నొప్పుగొని యిప్పుడు నేను కొని తెచ్చిన పాషాణమును దీని కేవస్తువులోనో పెట్టి లోపలికిచ్చెదను. కులమున కపకీర్తి తెచ్చిన

యిటువంటి పాడుముండలు బ్రతుకుటకంటె వేగిరముచచ్చుటయే మేలు. ఇంటనున్న సూడువాండ్ర సాహాయ్యములేక నేనెట్లు జాన కికి విషము పెట్టఁగల్గుదును? నా యభిప్రాయము అమ్మతోఁగాని నాన్నగారితోఁగాని చెప్పుదునా? చెప్పినను కడుపునఁ బుట్టినదానికి విషము పెట్ట వారొప్పుకొందురా! అదుగో బాబయ్యగారీ లాగున వచ్చుచున్నారు. మఱియొకవిధముగా నీ ప్రస్తావనము నాయనయొద్దఁ దెచ్చిచూచెదను.

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—ఏమోయి నారాయణమూర్తీ! హారతికర్పూరమును తీసికొనివచ్చుటకు వెళ్ళి యింత సేపాలస్యము చేసితావు? ఇప్పుడైన తీసికొనివచ్చినావా? మఱచిపోయి రావా?

నారా—(తనలో చెప్పుదునా?)

సీతా—(తనలో) వీఁడేమో రెండుదినములనుండి పరధ్యాన ముగా నుండి యెప్పుడును తనలోఁ దానేమో యాలోచించుకొను చున్నట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. వీనికి లోపల నేదో గొప్ప యాలోచన యున్నది. (బిగ్గఱగా) కుఱ్ఱవాడ వేమి? హారతికర్పూరము తెచ్చినావా?

నారా—ఏమిటి? హారతికర్పూరమా? ఇదిగో తెచ్చినాను. (అని యొక పొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(విప్పిచూచి) ఇది హారతికర్పూరము లాగునఁ లేదే—

నారా—(తనలో) మనస్సు చెదరియుండుటచేత నొకపొట్లము నియ్యఁబోయి మఱియొకపొట్లము నిచ్చినాను. (అని చప్పున తండ్రి చేతిలోనుండి యాపొట్లమును బుచ్చుకొని బిగ్గఱగా) పొరపాటునమఱి యొకపొట్లము నిచ్చినాను. ఇదిగో ఇది హారతికర్పూరము. (అని రెండవపొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(తనలో) ఈవేళ వీరిస్థితి చూడఁగా నేమోవింతగాఁ కనఁబడుచున్నది. మనసులో నేమో యాలోచించుకొనుచు పరధ్యానముగానుండి రెండవమాఱడిగిన దాఁక నామాటనే వినిపించుకొన్నాఁడు కాఁడు? హారతికర్పూరమడిగిన మఱియొక పొట్లమును చేతిలోఁబెట్టి తత్తరపడి చేతిలోనుండి పుచ్చుకొన్నాఁడు. హారతి కర్పూరమును పుచ్చుకొని తిన్నగాఁ లోపలికిరాఁక నడవలో గూరుచుండి యేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. సంగతి యడిగిచూచెదను. (బిగ్గఱగా) నారాయణమూర్తీ! నీవు మొదట నా చేతికిచ్చినపొట్లమేమిటి? ఒంటరిగాకూరుచుండి నీ విప్పుడాలోచించుచున్న సంగతి యేమిటి?

నారా—(తనలో) ఈయన తనంతట తానే నన్నడుగుచున్నారు గనుక చెప్పివేసెదను. (బిగ్గఱగా) పొట్లమా—పొట్లమా—పొట్లమాండీ? అదిపటికపొడుము—పటికముక్కలు. తమతో నేనే యొకసంగతి మనవి చేయవలెను. ఒకనిమిషము దగ్గరగావచ్చి కూర్చుండండి.

సీతా—ఏమో చెప్పు (అని చెంతఁజేరి కూరుచున్నాఁడు)

నారా—మన యింటజరుగుచున్న యల్లరి చూచుచున్నారు గదా? మనకు నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వల్లపడకున్నది. ఎప్పుడు నేదోషము నెఱుఁగని సద్వంశమున పుట్టియుండలమూలమున నేఁటికాలమున నపకీర్తిపాలు కావలసిన యోగము తటస్థించినది.

సీతా—నీవన్నది నాకు తెలిసినది. అన్నపూర్ణసంగతి చెప్పుచున్నావు. అది కుసుమవంటబ్రాహ్మణు నకానుఁడును నుల్లగదిలో నుండఁగా పట్టుకొని మొన్న రాత్రి కుఱ్ఱవాండ్రేమో యల్లరిచేసినారని మీఅమ్మ నాతోఁజెప్పఁగా మేమిద్దఱము నింతసేపు దుఃఖించినాము. దానిగతి యీలాగుననుండఁగా మనమేమిచేయఁగలము? మగనికిని

దానికిని మూఁడేండ్లు హెచ్చుతగ్గుగాఁ జూచి పెండ్లిచేయఁగా వాఁడు వివాహమయిన మూఁడవయేటనే కాలముచేసినాఁడు.

నారా—దాని గ్రహచారమునకు మనమేమి చేయఁగలము? లోకములోనివారివలె మీరు వందలును వేలును పుచ్చుకొని చిన్నదానిని ముసలివానికిని తెగులుగొంటునకును గట్టిపెట్టలేదుగదా? దాని కర్మమున కెవరుకర్తలు? పూర్వజన్మసుకృతముచేత దానికీజన్మమున విధవాత్వము సంభవించినది. ఎవరికయినను బుద్ధితిన్నగా నుండవలెను.

సీతా—మనముకూరుచుండి మాటలెన్నియైనను జెప్పవచ్చును గాని వయసులోనున్న వారికి కామమును జయించుట మాత్రము శక్యముకాదు. నీవు రెండవభార్యనుదిగి కాపురమునకు వచ్చులోపల రెండు సంవత్సరములు తిన్నగానుండలేక మూఁడుసారులు రోగములు తగిలించుకొని మంచమెక్కినావు. రజస్వలయయిన మూఁడుమాసములకే దానిమగఁడుపోగా నిత్యమును విధవకూఁతురింట నుండఁగాఁ జూచి దుఃఖముసహింపలేక ప్రేమనుకోసివేసి దానిని మూఁడు నెలలత్త వారియింటనే యట్టేయుంచినాను. అక్కడనున్న కాలములో నుంచి మాటలాడి దాని మఱఁదియే దానిని భంగపఱచి వలలో పడవేసినాఁడని వదంతికలిగినది. తరువాత నత్తవారు దానికితిన్నగాతిండియే పెట్టక బట్టయేయియ్యక సకలబాధలును పెట్టి యొకనాఁడు మధ్యాహ్నమిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దిగవిడిచిపోయినారు. పడుచుతనము లోనున్న విధవ యింటనుండఁగా బంధువులకందఱకును దానినడత నెట్లుకాపాడుదుమాయనియొకవిచారము, అదికొంచెముదుర్వృత్తిలో ప్రవేశించియేమైనఁ దెచ్చుకొన్నయెడ పాపమునుదాచినలుగురికన్నులు నుసేలాగునఁగప్పుదుమాయనుని మఱియొకవిచారము. అప్పుడునీచెల్లెలు [illegible] కొన్నదట. మన యాఁడువాండ్రుగర్భవిచ్చి

తప్పనకై యేమిపాట్లుపడినారోగాని యది యిప్పుడు నెలదినములు తీసికొని చచ్చిబ్రతికినది. కులమునకు వెఱచి తల్లిదండ్రులు తమ బిడ్డల విషయములో నెన్ని పాతకములకయిన లోఁబడవలెను.

నారా—బిడ్డలో బిడ్డలోయని కొట్టుకొనువారి కెన్ని దేవతలకు మ్రొక్కుకొన్నను సంతానము కలుగదు. ఎప్పుడును సంతానము కలుగఁజేయవలదని నిత్యమును కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచుండు బాలరండల కొక్కమాఱు కక్కుర్తిపడఁగనే కడుపునిలుచును. రండాగర్భము నిలిపియుంచుటయు సిగ్గుపాటే విచ్ఛేదము చేయుట యంతకంటెను సిగ్గులచేటు.

సీతా—అప్పుడత్తవారిమీఁద నాకు దేహముమండి కొన్ని నెలలు పోయినతరువాత దీనిచేత బావగారిమీఁద న్యాయసభలో జీవనాంశమునకు వ్యాజ్యము వేయించినాను. అప్పుడేమి చెప్పను! తమ్మునిభార్యకు జీవనాంశము లేకుండఁ జేయుటకయి తనకు పిత్రార్జితమయిన పాత్తేమియుఁ జెందలేదనియు తనయొద్దనున్న సొమ్ము స్వార్జితమనియు వాదించెనుగాని న్యాయాధిపతిసంవత్సరమునకు పదియేనురూపాయలు భరణమిచ్చునట్లాతనిమీఁద తీర్పుచేసినాఁడు. చూచితివా! లోకములో మగఁడుచచ్చి యేడ్చుచున్న యనాథలకొక్కపూట తిండికి సగముసరిపోవు జీవనాంశమియ్యవలసివచ్చునని వారిమగల భాగమునంతయు వేసికొని తమది స్వార్జితమనియు వారు వ్యభిచారిణులనియు వాదించి జ్ఞాతులెట్టి యక్రమములకు లోఁబడుదురో!

నారా—అవును. మనలో భర్తలు తమ యనంతరము భార్యల సుఖజీవనములకయి యాధారము నేర్పఱిచి పోకుండుట నష్టకరముగానే యున్నది. అయినను స్వల్పజీవనాంశ మేర్పడుట బాలవిధవల కామమును తగ్గించుటకొక సాధనముగా నున్నందున, ఒక

పక్షమున నాకది యుక్తముగానున్నట్లే తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడు చాలీచాలని యొంటిపూట తిండితోనే విధవలలో నెన్ని ఘోరకృత్యములైన జరుగుచున్నవి. ఇఁక బాలవిధవలకే రెండుపూటలును కడుపునిండ తిండియున్న వాండ్రను పట్టపగ్గము లుండునా?

సీతా—వారికిబొత్తిగా తిండిలేకపోయినను జీవించియున్నంత వఱకు స్వభావసిద్ధమయిన కామము వారిని విడువనేరదు. సమస్తమును దెలిసి, యింద్రియనిగ్రహముచేసి, సంసారబంధమును కోసి వేసి దేహమును కృశింపఁజేసి, అడవులలో కందమూలఫలాదులు తినుచు తలక్రిందుగా తపస్సుచేయు మహర్షులే యప్పుడప్పుడు కామవికారమునకు లోనయి వివేకము పోగొట్టుకొని స్త్రీలవలలో పడుచుండఁగా విద్యాగంధమే లేకపోవుటచేత యుక్తాయుక్తవివేకముచాలక మూఢురాండ్రయి యుప్పును పులుసును దినుచు మంచివయసులోనుండి పట్టణములలో, గాపురముచేయు ననాథయువతులకు కామబాధకు లోనుగాకుండ తప్పించుకొనుట శక్యమగునా? బలవంతములగు నింద్రియములు మనస్స్థైర్యముగల విద్వాంసులనే యాకర్షించుచుండఁగా, వాని ధాటికోర్చుటకింక నబలలెంతటివారు? అదియెఱిఁగియే పూర్వము వ్యాసమహర్షి "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి" యను సత్యవచనమును వ్రాసియున్నాఁడు. అందువిషయమయిన కథను నీవు విన్నావా?

నారా—వినలేదు. దయచేసి కొంచెము చెప్పుఁడు.

సీతా—ఆ మహర్షియొక్క శిష్యులలో నెల్ల విద్వాదగ్రగణ్యుఁడయిన జైమినిముని పైవచనమును గురునింట లేని సమయమునఁ జూచి గురువుగా రబద్ధమును వ్రాసినారనుకొని "విద్వాంసం నాపకర్షతి" యని దానిని దిద్దెను.

నారా—తరువాత నేమి జరిగినది?

సీతా—గురునింటికి వచ్చి తన శిష్యుఁ డట్లు దిద్దుట తెలిసికొని యాతని మనోదార్ఢ్యమును పరిశీలింపఁ గోరి యొక నాఁటి సాయంకాలమునఁ దానొక స్త్రీవేషమును వేసికొని సమస్తాభరణములను ధరించుకొని మేలిముసుగుతో సంజవేళ నా జైమిని యొద్దకు వచ్చి యాయాశ్రమమునం దనకారాత్రి వసించుటకయి తావిమ్మని మందస్వరముతో వేఁడుకొని, అతఁ డొక యింటిని జూపఁగా నందుఁ బ్రవేశించి దీపము వెలిగించుకొని కూరుచుండెను.

నారా—అటు పిమ్మట వృత్తాంత మేమి?

సీతా—ఆ రాత్రి గురువే వేళకు నింటికి రాలేదు. చీఁకటి పోయి కామిజనుల హృదయాహ్లాదకరముగా పిండి యారబోసినట్లు వెన్నెల కాయఁజొచ్చెను. వసంతకాలమగుటచే హృదయముల కామాగ్ని రవులుకొనుచు మలయమారుతము చల్లగా వీచుచుండెను. ఆశ్రమమునందలి పుష్పలతలు కమ్మతావులను వెదఁజల్లుచు నా సుందరి కొప్పులోని పూలదండల పరిమళమును తలఁపింపసాగెను. అప్పుడొంటిగా నున్నందున నా ఋషికుమారుని మనసంతయు గదిలో నున్న సుందరీమణి మీఁద నే పోయెను. అతఁడు విద్వాంసుఁడగుటచే హృదయమును పలువిధముల మరలించుకొనుచు వచ్చెనుగాని కడపట కాముఁడే బలవంతుఁడయి యాతని నపస్మారుని జేసి తనకు లోఁబఱుచుకొనెను. ఆతఁడు కాముని యాజ్ఞకు లోఁబడి దాసుఁడయి యా సుందరియున్న గదితలుపువద్దఁ జేరి మెల్లగా పిలిచెను. ఆమె పలుకకపోఁగా నంతకంత కధికమగుచున్న యింద్రియముల నిర్బంధమునకు తాళఁజాలక రాగాంధుఁడయి యొక్కసారి తలుపు తీయవలయునని బహువిధముల దీనత్వముతో ప్రార్థించి యడిగెను. అప్పుడును లోపలినుండి ప్రత్యుత్తరము రాలేదు.

నారా—అతఁ డంతటితో నైనఁ దెలివి తెచ్చుకొని యూరకున్నాఁడా? మఱి యేమైన సాహసకార్యమునకుఁ జొచ్చినాఁడా?

సీతా—కాముఁడు తనకు లోఁబడినవానిచేత నేమి చేయింపఁజాలఁడు? కాముని కళవులకు లోనయి యా విద్వాంసుఁడు కాలహరణమున కోర్వజాలక వలపు వెఱ్ఱి తలకెక్కి నిచ్చెన వేసికొని గోడపయి కెక్కి గదిలోనికి దుమికెను. అప్పు డాతని యవస్థ నేమని చెప్పను! లోపల దీపము వెలుఁతురున వయసు పడుచునకు మాఱుగా నగలు తీసికొని ముసలిముని వేషముతో నున్న తన గురువును జూచి యతం డద్భుతమును భయమును సిగ్గును పెనఁగొన మాటరాక నిశ్చేష్టితుఁడయి కొంతసేపు చిత్రపు ప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అంత నతఁడు గురువుచేత ప్రబోధితుఁడై యచట నుండజాలక లోపలికి వెంటనే వెళ్ళి "విద్వాంసమపికర్షతికర్షతికర్షత్యేవ" యని ముమ్మాఱు వ్రాసెను. అడవులయం దినుపగోచులను కట్టుకొని యొంటిగానుండు విద్వాంసుల పాట్లే యిట్లుండఁగా నిఁక బహువిధ మాయోపాయములు పన్ని యింద్రియములకు తోఁడు దుష్టపురుషులుకూడ తమ్మాకర్షింప సుందరమందిరములయందు వాసము చేయు ముద్దరాండ్రకు మనసు నిలుపుకొనుట శక్యమగునా?

నారా—పూర్ణముగా శక్యము కాదుగాని పెద్దవారు చూచియుఁజూడ నట్లూరకుండక బాలవితంతువులను గొంచెము నిర్బంధములోనుంచి కాచుచున్నచో వారు తిన్నఁగా నుండక యేమిచేయఁగలుగుదురు?

సీతా—పాతివ్రత్యము నీతిచేత నిలువవలెనుగాని నిర్బంధముచేత నెంతసేపు నిలుచును? ఏడుమేడలలోపలి మేడలోనుంచి చుట్టును వేయిమందిని కావలియుంచుచున్నను కొన్ని రాజాంతఃపురములలో జారత్వము జరుగుచునే యుండుటను మనము వినుచుండుట లేదా?

అట్టి రాజులే నిర్బంధముచేత వ్యభిచారమును నూన్పుచుండఁగా మనమా యిఁక నాపఁగలవారము? మనయన్నపూర్ణ చెడుతిరుగుళ్లు చూచి సహింపలేక మనము కొంచెము నిర్బంధపెట్టినతోడనే పూర్వమది యేమి చేసినదో చూడలేదా?

నారా — కామాతురులగునవా రేమిచేసినను జేయుదురు వారికి సిగ్గుండునా? పాపభీతి యుండునా?

సీతా — పయివా రెవ్వరును లోపలికి వచ్చుటకు వీలులేక పోయినందున నిర్బంధమునకు సహింపలేక యొక నాఁటి రాత్రి చాకల సామిగానిని తీసికొని నగలతో లేచిపోయి యావలివీధిని శూద్రగృహముఁ బ్రవేశించినది. కన్నకడుపగుటచేత నెట్టి దుర్మార్గురాలయినను దానిని విడిచిపెట్టియూరకుండ మనసొప్పక యందఱకును దెలిసిన మఱింత యవమానమునకు హేతువగునని యెంచి వెంటనే వర్తమానము తెలిసినందున మఱునాఁటిరాత్రియే దానినిబతిమాలుకొని రహస్యముగ నింటఁదెచ్చిపెట్టుకొని యప్పటినుండియు నదియెట్లు తిరుగుచున్నను చేయునది లేక చూచియు చూడనట్టూరకుండుచున్నాము. గట్టిగా నేమయిన నన్నచో నలుగురిలోను రవ్వయగుటయే కాక మఱునాఁడే యది వీధి కెక్కును. అది మొదలుకొని యది గర్భస్రావములను శిశుహత్యలను బ్రతిసంవత్సరము నెన్నిటినో చేయుచున్నది. మనలో విధవావివాహములు లేకపోవుటవలనఁగదా యీయనర్థములెల్లను మూడుచున్నవి యెన్ని పాపములకయిన నోడిగట్టి సహించుచున్నాము. కాని నేనయిన నన్నచో మనగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని మనమే నలుగురిలోను రవ్వచేసి యల్లరిపడుదుమనియు, అది యిల్లు విడిచి వీధికెక్కినను తెగించి నూతిలోనో గోతిలోనో పడినను మనమే యప్రతిష్ఠ పాలగుదుమనియు, ఏమియుననక లోలోపలనె కృశించి కుములుచు దుఃఖమును మ్రింగు

కొనుచు పయికందలితో పాటు తిరుగుచున్నాము. ఎక్కడకు వెళ్ళినను, ఎవ్వరేమి యెత్తిపొడుపుమాట యందురో యను భయమే కాని తిన్నగా తలయెత్తుకొని పదిమందిలోను సంతోషముగా తిరుగుటకు నోచుకోలేదుగదా! ఎవ్వరే వితంతువుల వ్యభిచారాది దుశ్చేష్టలప్రచారము తెచ్చినను మనవిషయమే యనిమనసులోనలుకుపుట్టుచుండును.

నారా — మన కన్నవస్త్రములకు లోపము లేకపోయినను దైవము మనలను సుఖపడనియ్యకుండ తలంచుకోలేదు. ఏజన్మమునన్నో మీదంపతులకు గర్భశత్రువులయిన యీముండలు మీకు పుత్రికలుగా పుట్టి మిమ్ము దుఃఖపెట్టి యీప్రకారముగా తమ పగసాధించుకొనుచున్నారు.

సీతా — అమ్మవారి జాడ్యములలో సామిగాని బాధ వదిలిపోయినది గదా యని కొంచెము కాల తడవి చూచుకొనగానే యిప్పుడు వంట బ్రాహ్మణుడు సామిగానిబాధ యంతకంటె నెక్కువయినది. ఇల్లంతయు వానికి దోచిపెట్టుచున్నది. మనయింట దెచ్చిన వానిలో నుప్పులోనుప్పును పప్పులో పప్పును సగము వాని యింటనే యుండును. ఇంటిదొంగ నెవ్వరు పట్టగలరు? మొన్న మనయింట పోయిన మిరియాలపేరు విషయమయి కూడ నాకు దీని మీదనే యనుమానమున్నది. అది గట్టిగా దీనిపనియే కాని మరి యొకరిపనిగాదు. గృహచ్ఛిద్రము బయలపెట్టరాదు గనుక, ఏమి జరిగినను నోరుమూసికొని యూరకుండవలెను. నోరు తెఱచి యేమయిన నన్న నెప్పుడు వీధికెక్కునోయనియే భయమగుచున్నది.

నారా — ఇంటనుండి వ్యభిచరించుచు కలకాలము తల్లిదండ్రులను వ్యథపెట్టువారికంటె నిల్లువిడిచి లేచి పోవురాండ్రే యుత్తమరాండ్రని చెప్పవలసియున్నది. ఇల్లు విడిచి వీధికెక్కినవారు తామొక్కరు మాత్రమే సంకరురాండ్రయి చెడిపోవుచున్నారు. ఇల్లు

వదలక మాలకూడంతయు నింటనే కలుపువారు తాము మాత్రమే
కాక కులమువారి నందఱిని సంకరులను జేసి కుటుంబమున కంతకు
నవమానము తెచ్చుచున్నారు. కాఁబట్టి యింటి కపకీర్తి తెచ్చు
ముండలను లేవఁగొట్టుటయే మంచిది.

సీతా — అది నిజమే కాని కడుపున పుట్టిన బిడ్డలు చెడి లేచి
పోవుచుండఁగా చూచి యూరకుండుట కెట్టి రాతిగుండెవానికిని బుద్ధి
పుట్టదు. మావంటివాండ్రు జీవించుట కిది కాలము కాదు. వయసులో
నన్నపూర్ణకంటె నలుదేండ్లు చిన్నదయినను మన జానకి కింత పాప
ములేదు. అది బహు బుద్ధిమంతురాలు! దానికి నలుగురు నేమను
కొందురో యని భయమున్నది, ఇది నీవు తగదని చెప్పిన విననేర్చునది.

నారా — ఇఁక జానకిబుద్ధి యడుగ నక్కఱలేదు. దానిసంగతి
మీకు బొత్తిగా తెలియదు. అది వెనుక బుద్ధిమంతురాలుగానే
యుండెను గాని దానిసంగతి యిప్పుడు బొత్తిగా చెడిపోయినది.
దాని తేనెమాటలును స్నానములును జపములును జూచి మీరు భ్రమ
పడుచున్నారు. అది మేకవన్నెపులి, లోలోపలనె గోతులు
కోయును. మొన్నటివఱకును నేనును మీవలెనే మోసపోయినాను.
ఇప్పుడు దానిపేరు చెప్పిన నాయొడలు మండుకొని పోవుచున్నది.

సీతా — అది మనయింట చిన్న మెత్తు వస్తువొకరికిచ్చినదని
నే నెవరినోటను వినలేదు. అది తనయత్తవారి యింటికడనుండి
తెచ్చుకొన్న సొమ్మునే నోముల క్రిందను వ్రతముల క్రిందను దాన
ధర్మముల క్రిందను వ్యయపెట్టుకొనుచున్నది కాని మనసొమ్ము పూచి
కపుడకయినను పుచ్చుకొని యెఱుఁగదు. ఇంకను దాని సొమ్మే
మఱదండ్రకును చెల్లెండ్రకును పెట్టుచున్నది. నెలకును పదియేను దిన
ములకును సందయినప్పు డెప్పుడో మనజానకి కామమును పట్టలేక
మహారహస్యముగా మనలోపల పురాణము చెప్పు గోపాలశాస్త్రులతో

నేమో యేడ్చుచుండునని వెనుక నాతో మీతల్లి యప్పు డప్పుడు చెప్పుచువచ్చినది. అదియు నెవ్వరికిని తెలియును. నీవు మొన్న గోపాలశాస్త్రిని కొట్టినప్పటినుండియు నతఁడు మనయింటికి వచ్చుట మానుకొన్నాఁడు. ఇఁక లక్షవరహాలిచ్చినను తాను మనయిల్లు త్రొక్కిచూడనని నీమేనమామయొద్ద నొట్టు కూడ పెట్టుకొన్నాఁడట. దానిని మనమొక్కసారి చాటునకు పిలిచి చీవాట్లువేసిన పక్షమున, తన మునుపటి గుణమును మానుకొనునని నాకు గట్టినమ్మకమున్నది.

నారా—దాని మొగము ముండిరితెఁడి పుట్రెతు పుట్టినబుద్ధి పుడకలతోఁ గాని పోదు. అది పిడికెడు బూడిద యగువఱకును దాని గుణ మాలాగున నుండునదియే కాని నడుమ మాఱునది కాదు. పెద్దదానివలె దానియేడుపేమో యది యేడిచి యూరకున్న—

సీతా—ఏమో చెప్పబోయి సగము చెప్పి యూరకున్నా వేమి? ఆమాట కడతేఱఁజెప్పు దాని యేడుపది యేడిచి యూరకుండక యెవరి నేమి చేసినది?

నారా—గాడిదకొడుకును మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁడిని కొట్టిన దెందుకనుకొన్నారు?

సీతా—ఎందు కేమి? మనజానకి యతనితో మాటాడుచుండఁగా నీకంటఁ బడ్డదేమో యనుకొన్నాను.

నారా—అందుకుఁ గాదు.

సీతా—మఱి యెందుకు?

నారా—యెందుకయిన నేమి? నేనిప్పుడు మీతో చెప్పను. జానకిముండ పేరును శాస్త్రిగాడిపేరును తలఁచుకొన్న నాకిప్పుడు శరీరమంతయు రవులుచున్నది. కోపమాపుకోలేక వారికి నేనేమిహాని తలఁతునో మీరాసంగతి నన్ను గ్రుచ్చి యడుగకండి.

సీతా — నాయనా! శాంతించుము. వారిమీఁద నీ కెందుకో విశేషాగ్రహము కలిగినట్లున్నది. వారేమయిన నకార్యకరణము చేయుచుండఁగా నీవు ప్రత్యక్షముగఁ జూచితివా యేమి? కొంచెము నిమ్మళించి కారణమేమో నాతోఁ జెప్పుము.

నారా — మానవంతుఁడు తనవారు మఱియే నేరము చేసినను సహించునుగాని అంటుతనము చేసినప్పుడుమాత్రము సహించియూరకుండలేఁడు. నిజమయిన పౌరుషము గలవాఁడు జారత్వము జరుగుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు తత్క్షణమే యిద్దఱినిగూడ కత్తైడయిన పొడిచివేసి యక్కడనే గొయ్యిత్రవ్వి పాతిపెట్టునుగాని మానభంగమునకోర్చి వారి నవతల కడుగుపెట్టనియ్యఁడు. (అని కోపముచేత వణకుచున్నాఁడు.)

సీతా — నాయనా! చిన్నవాఁడవు నీవేమియు నెఱుఁగవు. పెద్దవాఁడను నామాటవిను తొందరపడఁబోకు. దుడుకుతనముచేసి వాండ్రవిషయమున నీవేమయిన పాపకార్యమున కొడిగట్టెదవు సుమా? ఇప్పుడు కాలము బొత్తిగా మంచిది కాదు. తనహానియు లోకనిందఁగూడ వచ్చును. కోపము పాపమునకు కారణమగును. కార్యము మించినతరువాత విచారపడి చేసెడిపని లేదు. నిష్కారణముగా మన మందఱము నప్రతిష్ఠపాలును నవమానము పాలునుకూడ కావలసివచ్చును. మా ముసలిప్రాణములను జూచియైన శాంతము వహించు. మునుపటికంటె నీవిప్పుడు క్రొత్తగా విశేషమేమి చూచినావో నాతోఁ దాఁచక చెప్పితివా, నేను దానికి తగిన ప్రతిక్రియ చేసెదను. (అని కన్నీరు నించుచున్నాఁడు.)

నారా — (లోపలినుండివచ్చి దుఃఖము నాపుకొనుచు) మీ రేమియు ప్రతిక్రియ చేయనక్కఱలేదు. నేనొక క్రూరకృత్యమేమియుఁ జేయఁదలఁచుకోలేదు. ఇదివఱ కొకవేళఁ జేయఁదలఁచుకొన్నను

మీదంపతుల నిర్దతినిజూచి యిప్పు డాప్రయత్నమును మానుకొన్నాను. మీమనస్సును ఖేదపెట్టుకొనకుడు. నామూలమున మీ కెంతమాత్రమును మనోవ్యధ కలుగనియ్యను. మీ కోడలిని మాత్రము వెంటనే పుట్టినింటికి పంపివేయుండి.

సీతా—(తనలో) వీని కేమో భార్యమీఁద సందేహముతోఁచినది. మరియొకరి విషయమయినచో వీనికింత కోపమురాదు. (బిగ్గరగా) గోపాలశాస్త్రి నీభార్యతో నేమయిన మాటాడినాఁడని నీకను మానము కలిగినదా? కిట్టనివారెవరైన నీతో నటువంటి చెడుమాట చెప్పినారా?

నా రా—జరిగినదేమో జరిగినది. దీనికంతకును మన జానకి ముండయే కారకురాలు. అది పోయినఁగాని మనయింటిపీడ వదలదు. దాని నేలాగునైన విఱుగడ చేసికోవలెను. నాకు గోపాలశాస్త్రి గాడిమీఁద నెలదినముల క్రిందటనే యొకసారి కొంచెము సందేహము కలిగినది. ఆగాడిదకొడుకును నీకోడలును మొన్న గదిదొడ్డిలో నొంటిగా మాటాడుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగా కన్నులార చూచినాను. తమ్ముఁ డడ్డమురాకుండినయెడల మొన్ననే వారిద్దఱిప్రాణములను పుచ్చుకొనియుందును. వాఁడు బ్రాహ్మణవేషముతో నున్న చండాలుఁడు గాని పండితుఁడు కాఁడు.

సీతా—ఇంట జనువుగాతిరుగుచున్నాఁడు కనుక, అది నీకు కోపమువచ్చునని యెఱుఁగక యతనితో నేమోమాటాడియుండును. అంతమాత్రముచేత దానియందొక దోషారోపణముచేయుట ధర్మము కాదు. లోకములో నీ వొక్కఁడవే కాదు, పడుచుభార్యలను గలవారందఱును భార్య పరపురుషునితో మాటాడినంత మాత్రమున నీవలెనే యనుమానపడుచుందురు. వారికి హృదయములోఁగల యపనమ్మికయే పలువిధములయిన యనుమానములను పుట్టించి వారిని

బాధించుచుండును. మనసులో లేనిపోనిసందేహము పెట్టుకొని యల్లరి పడఁబోకు. నేరము స్పష్టముగాఁ గనఁబడువఱకును నీవు దాని నేమియుఁ జేయనని యిప్పుడు నా చేతిలో చేయి వేయుము.

నారా—పూర్వకాలపు మనుష్యులు గనుక మీ రెప్పుడును పిన్నవాండ్రేమి కానిపనిచేసినను దానికి మంచియుద్దేశము కల్పన చేయుటకే చూచుచుందురు. ఈకాలపువాండ్ర మాయలును కృత్రిమాలోచనలును మీకు తెలియవు. మీతో నాకు వాదమెందుకు? ఇఁక నాకాభార్య యక్కరలేదు. తత్క్షణము పుట్టినింటికి పంపి వేయండి.

సీతా—అలాగుననే పంపివేసెదను. నీవు వట్టి వెఱ్ఱివాఁడవు. నీకిప్పుడున్న కోపముమీఁద యుక్తాయుక్తము లాలోచించుకో లేకు న్నావు. కొంచెము శాంతిపహించి పెద్దవాఁడను నేనన్నమాట కొట్టివేయక నెమ్మదిగా నీలోనీవు విచారించుకో. నివిప్పుడు చెప్పి నది మాత్రమే కోపకారణ మయినయెడల, నీభార్యయెడలవిశేష దోష మేమియు నాబుద్ధికిఁ గనఁబడదు. ఇందులో జానకి తప్పిద మేమున్నది?

నారా—అది యేమోకాని యీ మూడుదినములనుండియు జానకియన్న పేరే నా చెవికి శూలమువలె సోఁకి నామనస్సును వ్యాకుల పెట్టి బాధించుచున్నది. దాని దురాలోచనయే లేకపోయినయెడల శాస్త్రిగారితో నిర్భయముగా రహస్యము మాటాడుటకు నీకోడలికి గుండెలుండునా? వారాడుకొన్న మాటలేవో నాకువినఁబడినవి కావు. జానకి నేమిచేసినను పాపములేదు. దానికి తగిన శిక్ష చేయవలెను.

సీతా—(తనలో) మాటాడిన కొలఁదిని వీనికి జానకిమీఁది కోప మంతకంతకు హెచ్చుచున్నది. వీఁ డేమి దుర్నయమునకు సాహసించునో యని నామనస్సు పరితపించుచున్నది. (గద్గదస్వర

ముతో బిగ్గఱగా) నీ యిప్పటి యాథార్థ్యము చూడఁగా జానకికేదో యుపాయము చేయుదువని నాకు భయమగుచున్నది. నీవు దాని కేమయిన హాని తలఁచుకొన్న యెడల ముందుగా నన్ను ధన్యునిఁ జేసి యా పాపపువార్త నాచెవి సోఁకకుండ పిమ్మట నీమనసువచ్చి నట్లు చేయుము. దానిని చిన్నప్పటినుండియు ప్రాణముకంటె నెక్కువగా—(అని యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక కన్నుల నీరు గ్రుక్కుకొనుచు తలవంచుకొని యూరకున్నాఁడు.)

నారా—(కన్నుల నీరుపెట్టుకొని) నానిమిత్తమున మీరు మనసులో ఖేదము నొందఁబోకుఁడు. కోపోద్రేకముచేత దేహము తెలియక యేమో నోరికి వచ్చినట్లెల్లను ప్రేలినాను. అది నాకు మాత్రము తోఁడఁబుట్టినది కాదా? నాకు మాత్రము దానిమీఁద ప్రేమలేదా? దాని విషయమై ద్రోహము తలఁచుటకు నేనంత క్రూరకర్ముఁడనా? మీపాదములతోడు దానికి నేనేమియు హాని చేయను. మీరు నిర్విచారముగా నుండుఁడు.

సీతా—నిజముగా దానియెడ తప్పిదమున్నదనియే నీకు తోఁచిన యెడల, నీకోపశాంతికయి నీవు దానికే శిక్షచేయుమన్నను జేసెదను. నీవు దానికి కీడు దలఁపఁబోకు.

నారా—అట్లయినచో రేపు మంచి దినము చూచి దాని శిరోజములు తీసివేయించండి. అవి వదలెనా దాని దుర్గుణములును వదలును, అంతటితో నాకోపమును చల్లారును.—ఎవరో వచ్చుచున్నారు నేను లేచి వెళ్ళెదను.

[అంత పార్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

పార్వ—నాన్నా! భోజనానికి ప్రొద్దెక్కింది. చిన్నన్నయ్య కనిపెట్టుకొని వున్నాఁడు వేగిరం లెండి —పెద్దన్నయ్యా! నీవుకూడా లేచి మడిగట్టుకో.

నారా—నాకిప్పు డాఁకలిగాలేదు. మీ రందఱును భోజనములు కానిండి. నాకు వీధిలో పనియున్నది. నేను వెనుకవచ్చి భోజనము చేసెదను. (అని లేచి వీధిలోనికి వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు. (అని లేచి పడకగదివంక నడుచుచున్నాఁడు.)

పార్వ—స్నానానికి రాకుండా మళ్ళీ గదిలోనికి వెళ్ళుతూవున్నా రేమి? వేగిరరండి. (అని వెళ్ళుచున్నది)

---

౨. రంగము—ఆగృహములోనే పడకగది

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—భోజనమునకు లేవవలసినదని లోపలనుండి రెండు మూడు వర్తమానములు వచ్చినను నాకు లేవతోచకున్నది. నాకిందాఁకటి యాఁకలియంతయు నేమయిపోయినదో కాని యిప్పుడు భోజనముమీఁద బుద్ధియేపుట్టకున్నది. ఆమాటలువిన్నప్పటినుండియు నాకు గుండెలలో రాయిపడి యేమి యాలోచింతమన్నను తోచకున్నది, ఇంతకుమునుపు శ్యామలాంబవచ్చి నాతో నేమిచెప్పినదో నేనేమి బదులుచెప్పి దానిని పంపివేసినానో నేనెఱుఁగకున్నాను, నిప్పులలో పొరలించినట్లు నామనస్సు పరితపించుచున్నది, మెత్తని పఱుపుమీఁద పరుచ్నను నా దేహమిప్పుడు ముండ్లమీఁద పడుకొన్నట్టున్నది, గోవిందరావువలె నారాయణమూర్తి శాంతాత్ముఁడు కాఁడు. నాతోమాటాడినంతసేపును వానిచిహ్నములుచూడఁగా నెవరిప్రాణముల కెగ్గుతలంచునోయని నాగుండెలు కొట్టుకొనుచునే యున్నవి. ఆలోచింపఁగా మొదట వాఁడు నా చేతిలోఁబెట్టిన పొట్లము పాషాణమేనో యని యిప్పుడు నాకు సందేహము గలుగుచున్నది.

అప్పుడు వాడు దానిపేరు చప్పనచెప్పక తడవుకొనుటయు నాచేతి లోని పొట్లమును తత్తరపడి పుచ్చుకొనుటయు వాఁడు తరువాత నాతో సంభాషించిన సంగతులును విచారింపఁగా నదియేదో విష మయి యుండుట నిశ్చయము. అప్పుడే నాకీసందేహము గలిగిన నాచేతిలోఁ బెట్టిన పొట్లమును మరల నియ్యకయే పోయియుందును, వానిమాటలవలన వానికి జానకిమీఁదనే గొంతుకవఱకు కోపము న్నట్టు కనబడినది. నాదీర్ఘత్వము దుఃఖమును జూచి పరుఁకప్పుడు దాని కేహానియుఁ జేయనన్నాఁడుకాని వాని మాటయందు నాకు బొత్తిగా విశ్వాసము కలుగకున్నది. దేవుఁడు మన కుటుంబమున కేమివిపత్తు తెచ్చిపెట్టనున్నాఁడో!

[ఇంతలో సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది]

సుభ—ఏమి? నేనెన్నిసార్లు వర్తమానం పంపినా మీరు భోజనానికి లేవకుండావున్నారు? స్నానంకోసంపెట్టిన వేణ్ణీళ్ళన్నీ చల్లారిపోతూ వున్నవి. విశాలాక్షి అన్నంకోసం యేడుస్తూవున్నది. దానికీవేళ పొద్దున్న చద్దన్నం లేకపోయింది. మీరువచ్చి దేవతా నివేదన చేస్తేనేకాని దాని కన్నం పెట్టవల్లకాదు. వేగిరంలెండి.

సీతా—(తనలో) ఇంతకును దాని గ్రహచార మెట్లున్నదో! కాఁదలఁచియున్నదేమో కాకమానదు.

సుభ—(మఱింత దగ్గఱకు వెళ్ళి) నేను చెప్పిందేమిన్నీ విని పించుకోకుండా మీలోమీరే యేమిటో మాట్లాడుకుంటూవున్నారు. మీరిప్పుడేమో పరధ్యానంగా వున్నారు. సంగతి యేమయినావుంటే భోజనం చేసినతరువాత ఆలోచించుకోవచ్చును. ముందుగా భోజ నానికి లేచిరండి.

సీతా—(నిట్టూర్పు విడిచి) ఇప్పుడు నాబ్రతుకు భోజనము నకు లేచినట్లే యున్నది.

సుభ—(తొట్రుపాటుతో) యేమి? ఆలాగంటారు?

సీతా—ఏమియు లేదు. భోజన మక్కఱలేకయే యిప్పుడు నా కడుపునిండుగా నున్నది.

సుభ—మనవాఁడు గోపాలశాస్త్రుల్లను కొట్టిన దెబ్బలచేత అతఁడు వాయువుచేసి చావలేదుగదా? అందుకోసం యేమయినా మనకు దివాణంవారివల్ల మాటవచ్చేటట్టు వున్నదా యేమి?

సీతా—అటువంటి దేమియు నిదివఱకు పొసఁగలేదు. మన యింటిసంగతి తలఁచుకొన్ననే నాకు మనుగడమీఁద రోతపుట్టుచున్నది.

సుభ—అన్నపూర్ణనుగుఱించి కొత్తసంగతి యేమయినా విన్నారా యేమి? దాని చర్య చూస్తే మొదటినుంచీ నా కనుమానంగానే వున్నది. దాని మూలాన్నే మన కుటుంబాని కెప్పుడో ముప్పు మూడుతుంది.

సీతా—మన మెప్పుడు ననుకొననిది యిప్పుడు మఱియొకటి వచ్చినది. మఱియొకదాని వలన కీడు మూడ సిద్ధముగా నున్నది. జానకి—జానకి—(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—(తొందరపడి) జానకేమిటి? అదివరకింజోలికిపోయేది కాదే. దానికేమి ఆపద రాఁబోవుచున్నది? దాని దగ్గిరడబ్బంతా దోచుకొని మీఁదిమిక్కిలి గోపాలశాస్త్రుల్లు రచ్చకీడ్చి దాని కేమయినా ద్రోహంతలఁచుకొన్నాడా యేమిటి? సాక్ష్యం నిమిత్తం సభల కెక్కవలసిన దుర్యోగం తటస్థించలేదుగదా?

సీతా—అటువంటి దేదియుఁ గాదు. వాని యిల్లు వల్లకాదుగాను గోపాలశాస్త్రి మూలముననే యిస కొంప కూలిపోవలసిన యోగము సంభవించినది. నీ పెద్దకోడలేమో మొన్న గోపాలశాస్త్రితో మాటాడుచుండఁగా నీ పెద్దకొడుకు చూచినాఁడట. అప్పటినుండియు వానికి భార్యమీఁద నమ్మకము తగ్గి దానిని

పుట్టినింటికిఁ బంపివేయు మనుచున్నాఁడు. జానకి యాలోచనమీదనే యాపని జరిగియుండునని వానికి సందేహము తోఁచి జానకిని పొడిచి వేయవలెనని యున్నది.

సుభ—అందుచేతనే కాఁబోలు మొన్న మీ రింట్లో లేనప్పుడు గోపాలశాస్తుర్లును కఱ్ఱ పుచ్చుకొని చావదెబ్బలు కొట్టినాడు. అప్పుడు మన గోవిందరావు వుండి అడ్డం వెళ్ళినమూలంగా గాని లేకపోతే అప్పటి కోపంమీద ఆతణ్ని చంపివేసిపోను. నారాయణ మూర్తికి కోపం వచ్చినప్పుడు వళ్ళు తెలియదు. ఆ రాత్రి గదిలోనికి వెళ్ళింతరువాత పెళ్ళాన్నికూడా బెత్తంతో కొట్టినాడు. తెల్లవారి లేచివచ్చినతర్వాత చూస్తే దానికి వీపుమీఁదనూ చేతులమీఁదనూ అడ్డంగా దద్దుర్లు తేలినవి.

సీతా—అప్పటి నారాయణమూర్తి మాటలవలన భార్యను ప్రాణహాని చేయునని తోఁచదుగాని పుట్టినింటికిఁ బంపివేయుమని మరలమరల నడుగుట చూడఁగా నొకవేళ వాఁడు దాని నొల్లఁడేమో యుని సందేహము గలుగుచున్నది. వానికోప మంతయు నిప్పుడు జానకిమీద నున్నది. దాని కేమయిన హాని చేయునేమోయని నా హృదయము తల్లడిల్లుచున్నది.

సుభ—ఒకవేళ కోపంమీఁద వాఁడు వూరికే అట్లా అన్నాడేమో కాని వాడికి జానకమీఁద మిక్కిలిప్రేమ.

సీతా—ఆ ప్రేమయంతయు నిప్పుడు నడచినది. వట్టిమాటలు మాత్రమే కాదు వానియొద్ద విషముకూడఁ జూచినాను. నిజముగా దాని కేదోహాని-(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—అయ్యో! నా కడుపున పుట్టినతొమ్మండుగురిలోనూ యిప్పుడు యిద్దరు మగవాళ్ళున్నూ అయిదుగురాడవాళ్లున్నూ వున్నారు. అన్నపూర్ణ తరువాతవాడు చెట్టంత కొడుకు మన సాంబ

శివుడు పోయి నాలుగేళ్ళు నిండా కాలేదు. వాడిప్పుడు బ్రతికివుంటే మొన్నటి సప్తమికి యిరవయిరెండేళ్ళు వెళ్ళును. జానకి వాడికంటె రెండేళ్ళు చిన్నది.

సీతా—పోయినవారంద్రను తలంచుకొని యిప్పుడు దుఃఖించిన నేమికార్యమున్నది? వారిని మఱచిపో.

సుభ—నిత్యమూ వాణ్ని జ్ఞాపకం చేస్తూ సుందరమ్మ యింట్లో వుండఁగా వాణ్ని యేలా మఱచిపోను? వాడికంటె అయిదేళ్లు చిన్నదిగదా అని మేనరికం చేసుకొన్నందుకు దాని కయిదో తనం చేసేయోగం లేక సుందరమ్మ మూల పట్టినది. ఆపుకుందామన్నా ఆగకుండా దాన్ని తలుచుకున్నప్పుడల్లా నాకు లోపలినుంచి దుఃఖం పొర్లిపొర్లి వస్తూవుంటుంది. ఆ దుఃఖంతోటే కృశిస్తూవుండగా నిరుడు కాపురంచేస్తూవున్న నా అంతకూఁతురు మహాలక్ష్మి నన్ను భంగపెట్టి పోయింది. దానితో వెనకటి దుఃఖం మరచిపోయి పది హేనేళ్ళ యీ కూతురిని మింగుకొన్నందుకు బెంగపెట్టుకొని రాత్రీ పగలూ కంటికీ నేలకూ యేకధారగా యేడుస్తూవుండగా తరువాత నెల్లాళ్ళకే శ్యామలాంబ మొగుడు పోయినాడని పిడుగువంటి వర్తమానం వచ్చింది.

సీతా—మరచిపోవుచున్న దుఃఖములనన్నిటిని జ్ఞాపకముచేసి నాకు మఱింత విచారమును కలిగించుచున్నావు.

సుభ—ఈ దుఃఖాలు యెల్లకాలమూ మనని యీలాగు బాధ పెడుతూ వుండేవేగాని మఱిచిపోదామన్నా మరుపుకు వచ్చేవికావు. పదమూడేళ్ళది యిక శ్యామలాంబ బ్రతుకెట్లా తెల్లవారుతుంది? అది నేడో రేపో సమర్తాడడానికి సిద్ధంగావున్నది. దాని బతుకెవరు చూచి సంతోషించను? దాన్ని చూచినప్పుడల్లా మనస్సు కలుక్కుమని యేడవకుండా వూరుకుందామన్నా వాటంతటఅవే కళ్ళమ్మణే

నీళ్లు వస్తూవుంటవి. చదువుకున్నది గనుక అదే నాకు ధైర్యం చెప్పి దైవగతి యిట్లావుండగా యేడిచిన ప్రయోజనం యేమనివోదారుస్తూ వుంటుంది. నారాయణమూర్తి పెద్దపెళ్ళాము వేమవరాన్ని దారితీసిందో కని తరువాత వరుసగా మనయింట్లో అయిదారు ప్రాణాలు లేచిపవి. పోగా మిగిలిన అయిదుగురు కూతుళ్ళలోనూ యిప్పుడు ముగ్గురుమూలపట్టినారు. అలాగయినా వాళ్ళను చూచు కొంటూ వుండడానికి ఋణం లేకుండా యిప్పుడు నారాయణమూర్తి కిటువంటి దుర్బుద్ధికూడాపుట్టవలెనా? (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది)

సీతా——(దుఃఖము మ్రింగుకొనుచు) ఇంకెనూ మగడు బాగున్న వారిద్దఱున్నారు గదా? ఆ యిద్దఱినిజూచి సంతోషించుట తక్కిన ముండమోసినవారినిజూచి దుఃఖించుచున్న యాసము బాధపడి వారికి బాధకలుగఁజేయుటయేకాని యందువలన నుఱియేమియు ఫలము లేదు

సుభ——ఆయిద్దరయినా పసుపూ కుంకం తిన్నగా వుండి పది కాలాలపాటు బ్రతికి బట్టకట్టవలెనుగదా? ఎదిగి పెద్దవాళ్ళయినమస్త సుఖాలూ అనుభవిస్తూ కని పెంచుతూ వుండవలసినకాలంలో వాళ్ళ బ్రతుకట్లా అయినది యీ భైయేళ్లు దాటి రాత్రి మంచం గదిలో పడుకుని సుఖం అనుభవిస్తూంటే మొన్నమొన్న మన కడుపునపుట్టిన వాళ్ళు వొంటిగా యివతలకూలి నిద్రపట్టక యేడుస్తుండవలసిన గతి పట్టింది, అప్పుడు మనసులో యెంత దుఃఖంవుండునో! వాళ్ళ దుర్భాగ్యమే అలాకాగా ఇంక పసికూన లెప్పుడో యెదిగి కాపురం చేస్తూ సుఖపడుదురనా మనసంతోషం పడవలసినది? మనపార్వతికి వెయ్యేళ్ళకూ పదోయేడు వచ్చినది, విశాలాక్షికింకా ఆరో యేడు వెళ్ళనేలేదు. వీళ్ళయినా నాలుగు కాలాలపాటు మగనితో కాపురం చేసి వాళ్ళకడుపున నాలుగుకాయలు కాయగా నేనుచూ స్తానో లేదో?

సీతా—విచారించఁబోకు. చిన్నవాండ్రే యయిదవతనముచేసి సంతానవంతు రాండ్రగుదురు.

సుభ—అలాకాదు. లోకములో దేవుడు వెధవముండల కెక్కడలేని ఆయువూ పోస్తాడు, మొరగుడు పురుగులలాగు పచ్చగా వున్నవాళ్ళను యిట్టే యెత్తుకపోతాడు. ముసళ్ళ ఆయుష్షూ వాళ్ళ ఆయుష్షూకూడా వాళ్ళకేపోసి వెధవవాళ్ళకెప్పుడూ భగవంతుఁడు చావుపెట్టడు. అన్నపూర్ణపోయి మన మాట లక్ష్మి బ్రతికివుంటే యెంత బాగావుండును!

సీతా—దాని చెడుతిరుగుళ్ళుచూచి విసుగుపుట్టి నీవుపయికా లాగన ననుచున్నావే కాని లోపల నీకు విధవకూఁతురు మాత్రము చావవలెనని యుండునా! ఒక్కదినము వెనుక అన్నపూర్ణ లేచిపోయి యవతలనుండఁగా నా అనునాఁడు దానిని మరల నింటికి తీసికొనివచ్చిన దాక నీళ్ళును నన్నమును తినక పరితపించినావు.

సుభ—ఏమిచెయ్యను? మోహంకోసివేసి వూరుకుందామన్నా కానీ కన్నకడుపు వూరుకోనియ్యక అలాయేడిపిస్తూవుంటుంది. ఈ సంసారంలో వున్నంతవట్టకు మోహపాశాలు తెంపుకోలేము. నారాయణమూర్తినిమీరు కూకలువేసి వాడికిపుట్టినసర్వృత్తినుంచి వాణ్ణియేలాగయినా మళ్ళించలేకపోయినారా? వాడిదగ్గిర మీకు విషం కనఁబడ్డప్పుడు మీరు తప్పకుండా లాక్కోవలసిందే.

సీతా—వానిదగ్గిరది విషమని వాడావలకు పోయినతరువాత నాకు స్ఫురణకువచ్చినది. నేను బహువిధముల మందలించి సాహస కార్యమునకు దిగవలదని బుద్ధిచెప్పినాను. వానిహృదయములో కని కరముతోఁచునట్లుగా జానకిస్థితిని దలఁచి కన్నుల నీరుపెట్టుకొన్నాను. నావ్యాకులత్వమునుజూచి వాఁడప్పటికేమియుఁ జేయనని నాచేతిలో చేయివేసినాఁడు. కాని వానిధోరణిచూడఁగా వాఁడంతటితో తన

మనస్ఫూర్తినుండి మళ్ళకొనునని నాకు నమ్మకముతోఁచలేదు. పయి కేనున్నను మనసులో వానికి కోపము రాజుచునేయున్నది.

సుభ—వాడి కోపం చల్లార్చడానికి యేమిసాధనం ఆలోచించినారు?

సీతా—జానకికి శిరోజములు తీయించివేసి దానిని కురూపిని జేసిన పక్షమున తనకోపము శాంతించునని నాతో వాఁడే మొట్ట మొదట చెప్పినాఁడు. దానికేమియు నపాయము రాకుండ కాపాడవలెనన్నచో మనమాపనిని సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే చేయించవలెను.

సుభ—మన పెద్దదానికి యిరవైఅఱుదేళ్ళు వున్నవి. అది నారాయణమూర్తికంటె నాలుగేళ్ళన్నర చిన్నది. అన్నపూర్ణకు తలవెంట్రుకలు వుండగా చిన్నదానికి జానకికి ముందర్తిగా తలవెంట్రుకలు తీయించివెయ్యడం బాగావుండదు. ఒకవేళ అన్నపూర్ణతో నేనుచెప్పినా తల గొరిగించుకోడానికది వొప్పుకోదు. యేమిచేతును?

సీత—అన్నపూర్ణతో మన మెవరముచెప్పినను కార్యము లేదు. మెల్లఁగా నీవు జానకితోనే యీ సంగతిచెప్పి దానినొడఁబఱుపుము. ఈలోపుగా నన్నగారేమి పెట్టినను తినకుండ భద్రముగానుండుమని దానితో నిప్పుడే తప్పక చెప్పు.

సుభ—(లోపలనుండి దుఃఖమురాగా కన్నులు తుడుచుకొనుచు) మన పెద్దప్రాణాలు రెండూ తిన్నగావుండగానే మనగర్భవాసాన్న పుట్టినబిడ్డలను తలగొరిగించి ముసుగువేసి మూలకూర్చోపెట్టడానికి చూస్తూవున్నాము. కలానికి వెఱచి మనము యీలాంటి పని చెయ్యడానికి లోబడుతూవున్నాము. ఛీ! దిక్కుమాలిన కులము! వాళ్ళుబ్రాహ్మణకులంలో పుట్టక తురకవాళ్ళ యింట్లోనో

దూదేకులవాళ్ళ యింట్లోనో పుట్టినా మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకొని సుఖంగా వుండివుందురు. మనలో మగవాడికి పెళ్ళాంపోతే అరవైయేళ్ళవాడయినా శవం యింటికాడనుంచి కదలకమునుపే మళ్ళీ మూడేళ్ళదాన్ని చేసుకోవడానికి బేరాలు మొదలుపెడుతాడు, మూడేళ్ళదానికి మొగుడుపోయినా సమస్తసుఖాలూ వదలిపెట్టి యావజ్జీవం చచ్చినవాడిజీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తూ కడగళ్ళుపడుతూ వుండవలసినదే. యీక్రూరాచారం మనలో యేకాలమందు దయాదాక్షిణ్యాలులేని యేకటికి ముండాకొడుకు పెట్టినాడో కాని మానిపించే దిక్కులేక బహుఘోరకృత్యములు జరుగుతూ వున్నవి. యిరవై యేళ్ళలోపు వాళ్ళకయినా మొగుడుపోయినప్పుడు మళ్ళీపెళ్ళి వుంటే యెంతయినా అనుకూలంగా వుంటుంది. జానకి గోవిందరావుకంటే రెండేళ్ళు చిన్నది. గోవిందరావుకింకా మీసాలయినా రాలేదు పోనీ దాసిమాట యేలావున్నా మన శ్యామలాంబవంటి వాళ్ళకయినా రెండోపెళ్ళి చేయించి యేమహానుభావుడయినా పుణ్యంకట్టుకుంటే యిప్పటి దుర్మార్గాలు ముప్పాతికమట్టుకువదలి లోకం సుఖపడుతుంది. విధవపిల్లలు కలవాళ్ళకందరికీ వివాహాలుచేస్తే బాగుగావుంటుందని లోపల యెంతోఅభిలాష వున్నది. లోకానికి వెఱచి యెవ్వరూ సాహసం చెయ్యలేక లోలోపలనే యేడుస్తూఊరుకుంటారు. ముందుగా చొరవచేసి వక్కరొక్క వివాహంచేస్తే తరువాత వక్కమాటు నూరు వివాహాలవుతవి.

సీతా——మన గోవిందరావు కిప్పుడే పదునెనిమిదవయేడు ప్రవేశించినట్లున్నది. లోకములో జరుగుచున్న మాలకూళ్ళన్నియు చూడఁగా నాకిప్పుడు విధవావివాహము లుండుటయే యోగ్యముగా నుండునని తోఁచుచున్నది. పదియేడు సంవత్సరములు క్రిందట ఈప్ర

యత్నము జరగినప్పుడు నేనే పనిచేసి చెడఁగొట్టినాను. అది యున్నపూర్ణవివాహమయిన యిఱువది సంవత్సరము. అప్పటికి నాకీకష్టము లేమియు నాటుకోలేదు. ఇప్పుడు మరల నట్టిప్రయత్నము జరుగుచున్నది. మనవారు నలుగురు నంగీకరించి వివాహములు జరగనారంభించినపక్షమున మన శ్యామలాంబకు కూడ వివాహము చేయుదము.

సుభ — బంధువులందరూ మనల్ని వదలి వేసినా చెయ్యవలసిందే. రెండోపెళ్లి లేకపోవడంచేత జరుగుతూవున్న చెప్పరాని ఘోరపాతకాలకంటె వేయి వెలులయినా మంచిదే. ముండామోసిన పడుచువాళ్లల్లో జరుగుతూవుండే అక్రమాలున్నూ రహస్యాలున్నూ మగవాళ్లకు మీకు బాగా తెలియవు. మీరు మహాయోగ్యురాలని సంతోషించే జానకివంటిదానికి మొగుడు పోయినతరువాత ఇదివరకు రెండు కడుపులువచ్చినవి. చెప్పుకుంటే సిగ్గుచేటు అదియెంతో యోగ్యురాలేలవును. అయినా నడివయస్సులో వున్నప్పుడు కామము జయించడానికి యెవరితరమవుతుంది?

సీతా — శివశివా! విధవావివాహములు లేకపోవుటవలన నీ జగత్తులో నెన్నిదుష్కార్యములయినను జరుగుచున్నవి. నీవు ప్రత్యక్షముగా చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంట నిటువంటిదుశ్చేష్టలు జరుగుచుండఁగా చేయునదిలేక సహించి యూరకుండి రాత్రిందివములు లోలోపలనె కృశించి దుఃఖించుచుండుటకయి దేవుఁడీప్రకారముగా మన కాయువుపోసినాఁడు. ఇఁక జానకకి శిరోజములు తీసివేయించవలసినదే.

(అని కన్నులనుండి దిగజాఱు నీరు పైబట్టతో తుడుచుకొనుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు విశాలాక్షిని వెంటబెట్టుకొని జానకి ప్రవేశించుచున్నది]

జాన—విశాలాక్షీ! నేను చద్దన్నముతినలే దాకలవుతూ వున్నది వేగిరం భోజనానికి లెమ్మని నాన్నగారిని పిలువు.

విశా—నాన్నా! అన్నానికిలే.

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. మీరుపొండి. (అని జానకి మొగమువంకజూచి తలవంచుకొని దుఃఖించుచున్నాడు)

సుభ—బాబయ్యగారిని నేను భోజనానికి తీసుకువస్తాను. మీరు లోపలికి వెళ్ళండి. (అని కంట తడిపెట్టుచున్నది)

జాన—విశాలాక్షీ భోజనానికి తాళలేకుండావున్నది. నాన్న గారిని వేగిరం తీసుకుని వస్తావా చెప్పివచ్చి నీవుకూడా యిక్కడ అట్టే కూర్చున్నావా? మీరు వచ్చిందాకా నేనూ వెళ్ళను.

సీతా—వచ్చుచున్నాను. స్నానమునకు నీళ్లు సిద్ధముగా నుంచు. (అని కన్నులు తుడుచుకొనుచు లేవఁగా వండలును వెంట వెళ్ళుచున్నారు)

---

3. రంగము—ఆగృహములోనే పడమటింటిలోను.

(జానకియు, సుభద్రమ్మయు ప్రవేశించుచున్నారు)

జాన—అమ్మా! యింకాకా నాన్నగారూ నీవూ పడక గదిలో యేమో చాలాసేపు రహస్యం మాట్లాడినారు. అందులో నాసంగతి యేమైనా వచ్చిందా యేమిటి? నాన్నగారు నావంక చూచి కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకొని తలవంచుకుని కిందచూస్తూ వూరుకున్నారు. నీవుకూడా నా మొఖంకేసిచూచి వ్యసనపడ్డట్టు కనపడ్డావు. మీ యిద్దరికీకూడా ఆలాగు దుఃఖం రావడానికి కారణం యేమిటి? అప్పటి నుంచీ యిన్నిసంగతి యెప్పుడడిగి తెలుసుకుందామా అని లోపల

తొందరపడుతూ సమయం దొరక్కపోవడంచేత యింతసేపటినించీ నిరీక్షిస్తూవున్నాను. ఇప్పుడు మనము ఒంటిగావున్నాము గనుక నాతో ఆసంగతి చెపుతావా?

సుభ—నీసంగతే చెప్పాలసి యింతసేపు నాన్నగారూ నేను కూడా దుఃఖపడ్డాము. మాకీబిడ్డలే కలుగకపోయినట్టయితేహాయిగా వుండివుందుము. సంతానము లేనివాళ్ళకు బిడ్డలు లేకపోయినారు గదా అని అప్పుడప్పుడు కొంచెం విచారంతప్ప మరి యేవిచారమూ వుండదు. నిత్యమూ బిడ్డలుకన్నవాళ్ళ కన్నీ దుఃఖాలే. అందులోనూ బిడ్డలు దుశ్చరిత్రం కలవాళ్ళయితే తల్లిదండ్రుల దుఃఖం యింతంత అని చెప్పడానికి అలవికాదు మీ మామాలోన్న మాకు మనస్సుకు యెంతమాత్రం నెమ్మదిలేకండా యెప్పుడూ ఖేదపడుతూ వుండవలసినగతి వచ్చింది.

జాన—(తనలో) యిప్పుడు నాకు పెళ్ళి కమువచ్చినసంగతి యేమైనా తెలిసివుండునా? నేనీ మూడు మాసాలనుంచీ మామూలు ప్రకారం నెల కొకపర్యాయం మూడు దినములూ వాకిటవున్నట్టు నటిస్తూనే వున్నానే. చాకలిమంగడ పక వెళ గ్రహించి యేమయినా రహస్యంగా పేలివుండదుగదా? ఏ రివకలాగు తెలుసుకోవడానికి కడుపయినా అంతయెత్తుగా కనబడడంలేదు. అయినాకానీ తొందర పడక మెల్లిగా సంగతియేమో అడిగి తెలుసుకుందాము. నేడుకాక పోతే రేపయినా యీరహస్యం అమ్మతో చెప్పకతప్పదు. నాదుర్నడత సహించి నన్నాదరించి కడుపులో పెట్టుకోవడానికి తల్లిదండ్రీ కాకుండా నాకు వేటే ఆప్తులు యెవరున్నారు? (బిగ్గరగా) అమ్మా! నానిమిత్తంగా మీదంపతుల కిద్దరికీ దుఃఖం కలుగుతూవున్న సంగతి నేను బాగా యెరుగుదును. మీపెద్దప్రాణాల మనస్సుకు బాధకలుగకుండా నడుచుకోవలెననే నాయావచ్ఛక్తినీ వుపయోగిస్తూవున్నాను.

అట్లావున్నాగానీ పాపిష్ఠియవ్వనము నన్ను మోహపెట్టి మధ్యమధ్య నన్ను తనవలలో పడవేసుకుని నాకు వళ్ళుతెలియకుండా వున్న కాలంలో నాచేత కొన్ని కానిపనులు చేయించి మీకు మనోవేదన కలిగేటట్టు చేస్తూవున్నది. కార్యం అయిపోయినతరువాత నేనుపశ్చాత్తాపం తెచ్చుకొని యికముం దెప్పుడూ మళ్లీ యిటువంటిపనిలో ప్రవేశింపనని నిశ్చయంచేసుకుంటూవచ్చినా, సమయంవచ్చినప్పుడు నాబుద్ధి భ్రమించిపోయేటట్టుచేసి కామము తన సమ్మోహనవిద్యచేత నన్ను లోబరుచుకుంటూ వుంటుంది. అప్పుడు నాయింద్రియములే నాకు స్వాధీనంకావు, అవి నామాట వినక కామాదులతో చేరి నామీఁద తిరగఁబడి నన్ను దుష్కార్యంలోకి దింపుతూవస్తవి ఇదివరకు జరిగినది యేలావున్నా యింకముందు మీ మనస్సుల కెంతమాత్రమూ నొప్పి కలుగకుండా ప్రవర్తించడానికి నా యావచ్ఛక్తినీ ధారపోసి సర్వవిధాలా ప్రయత్నంచేస్తాను. అవతల భగవంతుడి సంకల్ప మేలావుంటే అలా అవుతుంది. వెధవవాళ్ళకు పెళ్ళిలేకుండా చేసినందుకు దేవుఁడు వాళ్ళకు కామంకూడా లేకుండా చేసినట్టయితే లోకంలో యిటువంటి దుష్కర్మలు లేకుండా అందరూ యెంత సుఖపడుదురు! అలా చెయ్యడానికి యిష్టంలేకపోతే వెధవముండలందరూ వక్కమాటుగా చచ్చేటట్టయినా చెయ్యరాదా? చంపకుండానూ బ్రతికించి కామమూ తీసివెయ్యక పెళ్ళిలేకుండానూ చేసి యీలాగు బాధపెట్టడానికి దేవుడికి మేమేమి ద్రోహంచేసినాము? దిక్కుమాలిన దేవుడు మనుష్యులకంటెనూ దుర్మార్గుడు. నేను చచ్చిపోయి మన మహాలక్ష్మి బాగావుంటే యీవిచారం లేకుండా మీకెంత సంతోషంగా వుండును? విధవదానికి నాకీచక్కదనమూ యవ్వనమూ బ్రదుకూ యెందుకు? యికనయినా భగవంతుడు వేగిరం నన్నీలోకాన్నుంచి తీసుకొని పోరాదా? (అని యేడ్చుచున్నది.)

సుభ — యెందుకేడుస్తావు వూరుకో. నీ పూర్వజన్మకర్మం ఆలాగువున్నది నాకడుపున పుట్టినవాళ్లీప్రకారంగా అడలుతూ వుండగా యేమీ చెయ్యలేక చూస్తూ వూరికే వుండడంచేత యీదుఃఖమంతా మాదే కానినీది కాదు. (అని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నది)

జాన — మావల్ల మీకు రెండువిధాల దుఃఖం సంభవిస్తూ వున్నది. మీకళ్ళముందర మేమీప్రకారంగా దుఃఖ మనుభవిస్తూ వుండగా చూడలేక వకదుఃఖము? మేమెప్పుడయినా బుద్ధి గడ్డితిని కామోద్రేకంచేత యేదైనా అకార్యానికిలోబడితేమరివకదుఃఖము, మీయెన్నిదుఃఖాలైనా నేనువకరాత్రివంటిగాపడుండిమీరు గదిలో పడుకున్న కాలంలోపడే క్షోభలో నూరోపాలుకయినా సమానం కావు. అటువంటి స్థితిలో మేము యావజ్జీవమూ వకటే రీతిగా రాత్రింపగళ్లు విరామములేకుండా పొందవలసిన దుఃఖం యింతంతని చెప్పడానికి యెవరికైనా అలవి అవుతుందా?

సుభ — అవును. అలవికానిమాట నిజమే. మీరు పడే బాధలు తలుచుకుంటేనే నాగుండెలుబద్దలై మనసు దహించుకొని పోతుంది. మాకే అట్లావుండగా నిజంగా ఆకష్టాలనుభవించే వారికి దుఃఖం మీకు యెట్లావుండునో.

జాన — నావంటివాళ్ళకు గలిగే దుఃఖంఅనుభవంవల్లం తెలుసుకోతగ్గదేకాని అది యీలాటిదని మాటలవల్ల చెప్పడానికి శక్యమయినదికాదు. ఇటువంటి కష్టజీవనం జీవించడం కంటె చావైనా వెయ్యిరెట్లు మేలుగ వుంటుంది. అయినా తనకష్టాలను ఆప్తులయిన వారితో చెప్పుకొన్నప్పుడు దుఃఖము కొంత శాంతించి మనసులో బరువు చాలా తగ్గిపోతుంది. లోకంలో నాకు నీకంటె ఆప్తులు మరి యెవరూ లేరు గనుక నాకడుపులో వున్నదాన్ని నీతో చెప్పి వేసి కొంత వూరట పొందుతాను.

సుభ—నీకథ మొదటినుంచీ నాకు తెలియనిది యేమీ లేదు. గడిచిపోయినదాన్ని మళ్ళీ జ్ఞాపకంచేసి నాకు దుఃఖం యెక్కువ చెయ్యడం తప్ప మరేమీ లాభం కలుగదు. అయినా కానీ అలా చెప్పడంవల్ల నీకు దుఃఖశాంతి కలుగుతుందని నమ్ముతున్నావు గనుక నేను కొంచెం శ్రమకయినా వోర్చుకుని నీ సుఖంకోసం నీ వేమి చెప్పినా గుండె రాయిచేసుకుని వింటాను. ఏమీదాచక చెప్పదలచుకొన్నదంతా మనసు విడిచి చెప్పు.

జాన—ఆ బ్రతికివున్న నాలుగుదినాలయినా ని అల్లుడు నామీద యెంత ప్రేమగలిగి వుండేవాడో నీకే తెలుసునుగదా? ఆయన నే నంటే ప్రాణం విడిచేవారు, యింట్లో యెవ్వరైనా నన్ను కాస్త మాట అంటే కలిపించుకుని వచ్చేవారు. నేను కాపురానికి వెళ్ళిన సంవత్సరానికల్లా పదలంకణాలు చేసి అటువంటి మొగుడు కాలం చెయ్యడం చేత కొండవిరిగి మీద పడ్డట్టు వుండి యేమీ తోచక దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయి నాకీ యీ ప్రపంచముతో పని లేదనుకొని యేలాగయినా ప్రాణం పోగొట్టుకోవలెనని నూతివద్దకు పది మార్లు పరుగెత్తుకొని పోయినాను. అప్పుడందరూ వచ్చి నన్ను పట్టుకొని లోపలికి తీసుకొనివెళ్ళి మీరు వచ్చినదాకా రాత్రింపగళ్లు వకరు విడిచి వకరు నావద్ద కః పెట్టుకుని వుండి నన్ను మీకు వప్పగించినారు. నా అత్తవారి తాలూకు సొమ్మంతా పట్టుకొనినన్ను మీరిక్కడికి తీసుకువచ్చిన తరువాత సమేతూ నేను తిన్నగా అన్నం తినక నీళ్ళు తాగక మనోవ్యాధిపెట్టుకొని మంచం పట్టివక్కమోస్తరుగా యేడుస్తూ వుంటే నాన్నగారూ నీవూ ప్రతిదినం నా మంచం వద్దకు వచ్చి వేదాంతం మాటలు చెపుతూ నన్ను ఓదారుస్తూ వుండేవారు గదా?

సుభ—అవును. అప్పటి నీ అవస్థ చూచినవాళ్ళు నీ వీలాగు మళ్ళీ భూమిమీంద అడుగుపెట్టి మనష్యులలో కలిసి తిరుగుతూ తిరుగుతావని యెవరూ అనుకోలేదు. నీవు చచ్చిపోతావని నేను పక్కతెనూ చాటున కూర్చుండి యేడ్చేదాన్ని. నీ నిమిత్తమయ్యే నాన్నగారు మన యింట్లో పురాణకాలక్షేపం వకటి పెట్టి నిన్నెట్లాగో బలవంతం చేసి తన మీంద వట్టుపెట్టుకని తీసుకునివచ్చి పురాణం వినడానికి నిన్ను గదిగుమ్మములో కూర్చుండపెట్టేవారు. తరువాత తరువాత నీవు పురాణం వినవలెననే అపేక్షచేత గదిగుమ్మంలోనుంచి లేచివచ్చి యెవరూ లేనప్పుడు యివతల కూర్చుంటూ వుండి ఆ ధ్యానంతో కొంత దుఃఖం మఱచిపోయి నెలదినములకు కొంచెం కోలుకున్నావు.

జాన—మొదటి పదిదినాలూ మీ నిర్బంధంచేత వూరికే గుమ్మంలోకూర్చుండేదాన్నే కాని శాస్త్రులుగారేమిచదివేవారో యేమి అర్థంచెప్పేవారో యేమీ నా చెవిని చొచ్చేదే కాదు,అటుతరువాత సీతాదేవిమొదలయిన వారికి ఆపదసంభవించినపట్టుచదివిఅర్థంచెప్పేటప్పుడు కొంచంవినవలెనని బుద్ధిపుట్టి నా వలెనే పూర్వపువాళ్ళు కూడా కష్టపడేవారుగదా అని వాళ్ళవిషయమయి కొంత జాలిపుట్టి అందులో నా దుఃఖం మఱచిపోయి వాళ్ళకోసం మనసులో విచారించేదాన్ని. అందువల్ల నాకు రోజుకురోజు కొంచెం ధైర్యంకలగడం ఆరంభించినది. నేను గదిలోనుంచి యివతలకు రాకుండావున్న మూడు నెలలలోనే నా పెద్దవదినెగారు నా నిమిత్తం యెడపనీ, యింట్లో పని చెయ్యవలసివస్తుందని మొద్దులాగున తిని మంచము నడుమెక్కి కూర్చుండి లేచి రాననీ, దుంగలాగున యెల్లకాలమూ కూర్చుండబెట్టి పనిచెయ్యడం కష్టమనీ, వారి ముందరనూ వీరి ముందరనూ నాకు వినపడేటట్టుగా సణగడం ఆరంభించినది, పిల్లిమీదనూ యెలుకమీదనూ పెట్టి నన్ను దెప్పేది. నా వ్రాత యీలాగయిపుట్టిల్లు చేర

బట్టిగదా అడ్డమయిన వాళ్ళూ నగ్నాడి పోసుకోడానికి సందు కలి
గిందని తెల్లవారగట్ల కొండంత చీకటి వుండగానే లేచియెవరికంటా
పడకుండా లోపలపాచి అంతా చేసేదాన్ని. తన సొమ్ము తాను
తింటూవున్నా కానీ మగడుపోయిపుట్టింటికిచేరగానే అన్న పెళ్ళాలికీ
తమ్ముల పెళ్ళాలకీ వాళ్ళబ్రతుకంటే యెంతో తేలికగా వుంటుంది.
ఇఖ ముండామోసి పుట్టిల్లు చేరేవాళ్ళు డబ్బులేని వాళ్లైతే అయిన
పక్షమున, వదినెగార్లూ మరదళ్ళూ ఆడేరోత మాటలన్నిటికీ తల
కాయవొగ్గివక్కపూట పట్టెడు మెతుకులకోసం యెవరేమి కాని
కూతలుకూసినా పడుతూవలుగుడు నవుకర్లపెట్టు యింటిపని అంతా
చేస్తూ బిగ్గరగా యేడిస్తే యెవరేమనుకుంటారో అనిపయికిరాకుండా
దుఃఖంలోపలనే మింగుకొంటూ యెవరూ లేకుండా చూచి అందరూ
పడుకున్న తరువాత దొడ్లో దూరంగా వెళ్ళియేడిచిరావలెను. అటు
వంటి నీచమయిన బ్రతుకు బ్రతకడంకంటె వురిపెట్టుకొని గుక్కెడు
ప్రాణంవక్కమాటు పోగొట్టుకుంటే యీ బాధలన్నీ నిముషంలో
విరగడ అయిపోతవి.

సుభ—నీకటువంటి కష్టాలేమీ యిదివరకు సంభవించలేదు
గదా? మేమిద్దరమూ బాగావున్నంతకాలము యిఖనైనా నీకటు
వంటి కష్టాలు రానియ్యము. నీవదినెగారు నిన్నొకసారియేమో
అన్నదని తెలిసి చాటుకుపిలిచి దాన్ని నాన్నగారున్నూ నేనున్నూ
కూడా చెడచీవాట్లు పెట్టినాము మొగుడుకర్రపుచ్చుకుని దాన్ని
యెముకలు విరగకొట్టినాడు అప్పటినుంచీ అదినిన్నెప్పుడూ పల్లెత్తు
మాట అనలేదు.

జాన—అటుతర్వాత ఆవిడ యేమనడానికీ యెంతకాలంబ్రతి
కింది? ఆరోనెల కడుపుతో పుట్టింటికివెళ్ళి నీళ్ళాడి పక్కనే కాలం
చేసింది. ఆధీనంతప్పి పుట్టిల్లుచేరేవాళ్ళకు అన్నపెళ్ళాలవల్ల బాధలు

లేకపోయినా దానినిమించేబాధలు యిక లక్షవుంటవి. ఎవరిమాటో చెప్పనక్కరలేదు. యేకగర్భవాసమందుపుట్టి నాయందెంతో ప్రేమ గలిగిన నాఅన్నగారేఎద్ర లేవడంతోనే నేనెప్పుడయినా కనంబడ్డట్టయితే ప్రొద్దున్నే లేచి వెధవముండ మొఖం చూచినాను, నేడేమో కీడుమూడుననీ దుశ్శకునమయిందనీ విసుక్కునేవారు. ఇకపరాయి వాళ్లు వెధవల మొగంచూస్తే తిట్టడంఆశ్చర్యం కాదు. మొగుడు పోయి అనాథలయి దుఃఖపడుతూండేవారిని తమంతటతాము వెళ్ళి చూచి ఆదరించడానికి బదులుగా అట్టివాళ్ళ పొడకనంబడ్డప్పుడెల్లా దుశ్శకునమయిందని బంధువులుసహా కంతిడుతూవుంటారు. దైవంచేసిన వంచనకు తోడు మనుష్యవంచనకూడా యీలావున్నప్పుడు, అలాగంటి పాపిష్ఠిబ్రతుకు బ్రతకడంకంటె చావడమే వుత్తమము.

సుభ—మనకు చావవలెననివున్నా కాలంరాని దేచావురాదు. యెంతటివారికీ జన్మాంతర ప్రారబ్ధంయెంతకాలం అనుభవించవలెనో అంతకాలమూ అనుభవించకతీరదు.

జ్ఞాన—పూర్వజన్మంలో నేను యెవరికియేమి అపకారంచేసినానో మరుగను కాని యీ జన్మంలో మాత్రము నేనిటువంటి కష్టాలనుభవిస్తూవున్నాను. నీఅల్లుడు పోయినకొత్తరికంలో వెనుక నేను పెట్టుకునే నగలుచూచినా కట్టుకునేచీరెలు చూచినా దుఃఖం ఆపుకున్నా పొర్లిపొర్లివచ్చేది. వాటిని చూచినప్పుడల్లా దుఃఖంపట్టలేక వకనాడు నగలనన్నిటిని తెగనమ్మించివేసి రొక్కంచేసుకున్నాను, చీరెలు నాపెట్టెలో లేకుండా మరదలికి కొన్ని చెల్లెళ్లకు కొన్ని యిచ్చివేసినాను. అప్పటికీ నా దుఃఖమేమీ పోలేదు.

సుభ—వక్కమాటు వూరుకో యెవరో నడచినట్టు చప్పడయినది. ఎవరయినా వస్తూవున్నారేమో!

[శ్యామలాంబ చాటున ప్రవేశించుచున్నది]

శ్యామ—(తనలో) అమ్మ నడిచినట్టు చప్పుడవుతూవున్నది వూరుకోమంటూవున్నది. దీన్నిబట్టిచూస్తే వాళ్లేమో రహస్యంమాట్లాడుకుంటూవున్నట్టున్నారు. నేనీతడికెచాటున కూర్చుండి వాళ్లను కునేమాటలు వింటూవుంటాను. వాళ్లు తలుపుతీసినపటానికి వాళ్లకు కనబడకుండా వెంటనే యీదోవనుదొడ్లోకి వెళ్లవచ్చును. (అని తడికెచాటున కూర్చున్నది)

జాన—(ఆలోచించి) నాకేమీచప్పుడువినబడలేదు. నీవువూరికే అలాఅనుకున్నావు గాని యెవరూరావడంలేదు. నామాటకడితేరా విను. నాయీడువాళ్లు నగలుపెట్టుకున్నా మంచిచీరెకట్టుకున్నా నా వ్రాత యిలా అయిందిగదా అని విచారం కలిగేది, నాయీడువాళ్లు శుభకార్యాలలో పేరంటానికి వెళుతూవున్నా భోజనానికి వెళుతూ వున్నా నాబ్రతుకు బండయిందికదా అని దుఃఖంకలిగేది, నాతో కూడా చిన్నప్పుడాడుకునేవాళ్లు బిడ్డలను కనిపెంచుతూ వుండడం చూచి నాకటువంటిభాగ్యంపట్టలేదుగదా అని కడుపుపగిలిపోయేది. పొరుగువాళ్ళయింట్లో వివాహమయితే వెళ్లి వేడుకచూడడానికి నోచుకోలేదుగదా? పొరుగింటిమాటదాకా యెందుకు? మన యింట్లో నేశుభకార్యం జరుగుతూవున్నా నలుగురితోకలిసి సంతోషంగా తలయెత్తుకొని తిరగడానికివల్లలేదు. దైవమింతచేశాడుగదా అని యేడుస్తూబయటికిరాక యేమూలనోవొదిగివుండవలెను వెయ్యిమాటలెందుకు? మనయింట్లో యేదో పండుగో పబ్బమోవచ్చి అందరికి వేడుకగావుంటే సంతోషపడడం నాకుమాత్రం దుఃఖదినంగావుండేది

శ్యామ—ఇప్పుడు అప్పచెప్పిందంతానిజము. మొన్న చిన్న చెల్లెలిపెళ్ళిలో నేను తిరుగుతూవుంటే పేరంటాళ్ళంతా మొఖంముడచుకోవడం అసహ్యించుకోవడం చూస్తే నాకూ యిప్పుడిప్పుడే యీ

సంగతులు అనుభవంలోకి వస్తూవున్నవి. అందులోనూ వక ముసలి ముత్తైదువ నీ వెంత చిన్నదానవైనా విధవముండవుగదా పునిస్త్రీల లోకి యెందుకు వచ్చినావని నా మొగం మీదనే అన్నది. నా కప్పుడెంతో దుఃఖం వచ్చింది. వాళ్ళు యేమి మాట్లాడుకుంటారో విందాము.

శుభ—అంత మనోవ్యాధిలోనూ నీకు పురాణకాలక్షేపం వకటి కొంచెం దుఃఖోపశమనానికి కారణమయింది.

జ్ఞాన—కొంత నిజమే కాని, ఆ పురాణకాలక్షేపమే నాకు మరి వకవిధమైన దుఃఖాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. నాకు పురాణం వినవలెననే అపేక్ష అంతకంతకు యెక్కువయి మీరువున్నప్పుడూ లేనప్పుడూ కూడా శాస్త్రుర్లుగారిచేత మంచికథలు చదివించి అర్థం చెప్పించుకోవడానికి మొదలు పెట్టినాను. వాటిలో తారా, అహల్య మొదలయిన వాళ్ల కథలు యెంతో మనోహరంగావుండేవి. అందులోనూ చక్కని వాడు కావడమే కాకుండా వయస్సులో వుడుకుచేత శాస్త్రుర్లుగారు యా భాగములకు అభినయిస్తూ అర్థం విప్పిచెప్పేటప్పుడు నా మనస్సు వెన్నవలె కరగడం ఆరంభించింది. మీరెవ్వరూ లేనప్పుడు శాస్త్రుర్లు గారు తారాచంద్రాదుల సంభోగపద్యాలు చదివి చేతులు తిప్పుతూ మళ్ళీ మళ్ళీ అర్థంవివరించేటప్పుడు వాళ్ళొక్కొక్కరూ [illegible] తానటు వంటిసుఖం పొందడానికి ఉవ్విళ్ళూర మొదలుపెట్టేది. మళ్లీ అంతలో అటువంటి తలపులు పాపహేతువులనితోచి బుద్ధిమళ్లించుకుంటూ వచ్చేదాన్నిగాని, అంతకంతకు మనస్సుకూ జ్ఞానానికీ దెబ్బలాటే జరగడం ఆరంభించింది.

శ్యామ—నా కిప్పుడీసంగతులేమీ తెలియకుండావున్నవి. పెద్ద దాన్నయినతరువాత నా సంగతీ యిట్లాగే అవుతుందేమో.

జ్ఞాన—పాపభయంచేత మొట్టమొదట నా మనస్సంతో దృఢం గా నిలిచి లోబడకుండా పోరాడుతూవచ్చినా, పాతివ్రత్యానికి విరు

గుణమందయిన శాస్త్రుల్లుగారి వేదాంతోపదేశమున్నూ రోజుకు రోజు వృద్ధిపొందుతూవున్న నాయింద్రియములున్నూ పాపిష్ఠియవ్వనమున్నూ మూడూకూడా యేకమయి పోరాడి నామనస్సునులోబరుచుకొని వేసటపొందించడంచేత నామనస్సుబలహీనమయి కామపరాధీనమైపోయింది అప్పటికిన్నీ బొత్తిగా చావకుండా మూర్ఛపోయివున్న నా మనసు మధ్యమధ్య తెలివివచ్చినప్పుడెల్లా లోపలహీనస్వరంతో మొరపెడుతూవున్న ధర్మదేవతయొక్క హితబోధవినడానికి ప్రయత్నపడుతూ వచ్చిందిగాని, మీరు మమ్మల్ని యింటికాడ దిగబెట్టిసింహాచలయాత్రవెళ్లినప్పుడు శాస్త్రుల్లుగారు చేసినమాయచేత దుర్బలమయిన ఆహితబోధ యెంతమాత్రమూ చెవిని జొరక వకనాడు కొంచం కక్కుర్తికి లోబడ్డాను. మొదట ఆకార్యానికి దిగకుండానే వుండవలెను గాని వకసారి దిగిన తరువాత యిక ఆపుకోవడానికి యెవ్వరికీ శక్యం కాదు. మీరు యాత్రసేవించుకొని తిరిగివచ్చేవరకూ మేమాప్రకారం స్వేచ్ఛగా దేహం తెలియకుండావివేకంపోయి సుఖసాగరంలో మునిగి తేలుతూవుండగా నాకంతలో— నేమి చెప్పను నా పాపఫలము?

శ్యామ—కడుపు వచ్చింది కాబోలును. ఈమాటలువింటేనే నా దేహం కంపం యెత్తుతూవున్నది.

సుభ—నీకు వక్కర్తెకే కాదు. యవ్వనంలో వున్న వాళ్ళకెంతటి వాళ్ళకూ కామాన్ని జయించడానికి శక్యంకాదు. భర్తతో నిత్యం సుఖిస్తూవుండేవాళ్ళే కామంచేత కన్నుగానక మహామోహంలో పడుతూవుండగా కామం జయించడానికి నీవంటి దాని కెక్కడ సాధ్యమవుతుంది.

శ్యామ—అయ్యో! యికముందు నాబ్రతుకేమవుతుందో!

జాన—అప్పుడేమి చెప్పమన? నాఅంతరాత్మ అకస్మాత్తుగా దీర్ఘనిద్రలోనుంచి మేలుకొని నామనస్సు చిల్లులు పడేటట్టుగా దూషించడాని కారంభించినది, మనసులో దాని పోటెక్కడకు వెళ్ళినా మానక అంతకంత కెక్కువై మనోవ్యథ బలము కావడాని కారంభించినది ఆబాధ పోగొట్టుకోవడానికి వుపాయ మేమీలేక ప్రాణత్యాగం చేసుకోవడానికి నిశ్చయించుకొని వకనాడు రాత్రి గోదావరిలో పడవలెనని యెవరూ చూడకుండా వెళ్లి కంఠం లోతు వరకూ దిగి చావడానికి మనసొప్పక ప్రాణాలమీది తీపిచేత తడి బట్టలతో మళ్ళీ యింటికి వచ్చినాను.

శ్యామ—నా కీసంగతి వింటేనే దుఃఖం వస్తూవున్నది. అది నిజంగా బాధపడేటప్పుడు యెలావుండేదో?

సుభ—అప్పుడు నీమనస్సు పడ్డ పశ్చాత్తాపం యెంతయినా కష్టసహంగా వుండి వుండును. వకనాడు రాత్రి పదిసారులు తలుపు తీసి వెలుపలికి లోపలికీ పోతూవస్తూవుండి తరువాత మేముపడుకున్న గది గొడ్డితలుపు గుంజడం మొదలుపెట్టినావు. అప్పుడు నేను లేచి వచ్చి యేమిటని అడిగినాను. మొట్టమొదట నీవెంతసేపటికిన్నీ చెప్పక మరీమరీ బుజ్జగించి అడిగినమీదట మెల్లిగా నీకు కడుపు వచ్చినసంగతి చెప్పినావు. అది విన్న తరువాత నాకారాత్రి నిద్రే పట్టలేదు?

జాన—అప్పుడు నీతో నిజమంతా చెప్పకపోయినా యిప్పుడు చెపుతాను. నే నారాత్రి మీపడకగది గొడ్డి తలుపు గుంజినది తలుపు తీసుకుని వెళ్ళి నూతిలో పడవలెనని. నీవు చేసిన బోధవల్ల బ్రతికినానే కాని లేనియెడల నేనారాత్రి యేలాగయినా తప్పకుండా ఆత్మహత్య చేసుకొందును. నీవు నన్ను నివారించి యేమేమో బోధించి యెరకలదానిచేత గర్భవిచ్ఛిత్తి చేయించుకోవడానికినన్ను

డబరి విన వు. ఒకపాపకార్యానికి ఒడిగట్టినవాళ్ళు రెండో పాపకార్యానికి వెనుక తీయరు గనుక కులమునకు చెడని మనసు రాయి చేసుకొని యెలాగో ఆపాపకార్యానికి సహితం నేను ఒప్పుకున్నాను.

శ్యామ — ఈమాటలువిన్న కొద్దీ లోపలినుండి దడపుట్టి నాకు వణుకెత్తుతూవున్నది. అయ్యో! మా కులాచారం యెంతపాపముగావున్నది! రంకుతనమూ గర్భస్రావాలూ శిశుహత్యలూ స్త్రీహత్యలూ మొదలయిన ఘోరపాతకాలు చేయడానికై ప్రోత్సాహపెడుతూవున్నది. గాని యీమూర్ఖపుకులాచారం దిక్కుమాలిన బాలవితంతువులకు పునర్వివాహము చేసి వాళ్ళ కష్టాలను తొలగించడానికి అనుమతించదుగదా! నేను చిన్నగా వుండగా పోతే మళ్ళీవివాహమయినా అవుతానుగాని రంకుతనంలో ప్రవేశించి యిలాగంటి అకార్యాలకెన్నడూ లోనవను. రామ! రామ! యీ దిక్కుమాలిన కులంలో ఆడవాళ్ళకు మళ్ళీపెళ్ళిలేక పోబట్టేకదా యీపాపపు మాటలన్నీ వింటూవున్నాను!

జాన — ఆపాపానికి లోనయి సాధారణంగా మనవాళ్ళో రండాగర్భాలు దింపడానికి మందిచ్చే ముండలదానివద్దనే మందుపుచ్చుకున్నా కొన్నిదినాలు వల్లమాలిన కడుపునొప్పిచేత బాధపడ్డానే కానికడుపు పండించాలనో మరి యేహేతువుచేతనో చూలుదిగక యెప్పటివలెనే సంతాపమువాలు కలిసిన దాన్నయినాను.

సుభ — ఆప్రయత్నం వ్యర్థమయినతరువాత నీవు మరింత బెంగపెట్టుకొని తిన్నగా తిండి తినడంమానివేసి గదిలోనుంచి యివతలకు లేచిరాక మనోవ్యాధిచేత మరింత కృశించినావు. కూతురికి కడుపువచ్చిందని సంతోషించి సూడిదలుచేసి పెట్టడానికి మారుగా యీ కడుపెందుకు వచ్చిందా అని పిండముపడి పోవడానికి మందులు పెట్టవలసినయోగం నాకు తటస్థించినది లోకంలో పగవాళ్ళయినా

యెప్పుడూ ఆడపిల్లలను కనకూడదు. నీవుపడ్డ పరితాపంచూచినీమగడు పోయిన కొత్తరికంలో నైనా నీకంత దుఃఖం కలిగిందో లేదోనని నా కప్పుడు సందేహంతోచింది.

జాన — ఆభేదం నేనంతగా చెప్పలేనుగాని నాకప్పుడు కలిగిన ఆరాటం వర్ణించడానికి బ్రహ్మకైనా శక్యం కాదు. తోడివాళ్ళవలె సంతానంలేకపోయింటివి విచారించడానికి బదులుగా నాకీకడుపెందుకు వచ్చిందా అని యేడవ మొదలుపెట్టినాను. కడుపుతో వున్నప్పుడు జరిగేశిరోఘుంతమూ, సూతికదెలూ మొదలయిన సంతోష కార్యాలికి మారుగా నిద్రలేకపోవడం తిండితినకుండా వుండడం, పరితాపపడడం మొదలయిన దుఃఖాలపాలయి కృశించడం సంభవించింది. యిలా కొన్ని నెలలు జరిగిన తరువాత వకనాడురాత్రి నొప్పులారంభించి పదిఘడియల ప్రొద్దుపోయేటప్పటికి ముద్దులుమూటకట్టే మగశిశువు పుట్టినాడు. ఆశిశువు మొగం చూడగానే నాకప్పుడు కలిగిన దుఃఖం యింతాఅంతా అని చెప్పడానికివల్లకాదు. అదివరకు శిశువుపుట్టగానే చంపిపారవెయ్యవలెనని మనస్సులో యెన్నివిధాలనిశ్చయించుకున్నా, పుత్రవాత్సల్యం యెటువంటిదో కాని ఆశిశువు మొగంచూచి చంపడానికి బుద్ధిపుట్టక యేమి చెయ్యడానికిన్నీ కూడా తోచక మనస్సులో వెయ్యితేళ్ళున్నూ జెఱ్ఱులున్నూ కుట్టినట్లుండ బహుబాధ పడ్డాను. నేనెంతపాపాత్మురాలిని కఠినచిత్తురాలినైఅయినా నాహృదయంలో అప్పుడు యెక్కడలేనిదయా ప్రేమా పుట్టుకొనివచ్చి కడుపున గన్న బిడ్డను చేతులారా చంపుకోవడంకంటె కులమూ ధనమూ వదిలి పెట్టి మాలమాదిగలలో కలిసినదయినా వుత్తమమని నిశ్చయించుకున్నాను. నేను యీలాగు తొక్కటపడుతూ పిల్లవానికేసిచూచి మనసులో యేగుడిసేటివాళ్ళ కడుపుననైనా పుట్టక నాకడుపున యెందుకు పుట్టినావని విచారిస్తూవుండగా, ఇంతలో అప్పవచ్చిపిల్లవాడిగొంతుక

నొక్కబోయిందిగాని నేనేచివాలున లేచి అడ్డపడి దానినవతలికి తోసి
పిల్లవాణ్ని గట్టిగా రొమ్మున అదుముకున్నాను.

సుభ—నీవు కాగా అంతసంకోచించావుగాని అన్నపూర్ణయితే
నిమిషంలో అటువంటిబిడ్డలను నలుగురికి గొంతుకలు నులిమి వేసును.
అది మిక్కిలీ రాతిగుండెది దానికి నీలాగు జాలీగీలీ లేదు. దానిచేతి
మీదుగా యిదివరకే యిద్దరు ముగ్గురు పిల్లలు స్వర్గస్థులయినను.

శ్యామ—అయ్యో! యీ ఛండాలపు ఆచారంవల్ల యేలాగంటి
క్రూరకృత్యాలు జరుగుతూవున్నవి! ఆఆచారమే యిప్పుడు నా యెద
టికి మనిషయివస్తే యేమిపాపం వచ్చినా కానీ నాకసితీరేటట్టుగా
వక్కసారి గొంతుకపిసికి పీశ్యాపిల్లవాణ్ని చంపదలచుకొన్నట్టుగా చంపి
వేసి లోకానికంతా బాధలేకుండా నివారణచేస్తును. ఇక్కడ అట్టే
వుంటే పిల్లవాణ్ని చంపినమాటకూడా వింటానేమో వెళ్లిపోదునా!
చిన్నప్పయ్య యీమాటు చెప్పబోయేమాట విని తరువాత వెళ్ళి
పోతాను.

జాన—బిడ్డను వేగిరం వదలిపెట్టమని నీవూ అన్నపూర్ణాకూడా
నన్ను తిట్టి మొరపెట్టినా నామనస్సప్పుడు నిప్పులలోపెట్టి పొర్లించి
నట్లువుండి కులంవదిలి పెట్టడానికీ శిశువునువదిలి పెట్టడానికీ కూడా
తోచక మరేమిచెయ్యడానికీ కొంతసేపాలోచన పాలుపోక చిట్టచివ
రకు చిన్నప్పటినుంచీ నన్నుపెంచి పెద్దదాన్ని చేసిన తల్లిదండ్రులను
వదలిపెట్టడంకంటె అప్పుడుపుట్టిన శిశువును వదలిపెట్టడమే మంచిదని
యెంచుకొని చంపడానికి మాత్రము ఒప్పుకోక తెగించి తెలతెల్ల
వారేసమయాన్ని మెల్లిగా బిడ్డనెత్తుకుని వీధివయిపుకు వెళ్ళి యొక
పట్టాన్ని క్రిందపడవెయ్యడానికి చేతులురాక సంశయించి యెవరైనా
వచ్చి చూచిపోతారేమో అనేభయంచేత విధిలేక [illegible] యెవరూ
లేకుండాచూచి యెంగిలివిస్తళ్లు వేసేగుండములో ముందుగా పాతబట్ట

వకటిపరిచి వళ్ళువత్తుకోకుండా మెల్లిగాపిల్లవాణ్ని దానిమీదపరుండ బెట్టి పయిబట్టకప్పి చటుక్కున యివతలకువచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోగా దొడ్డిగుమ్మములో నిలుచుండి కాకులువచ్చి పొడిచిపోత వేమో అని పిడాంచేత దూరాన్నుంచి చూస్తూవుంటిని. ఇంతట్లో పెంట యెత్తుకపోయేవాడువచ్చి పిల్లయేడుపు విని మగశిశువును చూచి సంతోషించి కావిడి అక్కడవుట్టే పెట్టి పిల్లవాణ్ని తీసుకని యింటికి చక్కాపోయినాడు. మొన్నను కొంచెం పూరటంగలిగి నేనున్నా లోప లికివచ్చేవాను గాని నాధ్యాసంతా పిల్లవాడిమీదనేవున్నది నే నప్పటినుంచి దొంగపిల్లవాడు బాగావున్నాడా లేదా అని వాణ్ని అడిగితెలుసుకుంటూ యిప్పటికీ అప్పుడప్పుడు వాడికేమయినాయిస్తూ వుంటాను. వాడు మొన్నపిల్లవాణ్ని తనతోకూడా తీసుకనివచ్చి నాకు చూపించినప్పుడు పాతకేతిమురాలు నావద్దవుండగా యిచ్చి నాను. గుమ్మడిపండువలె పిల్లవాడెంతో చక్కగావున్నాడు. వాణ్ని చూచినప్పుడు నాకెంతో దుఃఖంవచ్చింది. గొప్పవాళ్ళకడుపునపుట్టి భాగ్యాలలో వుండి వుద్యోగాలు చేస్తూవూళ్ళేలవలసినవాడికి అడ్డ మయినవాళ్ళయిళ్ళవద్దా పెంటలుయెత్తుతూ యెంగిలికళ్ళు యెత్తుతూ మనయెదుటనే నీచంగా జీవించవలసి వచ్చిందిగదా? (అని యేడ్చు చున్నది.)

శ్యామ—ఇక నేనిక్కడవుండి యీదుఃఖవార్తలు వినలేను వెళ్ళిపోతాను (అని లేచి వెళ్ళుచున్నది.)

సుభ—ఏడవకులాకు నీవు కొడుకునెప్పుడు వీధిలోపారవేసి నావో వాడప్పుడే పోయినాడనుకో.

జాన—నావంటి నిర్భాగ్యురాలి కడుపున పుట్టిన వాళ్ళకు యేదురవస్థా కలగకుండా యెందుకుపోతుంది? మొదటిశిశువును పార వేసినతరువాత యిఖనెప్పుడూ కామానికిలోబడి కక్కుర్తిపడకూడ

దని నియమంచేసుకొని కట్టుగావుండవలెనని పెద్దవాళ్లుపెట్టుకున్నాను. ఆవాళ్లప్రకారం కొన్ని మాసాలున్నతరువాత నాబుద్ధిఅంతా యేమయిపోయిందో కాని క్రమక్రమంగా మొదట అనుకున్న మాటలన్నీ మరచిపోయి శాస్త్ర్లవలలో బడి మళ్ళీయెప్పటిలాగు శాస్త్ర్లతో రహస్యంగా తిరగడాని కారంభించినాను.

సుభ—ఆపదమ్రొక్కు లెప్పుడూ ఆపదపోయిన తరువాత స్థిరంగావుండవు. వయసులోవున్న వాళ్ళకు పురుషుడు వంటిగాతటస్థమయితే మనసు నిలుపుకోవడానికి యక్కడనో లక్షకూ కోటికీ వక్కత్తెకుగాని అందరికీ సాధ్యంకాదు.

జాన—అటుతరువాత శాస్త్ర్లమీద అంతకంతకు మోహం యెక్కువయి నోములూ వ్రతాలూ పేరుపెట్టి అందరికీ తెలిసేటట్టుగా కొంతా యెవరికీ తెలియకుండా రహస్యంగా కొంతా నాదగ్గరవున్న డబ్బంతా శాస్త్ర్లకు దోచిపెట్టినాను మా పెద్దప్రాణాలు సుఖంగా వున్నంతకాలమే కాని అవతల తోడబుట్టినవాళ్ళు తిండిపెట్టక నన్ను వెళ్ళగొట్టినట్టయితే నేను ముష్టియెత్తుకో వలసిందానినో, అటుకులు కొట్టుకోవలసినదానినో, పూటకూళ్ళు పెట్టుకో వలసినదానినో అవుతాను. అప్పుడు కామంచేత నాకు వళ్లూపయిూ తెలిసిందికాదు. అలావుండగా నాకు ధనంపోవడమే కాకుండా మళ్ళీగర్భంవచ్చింది. ఈసారి నాకు మునుపటంత మనోవేదన కలగనందున, ఆరంభంలో కడుపు దింపుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యక వుపేక్షచేసినాను. ఈ గండంగడిచి పింపంబయటపడ్డపక్షానికి యికనెప్పుడూ జారత్వం చెయ్యనని మాత్రం ఆదికాలలో నిత్యమూ కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుకుంటూవుండేదాన్ని. తొమ్మిది నెలలూ నిండినతరువాత ఆడపిల్లను కనడమూ, కాన్ని శాస్త్ర్లు తీసుకువచ్చిన మంత్రసానికియిచ్చి వెయ్యడమూ అంతా నీకు తెలియనే తెలుసును.

సుభ—రెండోసారి పిల్లనిచ్చివెయ్యడానికి నీవు మొదటమూ
టంత విచారంపడలేదు. ఒకటి రెండునూర్లయిన తరువాతక్రమంగా
విచారం తక్కువవుతుంది.

జ్ఞాన—యెందుచేతనోగాని రెండోసారి నా మనస్సుకు
మొదటిమాటు కలిగినంతబాధ తోచలేదు. ఆమంత్రసానిముండ
పిల్లదాన్ని తీసుకొనివెళ్ళి భోగంపల్లవహణికి రెండురూపాయలకమ్ము
కున్నదట. ఇప్పుడు పిల్లది దానియింటనే పెరుగుతూవున్నది. దుర్మా
ర్గమయినయీకులాచారంవల్ల నాకు కలిగిన సంతానం మాలవాడి
యింట్లో పెరిగి వీధులుపూడ్చుకోవలసిన వాళ్ళున్నూ భోగంవాళ్ళ
యింట్లోపెరిగి తన్నుకన్నవాళ్ళతోనూ వ్యభిచరిస్తూ గజ్జెకట్టుకొని ప్రతి
చోటా ఆడవలసినవాళ్ళున్నూ అవుతూవున్నారు. ఈ పాపం యిలాగు
పండిపోగా యెవరిననవలసిన పనియేమున్నది? అన్నట్టు మొన్న
శాస్త్రులనుకొట్టి వెళ్ళగొట్టినాడు గనుక, నాకిప్పుడు బుద్ధివచ్చింది.
యిక అటువంటిగుణంవదిలి తిన్నగా వుంటాను.

సుభ—ఏతిన్నగా వుండడానికైనా యింకేవు భూమిమీద
బ్రతికి బట్టకడితేగదా? యేనిమిషానికేమవుతావో ఒకదినంమనది
కాదు. మీకర్మంయిలా కాలిపోయింది. కూతుళ్ళకు పురుళ్ళుపోసి
మనమలినీమనమరాళ్ళనీయెత్తిపెంచడానికిమారుగాగర్భస్రావాలకూ
శిశుహత్యలకూ తోడుపడవలసిన పాపం నాకు తటస్థమయింది.
యేదియెలావున్నా నాకు యిప్పుడు నీ బ్రతుకును గురించే ముఖ్యంగా
విచారంగావున్నది. (అని యేడ్చుచున్నది)

జ్ఞాన—నాబ్రతుకునుగురించి నీవిప్పుడు భయపడవలసినంత
వుపద్రవం యేమీ పుట్టలేదే, యెందుకేడుస్తావు? భగవంతుడు
నావంటి వెధవముండను కష్టాలనుభవిస్తూవుండడానికి యెల్లకాలం
బ్రతికిస్తాడు.

సుభ—చావంటే యెంతసేపు రావలెను? నీసంగతినీవిప్పుడేమి యెరక్కుండా వున్నావు. నీ అన్నగారు — నీఅన్నగారు — (అని యేడ్చుచున్నది)

జాన—(తొట్రుపాటుతో) నాఅన్నగారేమిటి? కడితేరా చెప్పకపోతే నన్ను చంపుకు తిన్నట్టుసుమా? నిజము చెప్పు.

సుభ—నీవేమో తనభార్యను శాస్త్రుల్లవద్దకు పంపినావని నీఅన్నగారు నీమీద మహాకోపంగా వున్నాడు.

జాన—రామరామ! నేనాపాపంయేమీ యెరుగను. ఆ అనుమానంచేతనే కామోలును మూన్నాళ్ళనుంచి నన్ను చూచినచోటల్లా కొరకొరలాడుతూ నెటికలువిరుస్తూ తిడుతూవున్నాడు. హేతువేమో అని నేను లోపల విచారిస్తూనేవున్నాను. నీపాదాలతోడు యిందులోనేనేదోషంయెరుగను. నేను చెడిపోయినందుకే రాత్రింబగళ్ళు విచారిస్తూవున్నదాన్ని మగడుగల యిల్లాళ్లనుకూడా దుర్నడతలోకి దింపుతానా? ఆసంగతి దైవానికి తెలుసును.

సుభ—నీ విందులో యేదోషమయినా యెరుగుదువో లేదో కాని నీ అన్నగారు మాత్రం నీమీదనే అనుమానపడి నీకువిషం పెట్టడానికికూడా ప్రయత్నంచేస్తూవున్నాడట. వాడు నీకేమిపెట్టినా తినబోకు.

జాన—నీకుకూడా నామీద అనుమానం వున్నట్టున్నది. తరువాత అంతానీకే తెలుస్తుంది. నాకు యిదివరకు వచ్చినఅపకీర్తికి తోడు యీఅపఖ్యాతికూడారాకుండావుంటే, విషంపెట్టినందుకువాడికి నేనెంతో కృతజ్ఞురాలనై వుంటాను. చావుకోసం యెదురుచూస్తూ వుండిన్నీ ఆత్మహత్య చేసుకోవడానికి సాహసించలేక బాధపడుతూ వున్నాను. వాడు నాకు నిజంగా విషమేపెట్టినపక్షానికి వక్కనాటి

శ్రమతో యావజ్జీవమూ పొందవలసిన కష్టమంత విరగడై పోతుంది. మనలో విధవై జీవించడంకంటే వేరే తప్పిదం లేదు.

సుభ — మీ నాన్నగారి దుఃఖం చూచి వాడా ప్రయత్నం మానుకొన్నట్టున్నాడు. నీశిరోజాలు తీయించి వేయించవలసిందని మాత్రం వాడిప్పుడు గట్టిపట్టు పట్టినాడు. మొగుడుపోయినతరువాత నీకీతలవెంట్రుకలెందుకు? తల దువ్వుకోనా పువ్వులు ముడుచుకోనా? నామాటవిని నీఅన్నగారి కోరిక చెల్లించు.

జాన — అయ్యో! వాడు నాకష్టం గట్టెక్కించేమార్గం మళ్ళీ మానుకున్నాడా? ఆడవాళ్ళకు తలగొరిగించడంకంటె వక్కమాటు తలతరిగివెయ్యడమేమంచిది. చిన్నప్పటినుంచీ చమురురాచి పెంచుకొని ప్రాణంతో సమానంగా చూచుకుంటూవున్న పుట్టుకతోనే దేవుడుదయచేసిన అలంకారాలను చూస్తూచూస్తూ మంగలవాడి కత్తికి వప్పగించి యెలా ప్రాణాలు నిలుపుకోగలుగుతాను? (అని కన్నీరు నించుచున్నది.)

సుభ — అమ్మాయీ! దుఃఖంఆపుకో. నీకీఅలంకారాలవున్నా లేకపోయినావకటే, యెవరుమెచ్చుకుంటారు? యెవరుచూచి సంతోషిస్తారు? అవివుండడంవల్ల దువ్వుకోవడమూ చమురురాసుకోవడమూ లేక నీకూబాధగావుంటుంది చూస్తూవుండడంవల్ల మాకూ దుఃఖంగావుంటుంది, నీవు బుద్ధిమంతురాలవుగనుక నామాటవిని నన్నూ నాన్నగారినీకూడా సంతోషపెట్టు.

జాన — అమ్మా! నీపాదాలికి నమస్కారంచేస్తాను. ఇప్పుడు మాత్రం నాకు శిరోజాలు తీయించేప్రయత్నం మాన్పించు. నాకు యిప్పుడు తలవెంట్రుకలు తీయించుకోవడానికీ వేరేబాధకంవున్నది.

సుభ — ఆబాధకంయేమిటో నాతోచెప్పు. నీకుబాధకలిగే పని నేనుమాత్రంచేస్తానా?

జాన—నీకు తెలియని దేమున్నది? నాకిప్పుడు మళ్ళీ—నేను చెప్పలేను.

సుభ—నీకు మళ్ళీ కడుపువచ్చిందా యేమి?

జాన—నీవు గ్రహించికూడా, ఆమాటమళ్ళీ నానోటనే యెందుకు పలికిస్తావు? ఈకడుపు దిక్కుమాలినముండకు నాకు రాక పోతే పెద్దన్నయ్య పెళ్ళానికి రారాదూ?

సుభ—అయ్యో! నాకిప్పుడు మళ్ళీకొత్తవిచారం తెచ్చిపెట్టి నావు. ఎన్నోమాసమో వేగిరం చెప్పు.

జాన—మూడో మాసం.

సుభ—అలాగయితే యింకా ముదరలేదు. మునుపు రెండు సారులూ యుక్తకాలంలో చెప్పక కార్యం చెడగొట్టినావు. ఈమాటు తప్పకుండా లేతలోనే తగినమందువేసి ముందుగా జాగ్రతపడవలెను. ఈవూళ్లో ముసలిమెరకలదితప్ప యిటువంటిపనులలో సాధకురాలు మరిమెవతెలేదు. అది రెణ్నెల్లక్రింద మీ అప్పగారికోసం వచ్చింది. అప్పటినుంచీ మళ్ళీ యెక్కడాజాడలేదు. రేపే వర్తమానం పంపి దాన్ని పిలిపించవలెను.

జాన—ఏమో నీమనసునచ్చిన వుపాయంచెయ్యి. నాబ్రతు కెప్పుడూ దుఃఖాలపాలే అవుతూవున్నది. తక్కువజాతి వాళ్ళల్లోవలె మనలో మారుమనుములయినా—

సుభ—అమ్మాయీ! యెవరో వస్తూవున్నారు. కళ్ళు తుడుచుకో.

[శ్యామలాంబ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్యామ—(తనలో) అప్పటినుండి వీళ్ళింకా మాట్లాడు కుంటూనే వున్నారు. జానకి తనకష్టాలే యింతసేపూ చెప్పి యేడు

స్తూవున్నది శ్యామలున్ను. (బిగ్గరగా) అమ్మా! నాన్నగారు రమ్మంటున్నారు నిన్ను పిలుస్తూవున్నారు. నీతో యేమో మాట్లాడవలసి వుందట.

సుభ—నాన్నగారు వక్కరేవున్నారా? మరి యెవరైన కూడా వున్నారా?

శ్యామ—నాన్నగారు భోంచేసి వెళ్ళి గదిలో పడుకుని యే వేళకూ నిద్రపట్టక లేచివచ్చి నన్నుపిలిచి కాళ్ళుపట్టుమన్నారు. నేను కాళ్ళుపిసుకుతూవుండగానే వక్కకునుకుపోయి యింతలో నిద్రలో వులిక్కిపడి లేచి యేమీతోచనట్టువుండి యేమిటని నేనడిగితే యేమీచెప్పక నిన్ను పిలుచుకుని రమ్మన్నారు.

సుభ—ఆయన కేదో దుస్వప్నం వచ్చివుంటుంది. జానకీ! నేను నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళివస్తాను. నీవూ శ్యామలాంబా యిక్కడ మాట్లాడుకుంటూ కూర్చుండండి. (అని వెళ్లుచున్నది.)

జాన—మళ్ళీ వేగిరంరా—చెల్లీ! మనం దొడ్లోతులసికోట దగ్గరకు వెళదామురా. నిన్ను వొకసంగతి అడగవలెను. (అని యిద్దరును వెళ్ళుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము



ప్రథమరంగము—సీతారామయ్యగారిగృహము.

[నారాయణమూర్తియు, గోవిందరావును ప్రవేశించుచున్నారు.]

గోవిం—అన్నయ్యా! నిన్న నేను పాఠశాలకు వెళ్ళినప్పుడు మనయింటి కెవరో రాజపురుషులు వచ్చి నాన్నగారితో నేమో చాలాసేపు మాటాడిపోయినారట. రెండుమూడు దినములనుండి నాన్నగారేమోచిన్నపోయియున్నారు, అట్లుండుటకు కారణమేమని

నేను రెండుమూడుసారు లడిగినను నామాట వినిపించుకోక మరియొక ధోరణి తెచ్చుచువచ్చినారు. అందుచేత నేనా ప్రశ్న వేయుట నాన్న గారి కిష్టములేదని మాటాడక యూరకున్నాను. రెండుమూడు దినములనుండి రాజభటుఁ డెవఁడో మనయింటిచుట్టును తిరిగిపోవు చున్నాఁడు. మన యిరుగుపొరుగులవా రిద్దఱును ముగ్గురును గుంపులు గూడి యేమో చెప్పుకొనుచు నేను వెళ్ళగానే మాటాడుకొనుట మాని వేయుచున్నారు. రాజభటులు మన యింటి కెందుకు రావలెనో కొంచెము చెప్పెదవా?

నారా—వందమంది రాజభటులువచ్చినను, ఇప్పుడు మన నేమియుఁ జేయలేరు. రెండవవారికి తెలియకుండ రాత్రివేళ శవమును దహనము చేయించివేసినాము. ఆరాత్రివేళ వాహకులను కుదుర్చుటకును స్మశానభూమికి కట్టెలు చేరవేయించుటకును నేనెంతయు యినను శ్రమపడ్డాను ఇప్పుడీకుట్రయంతయు మనసీళ్ళకావళ్ళ బ్రాహ్మణుఁడు కామయ్యగాఁడు చేయుచున్నాఁడు. వానిని వెళ్ళఁగొట్టి వేసినాము కాని గాడిదకొడుకుకు వానికేమైన పెట్టవలసినది.

గోవిం—సుందరమ్మవదినె పాముకఱచి చావలేదా యేమిటి? విషవైద్యుఁడువచ్చి చాలసేపు మంత్రించినాఁడే.

నా—అదిచచ్చిన తరువాత విషవైద్యుని పిలుచుకొనివచ్చి నాము. మన సాంబశివుఁడు పోయినతరువాత దానడక తిన్నగానే యున్నదికాని యేలాగునో కొన్ని నెలలక్రిందట కామయ్యగాఁడు దానినికూడ నంటుకొన్నాఁడు. అమ్మ యీ సంగతి నాతో చెప్పి దానికి గర్భోత్పత్తికూడ అయినదని కన్నులనీరు పెట్టుకొన్నది. అమ్మయు నేనును కొంతసేపాలోచించి చేయవలసినపని నిశ్చయించి వెంటనే కామయ్యగాడిని మనయింటికడనుండి వెళ్ళఁగొట్టివేసినాము, అమ్మతరువాత రెండవవారెఱుఁగకుండ పాకపుచలిమిడిలో పాషా

ణముకలిపి మరదలికిపెట్టినది. పాషాణము మొదట నేనొకరి నిమిత్తము తెచ్చినాను, అది చివరకు మతియొకరినిమిత్తముపయోగించినది. దైవమే వేళ కెవర కేవిధముగా ముప్పుపెట్టునో యెవ్వరికిని తెలియదు తెల్లవారినదాఁక శవమట్టేయున్న నేరము నను వచ్చునని తొందరపడి యారాత్రియే యన్నిపనులను కానిచ్చినాము. మేమాపని యెంత రహస్యముగా జరిగించినను, ఏలాగుననో కొంచెము పయికిపొక్కినది. రాజపురుషులకు వందరూపాయలిచ్చి వారినోళ్ళుకట్టినాము సాక్ష్యము రాదుగనుక రక్షకభటులకుకూడ పదిరూపాయిలు పారవేసిన తీరిపోవును.

గోవిం—నున కేమియు నపాయమురాక తప్పిపోయినను, మీరు చేసిన పనిమాత్రము మహాదారుణమయినది. మీ కాసంగతి తెలిసినప్పుడు వదినెను పుట్టినింటికడ దిగవిడిచి రావలసినది, తను కడుపులోఁ బెట్టుకొని కాపాడరించునట్టి తల్లిదండ్రులు లొప్పుకొన్న పక్షమున వేఱేయుంచి యామెకు భరణమియ్యవలసినది. ఆవిడకిప్పుడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు. మగఁడు లేకపోయిన తరువాత వయస్సులోనున్నదా రొకప్పుడయిన భంగపడకుందురా? కోడలుమాత్రమే కాక సాక్షాత్తుగా నన్నగారికొమార్తెను విషము పెట్టుట కెట్లుకెల్లుచేతులువచ్చినవి? మీరు చేసిన ఘోరకృత్యము విన్నమాత్రమున నాశరీరము పులకరించుచున్నది మనసు కొట్టుకొనుచున్నది. ఇవంత ఘోరపాపము మీరెట్లు సాహసింపలేక నోట వచింపరాని కిరాతకృత్యమునకు లోఁబడుచున్నాము. కటకటా! మనమత మింక కాల్పనా? నీవే మహాకార్యము నిమిత్తము మొట్టమొదట విషము తెచ్చినావో యా శుభవార్త కూడ నాకుఁ జెప్పితివా, విని సంతోషించెదను.

నారా—(దేహము కంపింప) చేసినపాపము చెప్పిన బోవు
నని పెద్దలు చెప్పుదురు గనుక, నీకేమియు దాచక చెప్పెదను. జానకి
చేసిన దుష్కార్యమొకటి చూచి కోపమువచ్చి దానికి పెట్టుటకయి
మొట్టమొదట పాషాణమును కొన్నాను తరువాత అమ్మయొక్కయు
బాబయ్యయొక్కయు దుఃఖమును జూచి దానికి హానిచేయవలెనన్న
బుద్ధి నాకు మారిపోయినది. ఇప్పుడు నీవన్న మాటలమీద నామ
నస్సుచెదరి దేహము కంపమెత్తుచున్నది. మించిపోయినదానికి
విచారించి చేసెడి కార్యము లేదు. విషము పెట్టినతరువాతపశ్చాత్తా
పము తెచ్చుకొని, అమ్మకూడ బహుదుఃఖించినది. ఘోరపాతక
మును కొడిగట్టుకొన్నను గాను నాకెంతో పరితాపము కలుగు
చున్నది. అన్నపూర్ణకూరాలమున విచారముతయు పుట్టినది. దాని
దుర్బోధవలననే సుందరమ్మ చెడిపోయినది.

గోవిం—అన్నపూర్ణను, జానకిని నిందించిన కార్యమేమియు
లేదు. స్వభావమును బట్టి యుండుట కెవ్వరికి శక్యము గాదుగనుక
వయసులో నున్నంతవఱకు వారిని దూషించవలసినపని లేదు. తప్పిద
మంతయు ఈకాలము వారిలోనే యున్నది. అనాధ యువతుల సౌఖ్య
మునకయి న్యాయమునయిన మార్గము నవరోధించి వారిని బాధపెట్టు
చుండుటవలన నా తప్పిద మంతయు మనదే కాని యువతియొకరిది కాదు.
దయావిహీనులమయి యటువంటి కాఠిన్యము వహించి తరువాత
మన కా దుష్కృతఫల మనుభవింపక తీరదు గాని బాలవిధవలకు
వివాహము నంగీకరించినగాని యీ పాపము తేమియు పోవు. అంత
వఱకును నీ వాలకముల్లన్నను నీలాగున నుండవలసినవే.

నారా—స్త్రీలకు పునర్వివాహము లేకపోవుట కలియుగము
పుట్టినప్పటినుండియు నున్నది కాని నిన్న మొన్న వచ్చినది కాదు. ఎన్ని
కష్టములు వచ్చినను పూర్వాచార కులాచారములను మాత్రము

మీఱరాదు. పడుచుతనములో భర్తలుపోయినను పరపురుషుని మొగము చూడక పతివ్రతలుగా నున్నవారు లోకములో నెంతమంది యున్నారు కారు? మనయింటిలో కాఁగా పాప మీలాగున పండినది.

గోవిం—మనయొక్కరింట మాత్రమే యీలాగున నున్నదని నీవు భ్రమపడుచున్నావు గాని యించుమించుగా లోకమంతటను ఈవిధముగానే యుండును. చిన్నతనములో మగలుపోయిన వారిలో తిన్నగానుండునది యెక్కడనో నూటికి కోటికి నొకానొకతె యుండునుగాని బాలవిధవలలో ముప్పాతిక మూడువీసము లెప్పుడో యొకసారియైనను కక్కూర్తిపడినవారు గానే యుందురు. నీవన్నట్లు పతివ్రతలుగానుండు కొందఱిలోనైనను విశేషభాగము సమయము దొరకకపోవుటచేతను బంధుజనుల నిర్బంధములచేతను పంజరములో చిక్కుకొన్న చిలుకవలె స్వేచ్ఛావిహారమునకు శక్తిలేమి యాప్రకారముగా నుండవలసినవారగుదురే కాని నిర్మలచింతచేతఁ గాదు. మన గ్రామము సంగతియంతయు మనము చెప్పలేకపోయినను మన వీధిసంగతి మాత్రము మనము విచారింతము.

నారా—మనవీధిలో నింటింటను ఒకరిద్దఱు బాలవిధవ లుండనే యున్నారు. వారిలో తిన్నగానుండువా రొకరిద్దఱుందురేమో కాని మొత్తముమీఁద నందఱును చెడుతిరుగుళ్ళు తిరుగువారుగానే కనబడుచున్నారు.

గోవిం—నారా యొకరిద్దఱును కనఁబడుచుండలేదు. ఆస్త్రీ తిన్నగానున్నదని వేఱుపఱచి నాకొక్కదానిని పేరెత్తి చెప్పుము. దానిచరిత్రమంతయు నే నిప్పు డేకరువుపెట్టెదను. సోమయాజులుగారి విధవకూఁతురు మొన్న బహిరంగముగా తురకవాని తీసుకొని లేచిపోయి రాజవీధిలో గుడిసెవేసికొని వానితో కాపురమున్నది. ఆసోమయాజులుగారును సోమిదేవమ్మయు పెద్దతనములో పడుచున్న

దుఃఖము తలంచుకొన్న నాకు గుండె బద్దలగుచున్నది. పాపమా బ్రాహ్మణుండీ యూరు నెలనుండియు నిల్లువిడిచి వీధిలోనికి రాలేదు.

నా రా—ఒక్కొక్క పాడుముండ పుట్టి కులమున కంతకు నప్రతిష్ఠ తీసికొనివచ్చును. నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట మనయింటి యెదుట కంసాలివానిని తీసికొని లేచిపోయిన పాపిముండ బ్రతుకిప్పుడేమయినదో వింటివా? వాఁడు దానివద్దనున్న నాలుగువందల రూపాయల నగలును తీసికొని యొకనాఁడు దానితో చెప్పకుండ పాఱిపోయినాఁడు. ఆముండ తరువాత రోగములు తగిలించుకొని తిండిలేక సకలబాధలుపడి చివరకు పంతులుగారిలోపల నంట్లుతోముకొని యెంగిలి మెతుకులుతిని జీవించుచున్నది. ఆనగలు నాలుగు లాగుకొని యాతురకవాఁడు దారిపట్టినతరువాత సోమయాజులగారి కొమార్తెగతియు నీలాగేయగును.

గోవిం—ఒక్క సోమయాజులుగారి కొమార్తెగతియే యేమి? మనలోని స్త్రీపునర్వివాహము లేని క్రూరాచారమువలన నలకులకొలఁది కులస్త్రీల కిట్టిగతియే పట్టుచున్నది. కొందఱిగతి యింతకంటె నిర్భాగ్యకరమయినదిగా నున్నది. మొన్న యీ పట్టణములోనే గొప్ప యింటబుట్టిన వెలగపూడివారి చిన్నదానికి సంభవించిన దురంతముచూచి జాలిపడి కన్నులనీరుపెట్టుకొనివారొక్కరైనను లేరు. అంతమంది గొప్పపనులలోనున్న బంధువులుండియు నేమియుం జేయఁజాలక యాచిన్నదాని నురితీయుటకయి మాలవానికొప్పగించి యూరకకున్నారు. ఆవిరుద్ధపురంగతి జరిగిన తరువాత నేమియు సంబంధము లేని నావంటివానికి సహితము రెండుదినములవఱకును రాత్రి నిద్ర పట్టినదికాదు. అట్టిస్థితిలో తల్లిదండ్రులకును దోడబుట్టినవాండ్రకును బంధువులకును నెంతవిచారముగా నుండునో! ఇంక నాకుటుంబ మెప్పుడయినఁ దలయెత్తుకొని పదిమందిలోను తిరుగ గలుగునా? ఈయుప

కీర్తిచేత గృహజనాను డుక్రుంగిపోయి సరివారి మొగము చూచుచు గ్రామములోనుండలేక యిల్లువిడిచి సకుటుంబముగా నేఁడో రేపో కాశికి లేచిపోవుటకయి సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

నారా—పాపమా చిన్నదానికి మరణశిక్ష విధించునప్పుడు న్యాయాధిపతికి సహితము కన్నులనుండి నీరు కారినది. అతఁడు జంతుహింసచేసి మాంసభక్షణము చేయు మహమ్మదీయుఁ డయినను, ఈ విషయములో మిక్కిలి దయాళుఁడుగా కనఁబడినాఁడు. శిక్షాస్మృతినిమీఱి వర్తించుట కధికారము లేక యిష్టము లేక పోయినను న్యాయాధిపతి యాకఠినశిక్షను విధింపవలసినవాఁడయినాఁడు. ఆచిన్నదాని నురి తీసిన దినమున మన గ్రామము నశేషమును చూడ వెళ్ళినది. ఉరికొయ్య మీఁటను త్రొక్కినమాలవాఁడు సహితము చిన్నదానినిచూచి యేడిచి యందఱిలోను బ్రాహ్మణకులమును తిట్టుకొని చెడఁదిట్టినాఁడు. వాని మాట లప్పుడందఱిమనసులను శూలములవలె నాటుకొని యెల్లవారును కులాచారమును నిందింపసాగిరి. భాగ్యవంతులుగదా డబ్బు లాగుదమని యెవ్వరో దుర్మార్గులీవ్యవహారమును పయికి తెచ్చినారు. ఆచిన్నదిచప్పున దండనాధాయియొద్ద ప్రథమవిమర్శనలో నే తన నేరము నొప్పుకొన్నది. ఎంతధనము వ్యయమయినను పయికివచ్చినతరువాత తప్పించుట కెవ్వరికిని సాధ్యమయినది కాదు. తెల్లవారి లేచిన మన గ్రామములో నిటువంటి వ్యవహారములు ప్రతి దినమును లక్షలు మన చెవులకు వినఁబడుచుండును. అవియన్నియు పయికివచ్చుచున్నవా యేమిటి? కాలమును కర్మమును సమకూడినప్పు డేదోయొకటి పయికి వచ్చుచుండును.

గోవిం—ఈఘోరపాతకముల కెల్లను మనకులాచారమే మూలాధారమయియున్నది. సర్వానర్థములకును జన్మస్థానమయిన యీ కులాచారము నశించెను. యిప్పుడు నేను పండుగు చేసిపిండి వంటలతో

పదివేలమందికి విదచిచెప్పెదను. ఆచిన్నది తనదుష్కృత్యము బయలఁ బడ్డతరువాత బ్రతికియుండుటకంటె మరణము నొందుటయే మేలని యెంచుకొని తనయపబాధము నొప్పుకొనియుండును. ఒకవేళ శిక్ష తప్పించుకొన్నను, కులమువారామెను మరల జాతిలోనికి రానియ్యరు గదా? ఇఁక నామె పిల్లకలములు జాతిభ్రష్టులై సమస్తమును విడిచి దుఃఖైకమూలమయిన చెఱుఁబడుచు బ్రతుకవలెను. అట్టి నీచపు మనుగడకంటె చావే వేయిరెట్లుత్తమమైనది.

నారా—అట్లయిన, రాజశాసనము బహుకాలము కష్టపడకుండ నిమిషములో ప్రాణముపోఁగొట్టి యామెకుపకారమే చేసినది.

గోపా—క్రూరమయిన కులాచారమూలమునవచ్చెడిబాధను తప్పించి యాచిన్నదాని విషయములో రాజశాసనమొకవేళఁగొంచెముపకారము చేసినను, అనర్థమైన మద్దరాంధ్రవిషయమయి కులాచారమువలెనే రాజశాసనము నిర్దయమయినదిగానే యున్నది. ఈ యనర్థములకెల్లను కారణుఁడయిన దుర్మార్గుని రాజశాసనముగాని కులాచారముగాని సిగపువ్వు తెంపదు. బహువిధములయిన యుపాయములు పన్ని నిర్దోషురాండ్రయిన ముగ్ధస్త్రీలను తమవలలోఁబడవైచి భంగపరచు దుష్టపురుషులను నిర్భయముగా విహరించుటకు విడిచిపెట్టి, అట్టి కఠినచిత్తుల దుష్ప్రయత్నములచే మోసపోయి తమ పాతివ్రత్యమును పోఁగొట్టుకొని మూలలఁబడి యున్న యభాగ్యురాండ్రయిన యబలలను బాధించుటకయి కులాచారమును రాజశాసనమును గూడఁ గలిసి తమ క్రౌర్యమంతయును జూపును. ఆచిన్నదాని దురవస్థకంతకును కృష్ణశాస్త్రి కారకుఁడు, అతఁడు వారియింట దేవతార్చనకని ప్రవేశించి మెల్లగా నాచిన్నదానిని భంగపెట్టినాఁడు. ఈహానికెల్లను మూలమయినవాఁడు మహాగౌరవముతో మన యందఱి యిండ్లలోను తిరుగుచునే యున్నాఁడు, వానిదోషమువలన భాగ్యహీనురాలయిన

యాచిన్నదిమాత్రము మన్నకొట్టుకొని పోయినది. ఆకృష్ణశాస్త్రి యొక్క విధవ చెల్లెలిరువదికి పదికడుపులు దింపుకొని యెంతమందినో పిల్లలను చంపినది. దానినెవ్వరును నేమియుఁ జేయఁజాలరు.

నారా—ఇటువంటివి విచారించిన ప్రతి గృహమునందును కొంచెముగానో గొప్పగానో యుండనేయుండును. మనమెంతో యోగ్యురాలనుకొనుచుండినదీక్షితులవారికూఁతురింతటిదానికిప్రమాదమువలన నిటువంటిపాపమే సంభవించినది ఆమె తండ్రితో గంగాపూజ చేయుచున్నదినములలోనే కడుపురాఁగా, శిశువు జననమయిన తరువాత బిడ్డను దొడ్డిలోనే గోయిత్రవ్వి పాతిపెట్టి తోడఁబుట్టినవాఁడే యప్పుడువిషముపెట్టి చంపివేసినాఁడు. ఈకలిమహిమయిట్లుండఁగా మనమేమి చేయఁగలము?

గోవిం—కాలమునునిందించుట వట్టివెఱ్ఱితనము. యోగ్యతాయోగ్యతలు మనుష్యులయందున్నవి కాని కాలములో నేమియులేదు. మనదుష్ప్రవర్తనము నంతను మనము కాలముమీఁద త్రోచివైచి పయికి మనము నిర్దోషులముగాఁ గనఁబడఁజూచుచున్నాము. అనాథలయిన యువతుల సౌఖ్యమునకు మనమున్యాయమయిన మార్గమును నిరోధించుటవలన వారు ప్రకృతిని జయింపలేక యింద్రియ దౌర్బల్యమువలనను కా మ పీ డ వ ల న ను కాముకప్రేరణమువలనను పురికొల్పఁబడి యున్మత్తురాండ్రయి కానిమార్గమునఁ బ్రవర్తించి తమకును తమవారికిని బహువిధవిపత్తులను తెచ్చిపెట్టవలసినవారగుచున్నారు. వివాహమయిన మూఁడోనెలనేపోయిన గోపాలశాస్త్రి మేనల్లునిభార్య మొన్ననెవరినో తీసికొనిలేచివచ్చినదట. మనమింత ప్రయత్నము చేసినను, మనవీధినున్న బాలవిధవలలో నొక్కతెను మంచిదానిని చెప్పలేకపోయితిమి, కొందఱు బ్రాహ్మణ విధవలు శుభ్రముగా చాకలవాళ్ళను మంగలవాళ్ళను జీతములకే యుంచు

కొన్నారు, మఱికొందఱెవరు దొరకిన వాండ్రతోనెల్ల నేస్తము భ్రూణహత్యలును, శిశుహత్యలును జేయుచు కులములోనే యుండి గౌరవహాని లేకుండ మనయందఱియిండ్లలోను నిశ్శంకముగా తిరుగుచున్నారు. మఱియొక వీధివారి నడిగినచో తమవీధి గాక యీవిషయమున మిక్కిలి పాడుగానున్నదని చెప్పుచున్నారు. ఏయూరివారి నడిగినను, ఈదుర్మార్గముల విషయమై తమ గ్రామములో నున్నంత మాలకూ డెక్కడనులేదని చెప్పుదురు. మానుషస్వభావ మంతటను నేకరీతిగ నే యుండునుగనుక, వయస్సులోనున్న స్త్రీలకుస్వభావమును జయించుట కెక్కడను శక్యముగాదు. తప్పిదము మనయందు పెట్టుకొని వృథాగా కాలమును దూషింపక, అందఱముజేరి యీ పాప నివారణమునకై యేదైన నొక యుపాయము నాలోచింపవలెను.

నర— అటువంటి దుర్మార్గురాండ్ర నందఱిని చంపివేయుట తప్ప నాకు మఱియొక యుపాయమేమియుఁ గనఁబడలేదు. స్త్రీలు దుర్మార్గురాండ్రని యెఱిఁగియే త్రికాలవేదులయిన మనమహర్షులు స్త్రీలకు సహగమనము విధించిరి. వర్ణవివేచనములేని యీమ్లేచ్ఛులు మన దేశమునకు ప్రభువులుగావచ్చి మన శాస్త్రములు మంటఁగలిపి మాణిక్యమువంటి మన సదాచారమును మాన్పివేసినారు. అందుచేత విధవ లుండ లెక్కువయి యీదుర్మార్గములకన్నిటికిని లోనయి బ్రాహ్మణవర్ణమున కవమానమును సిగ్గును తెచ్చుచున్నారు.

గోవిం— ఇప్పుడు విధవలను కులమువారు కలకాలము పెట్టెడు తుదిలేనిబాధలకంటె నొక్కమాఱు బ్రతికియుండఁగానే కాల్చిచంపుటయె మంచిదయినను, ఆహింసమాత్ర మెప్పుడును క్రూరకృత్యము కాకపోదు. మన పరిపాలకులిప్పుడు దయాళువులు కనుకనే యా క్రూరాచారమును మాన్పియున్నారు. ఆ దురాచారము బహు

కాలమునుండి వచ్చుచుండుటచేతను దానివలన మనకేమియు బాధ లేదు గనుకను మనకది యిప్పుడంత దుష్కృత్యముగా కనబడు చుండలేదు. ఆ యాచారమును పురుషుల విషయమునకు మార్చి, భర్తపోయిన తోడనే భార్య సహగమనము చేయవలసినదని బ్రహ్మచర్యము చేయవలసినదని చెప్పుటకు బదులు నెంతచిన్న పిల్లయైనను భార్యపోయినతోడనే యామెశవముతో గూడ గట్టిబ్రతికి యున్న భర్తను తగులబెట్టవలసినదనిగాని తలగొరిగించి విరూపిని జేసిగాని తిన్నగా తిండిపెట్టక మార్చి శక్తికిమించినపని చేయించుచు వీధిమొగము చూడకుండ భర్తను మూల దిమిపెట్టి మరల పెండ్లి లేకుండ జేయవలసినదనిగాని విధియుండి యాప్రకారముగా జరుగు చున్నచో, అది దురాచారముగునో కాదో మనకప్పుడు తెలియును. అట్టిదురాచారమును తొలగించి ప్రజాసౌఖ్యము వృద్ధిచేయుట ప్రభుత్వమువారి కర్తవ్యకృత్యమే. మనలో విధవావివాహములు నెలకొల్పి నచో మన మిప్పుడనుకొన్న దోషములన్నియు నివారణమగును.

నారా—ఎన్నిదోషములు పోయినను బ్రాహ్మణులు మాత్ర మది చేయందగిన పనికాదు. విధవావివాహము మనశాస్త్రమెంత మాత్రము నంగీకరింపదు.

గోవిం—విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మతమని మనపట్టణము లోనె కొందఱు సభలుచేసి వాదింపబోవుచున్నారు. దొరతనము వారుకూడ విధవావివాహము ధర్మవివాహమేయనియు వారికిపుట్టిన సంతానము గనుక వారు దాయార్హులనియు రాజశాసనము నుజేసి పీఠికలో మనహిందూధర్మశాస్త్రములు స్త్రీపునర్వివాహము నంగీక రించుననికూడ వ్రాసియున్నారు.

నారా—ఏమివ్రాసినను మతాంతరులమాట మనము నమ్మ రాదు. వారేలాగుననైనను మనలను బ్రాహ్మణులనుండి చెడగొట్టి

యందఱితో సమానులుగాఁ జేయవలెనని కోరుచున్నారు. విధవా వివాహము శాస్త్రసమ్మతమని వాదించుచున్నారు. జాతిభేద మక్కఱలే దను మతాంతరుల పుస్తకములను చదివినవారే. శాస్త్రములకు వారు చెప్పినయర్థము విశ్వసింపరాదు. హూణాధిపత్యముకొని రెండుపరీక్షలలో తేఱఁగానే వీరికిఁ గూడ నిట్టివంటి దుర్బుద్ధి పుట్టు చున్నది.

గోవిం — శాస్త్రము ప్రమాణము కాదా? విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మతమని మన పండితు లొప్పుకొన్నపక్షమున జరిగించ వచ్చును.

నారా — మనపండితు లొప్పుకొన్నప్పటికిని మాత్రము. వారిని బ్రహ్మాదిదేవతలును ఒప్పించలేరు. మన కోనేటివంటి పండితు లున్నారనుకొన్నావు?

గోవిం — ఓక కాశీపండితుఁ డంగీకరించిన పక్షమున, మన శాస్త్రులతో బహువాగ్వాదము చేయుటకు నీవొప్పుకొనెదవా?

నారా — ఇటువంటి పాపపు మాటలు చెప్పబోకు. శాస్త్రమంగీ కరించినను, మనమంత ఉగ్రపాపములను చేయరాదు. గొల్లలు మొదలగు వారితో సరిపాటిగా మనలను కూడ చూచుచున్న పక్షమున బ్రాహ్మణవర్ణమున కాధిక్యమే ముండును? మనము కూడ తక్కువ వర్ణములవారితో సమానులము కామా?

గోవిం — ఇప్పుడు జరుగుచున్నట్టుగా గర్భస్రావములను, శిశు హత్యలను, స్త్రీవ్యభిచారమును, హీనజాతిసంభోగములును జరుగుచుండుట చేత మనగౌరవము పోక యుండునా? ఎక్కడ జూచినను వలె శాస్త్ర సమ్మతమైన పునర్వివాహమును మనస్త్రీలకుఁ జేసి యీదోష ములన్నింటిని పోగొట్టినంతమాత్రమున మన గౌరవముపోవునా?

నారా—నాకీయుక్తులతో పని లేదు. శాస్త్రము నంగీకరించునని పండితులందఱు నొప్పుకొని నన్నగారు కూడ సమాధానపడ్డ మీదట నే నప్పుడేమియు చేయక యూరకుండెదను. నే నప్పుడేమియు నడ్డము రాకపోవుటయే విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మత మనువారికి మహోపకారము. కలి మూడుచున్నది, ఇంక నెవరు పట్టుకొన్నను వర్ణసంకరము కాక మానదు పగయున్నది నేను వెళ్ళిపోయెదను.

[అని లేవంగా నిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

ద్వితీయరంగము—పాపమ్మయిల్లు

[వంట బ్రాహ్మణుడు కామయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.

కామ—(తనలో) నారాయణమూర్తి వట్టి కిరాతుడు. తండ్రితో చెప్పి నన్ను వెళ్ళగొట్టించివేసేడు. అప్పటినుంచీ అన్నపూర్ణతో మునుపటిలాగు స్వేచ్ఛగా తిరగడానికి వీలు లేకుండా వున్నది. అయినా కానీ యీపాపమ్మ అన్నపూర్ణమ్మ రోజుకు వకపర్యాయమయినా యిక్కడ చూడకపోవడం సంభవిస్తూ వున్నది. ఎలాగయినా ప్రయత్నంచేసి అన్నపూర్ణను యిల్లు లేవతీస్తాను. మొన్న నేను చెప్పినప్పుడే వప్పితప్పడంగావుండి చూతామని సగం సమాధానం కనబరిచింది. నారాయణమూర్తిగాడు సుందరమ్మను విషంపెట్టి నిమిషంలో చంపివేసినాడు. నేను వాళ్ళయింట్లో అల్లే వున్నట్టయితే ఆదుర్దాపడు నాపనీఅంతే చేయును. ఒకవిధంగా లేచి రావడమే మంచిదయింది. తీరా సుందరమ్మను దహనంచేసి వేసిన తరువాత తెలిసింది కాని లేకపోతే వాళ్ళకొంప తీసివేస్తును. ఎప్పుడయినా వాళ్ళకుటుంబానికి గొప్ప అపకారంచేసి నాపగ తీర్చుకుం

టాను. అంతలోనూ జపకమ్మమీద నాకు మహాకోపంగావున్నది శాస్త్రుల్లతో మోదుస్తూ నాతో రమ్మంటే వచ్చింది కాదు.

[ఇంతలో పాపమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

పాప—కామమ్మా! నీవెంత సేపైంది వచ్చి?

కామ—ఇప్పుడేవచ్చినాను. ఇంకా అన్నపూర్ణమ్మరాలేదు. ఈవీధికి పుణ్యాత్మురాలువు నీవొక్కత్తెవున్నమూలంగా మావంటివాళ్ళ కందఱికి ఆధారం దొరికింది.

పాప—నేను ముసలిముండనయినాను మునుపు నాకాలంలో పడుచువాళ్ళందరూ యింటిముందర పడికాపులుపడి వుండేవారు. ఆకాలం పోయింది. యిప్పుడు నేను చేసే వుపకారమల్లా డబ్బుపుచ్చుకొని మీవంటి పడుచువాళ్ళకు కొంచెం స్థలం యివ్వడం తప్ప మరేమీ లేదు.

కామ—ఆసహాయంమాత్రం మాటలతో వున్నదా యేమిటి? యీవీధిని యిన్ని యిళ్ళువున్నవి. యేరండా కొడుకయినా యేరండ ముండయినా యింతమాత్రం వుపకారం కట్టుకుంటూవున్నారా? అన్నపూర్ణమ్మ వచ్చేవేళ మించినట్టున్నది.

పాప—యింకా మించలేదు. యింట్లో వాళ్ళందరూ భోజనానికి మడికట్టుకోవడంతోనే వస్తుంది. దానికి రావడానికి సమయం దొరకవలెనా? అక్కర లేదా?

కామ—యీలోగా వూళ్ళోకబుర్లేమయినావుంటే చెపుదూ.

పాప—యేమి కబుర్లున్నవి? మన యింటి వెనకాలను కాపురంవుండే సుబ్బమ్మ కడుపు దింపుకోవడానికి మందుపుచ్చుకొని పిండంపడక ఒక రాత్రి చచ్చిపోయింది.

కామ—ఆమనిషి పొట్టివెజ్జువెధవ కాదూ?

పాప — అవును, అప్పగొళ్ళ స్వామి. మన యింటికి తరు
చుగా వస్తూపోతూవుండేది.

రామ — కాని ఆ స్త్రీలు గుండెలు కడుపులు దింపుకుంటూ
వుండడమూ పిల్లలను కని చంపివేస్తూ వుండడమూ మందులుతిని చావ
డమూ మహాదోషకృత్యాలూవున్నవి యీలాగు వుండడంకంటె
పసుపుకుంకుమలనిచ్చినవారిని యెవనినైనా కట్టుకుని కాపురం చెయ్య
మంటే బాగా వుంటుంది.

పాప — నాయనా! లోకంలో మన కళ్ళముందరనే యెన్ని
విరుద్ధాలైనా జరుగుతూవున్నవి. యెవళ్ళో గుర్నాథపు ముండవాళ్ళు
విధవవాళ్ళకు పెళ్ళిచేయించడానికి యిప్పుడొక్కసభ చేస్తారట. కలి
యుగం యింకా యేమి వున్నది! చావగా పిల్లలను కన్నా కడు
పులు దింపుకున్నా యేమి చేసినా బాగా వుంటుంది కాని విధవ
ముండలు బహిరంగంగా పెళ్ళి చేసుకుంటారా?

రామ — సమతానికి పెళ్ళి చేసుకుంటేనే బాగా వుంటుందని
తోస్తూవున్నది. అలాగంటి పెళ్ళివుంటే నేను యెవతెనయినా కట్టు
కుని సుఖంగావుండకుండా డబ్బుగల వాళ్ళు ముసలిముండాకొడుకులు
సహితమూ మూడో పెళ్ళికీ నాలుగో పెళ్ళికీ మూడేళ్ళపిల్లలను చేసుకుని
ముండామోయించడంచేత, యిప్పుడు పిల్లలకు కరువువచ్చి సాధారణ
పురుషులకు యెక్కడా పిల్ల దొరకడం లేదు. ధనాశచేత తండ్రి
ముండాకొడుకులు కూడా పిల్లల వెయ్యింటికీ రెండువేలింటికీ రూపా
యల కెత్తుకెత్తు అమ్ముకుంటూవున్నారు. డబ్బు తెచ్చుకోలేనివాళ్ళు
బ్రహ్మచారులై యెల్లకాలమూ తిన్నగా వుండలేక అడ్డమయిన గుడి
సేటిముండలతోనూ పోడిగి సంకటాలు తగిలించుకొని బాధపడి
చస్తూవున్నారు, కొందరు సంసారులను లేవతీస్తూవున్నారు. నేను
చిన్నప్పటినుంచీ చెమటవూడ్చి సంపాదించిన యేడువందరూపాయ

లూ నామాంవాగారి మొగాన్నిపోసి నాలుగేళ్ళపిల్లను పెళ్ళిచేసుకుంటే అది పెద్దది కకుండా నే రెంఖణాలు చేసి చచ్చిపోయింది.

పాప — మళ్ళీయేమయిన పెళ్ళిప్రయత్నం యెక్కడనైనా చేస్తూవున్నావా?

కామ — యేమి ప్రయత్నం చేస్తావుంటేమాత్రం యెలాఅవుతుంది? రెండోపెళ్ళివాడనని డబ్బు వెయ్యెక్కవ తెమ్మంటారు. మొన్న మూడేళ్ళపిల్లను తొమ్మిదివందలరూపాయలకు బేరంచేసినాను. ఇంతలోకే నేతి వెంకయ్యగాడు అడ్డంవచ్చి తాను వెయ్యి రూపాయలు పూర్తిగా యిస్తానని నాకంటె యిరవైయేళ్లు పెద్దవాడయినా పిల్లను తానుచేసుకున్నాడు.

పాప — దానికుండా మోసిన రూపాయలు ఆవెయ్యిరూపాయలూ నీవే యిస్తాననకపోయినావా?

కామ — మొదటిపెళ్లి అయిననాడినుంచీ నీళ్లుమోసీ వంటలు చేసీ నాలుగువందలరూపాయలు కూడబెట్టినాను. జీతం లేకుండా బకులుతీరిందాకా వడ్డీకింద నవుకరీచెయ్యడానికి వప్పుకొని వకచోట అయిదువందలరూపాయలు బదులు మాట్లాడినాను. వక్క వంద రూపాయలు తక్కువయినవి. ఆరూపాయలు తరువాత యిస్తానని పెళ్ళిచేసుకోని మోసంచెయ్యవలెనని యోచించినానుగాని, ఆముండా కొడుకు నా మాట నమ్మక ముందుగా రూపాయలక్కడపెడితేనేగాని పిల్ల నివ్వనన్నాడు. వెంకయ్యగారు పురోహితారావెళ్ళి నలభయియేళ్ళు యేకథ్వర్యంగా పీనుగులను మోసి డబ్బు సంపాదించినాడు గనుక, వెయ్యిరూపాయలున్నా తక్షణం పారపోసినాడు.

పాప — అన్నపూర్ణమ్మను పెళ్ళినిమిత్తం వందరూపాయలు సహాయం చెయ్యవలసిందని అడక్కపోయినావా?

కామ—పెళ్ళికని చెప్పితే యివ్వదలుచుకొన్నదయినా యివ్వదు. దానికి వేశేయెత్తు వున్నది. సీతారామయ్యగారి నగలపెట్టె ఆయనపడుకునే గదిలో భోషాణంలో వుంటుంది. నేనుయింట్లో అట్టే వుంటే, ఆసొమ్మెలాగయినా తర్లిస్తును. తాళంచెవి యెలాగయినా సంగ్రహించుమని అన్నపూర్ణమ్మకు బోధిస్తూవున్నాను. మా ప్రయత్నం సాగితే రెండు వేలరూపాయలకు తక్కువదొరకవు. ఆసొమ్ముతో ఆవిడ లేచి రావడంతోనే సొమ్ము రహస్యంగా దాస్తానని చెప్పి వున్నది. దానికి వకకన్ను గుడ్డిది. అయినా కానీ యింత పెద్దపిల్ల మరివకతె దొరకదు.

పాప—తీరా వచ్చినతరువాత ద్రోహంచేసి డబ్బుపుచ్చుకుని దాన్ని మధ్య వదిలివేస్తావా?

కామ—నా పెళ్ళాం యెదిగి కాపురానికివచ్చేదాకా వదలిపెట్టను. అప్పటిదాకా చావకుండా బ్రతికివుంటే అప్పటిమాట చూతాము. నీవిందులో పనిచేసి నాకుసహాయం చేసేటట్టయితే వచ్చిన సొమ్ములో నీకు వందరూపాయలు యిస్తాను.

పాప—అలాగైతే నీకు కావలసినంత సహాయంచేస్తాను. నా శక్తిచూడు నీవు వుంచుకొన్నన్నాళ్ళు వుంచుకొని నగలుతీసుకుని తరువాత నీవు దాన్ని యేనూతిలోనైనా రాత్రివేళ తోసివెయ్యవచ్చును. నిన్ను యెవరు పట్టుకుంటారు? అంతగాపైకివస్తే కడుపునొప్పిచేత పడిందనవచ్చును.

కామ—తరువాత యేలాగైనా చూతాము. నీశక్తి అంతా నీకార్యంలో కనపడవలెను

పాప—వూరకో అన్నపూర్ణమ్మ వస్తూవున్నది.

(అన్నపూర్ణ ప్రవేశించుచున్నది.)

అన్న—ఝాము సేపటినుంచీ వత్తామంటే తీరుబడి అయింది కాదు. ఇదివరదా కామెవరితోనో మాట్లాడుతూ కూచ్చుండి యిప్పుడే నాన్నగారు లోపలికి భోజనానికి వెళ్ళినారు. వెళ్ళడంతోనే యిలాగు చక్కావచ్చినాను.

పాప—నీకోసం కామయ్య రెండుఘడియలనుంచీ కనిపెట్టుకుని వున్నాడు. అమ్మాయీ! యీ కామయ్య బహుదొడ్డ బ్రాహ్మఁడు సుమీ. యెవరినినమ్మితే వాళ్ళకు ప్రాణంకోసి యిస్తాఁడు.

కామ—అవ్వా! నామీద దయచేత నీవువూరికే అలాగు పొగుడుతూవున్నావు కాని నేనెంతటివాణ్ని?

పాప—యీకబుర్లకేమి కాని, మీకోసం యెవరైనా వస్తారు మీరు మాట్లాడుకోవలసిన సంగతులు ముందర మాట్లాడుకోండి. మీరు రహస్యం మాట్లాడుకుంటారేమో నేను అవతలికి వెళ్ళనా?

కామ—సరి! కాకు నీవు వినకూడని రహస్యాలు యేమి వుంటవి? మనకుగ్గురికీ దేహాలు మాత్రమే భేదంకాని మనస్సులు వక్కటే.

అన్న—అవ్వా! వెళ్ళవద్దు. మారహస్యం నీవూ వినవచ్చును.

కామ—బోషాణం తాళంచెవి సాధ్యమయినదా?

అన్న—నిన్న దొరికిందేగాని తీరాగదిలోనికి వెళ్ళేటప్పటికి మా అన్నగారు కూడావచ్చినారు. అందుచేత సాధ్యమయింది కాదు. అప్పుడు మరిచిపోయి బాబయ్యగారి తాళంచెవి పరుపుమీఁద దిగబెట్టి యివతలకు వచ్చినారు అటువంటిసమయం మరెప్పుడు దొరకదు.

కామ—మన కన్నిటికీ పానకంలో పుల్లలాగు నారాయణ మూర్తే అడ్డంవస్తూవుంటాడు. నన్ను యింట్లో వుండనియ్యకుండా అక్కడే లేవగొట్టినాఁడు.

అన్న—వాడు మహాగడ్డవాఁడు. అన్నీ చెరిపెడుతూవుంటాడు. యీమధ్య వాడిభార్యనిమిత్తము అనుమానము జానకి మీఁద పడిపోయిందికాని నామీఁద నేపడినట్టయితే వాడునిశ్చయంగా నన్ను చంపివేసును. నేను శాస్త్రుల్ను దానివద్దకు పంపడం చేత అనుమానము జానకిమీఁదకు పోయింది.

పాప—అదేమిటి?

అన్న—నేను కామయ్యకు యేమయినా యింట్లోవస్తువులు యివ్వబోతూవుంటే నావదినెగారు అడ్డంవస్తూవుండేది. వకరోజు నేను చెంబులో నెయ్యిపోసి దాసీదానిచేతి పంపుతూవుంటే మెల్లిగా మొగుణ్ని తీసుకువచ్చి చూపించింది. వాడప్పుడు ఆ దాసీదాన్ని నన్నూ కూడా కటికకర్రతో కొట్టినాడు. ఇలా కాదని నేను మెల్లిగా మంచి మాటలువేసి నావదినెగారితో స్నేహంచేసి మాయింట్లో పురాణం చెప్పే శాస్త్రుల్లతో యిలాకా వేసినాను. అప్పటినుంచి యేమయినా అంటే తనగుట్టు బయలుపెడతానేమోనని నావదినెగారు నేనుయేమి తీసుకునివెళ్ళినా యెవరితోనూ చెప్పక వూరుకుంటుంది. తనపెళ్లాము శాస్త్రుల్లతో మాట్లాడుతూవుండగా వకనాడు నా అన్నగారు చూచి జానకిమీఁద అపోహపడి దాన్నిచంపడానికి ప్రయత్నంచేసినాఁడు.

కామ—ఈ సంగతులకేమిగాని సొమ్ముతీసుకుని నీవు లేచి రావడంమాట యేమిచేసినావు? ముందస్తుగా నాకాసంగతి చెప్పు. నీకు నామీఁద నిజంగా మోహం వున్నదీ లేనిదీ యిందువల్ల తెలుస్తుంది. భుజంగరావు పంతులుగారికి సొమ్ము తెస్తానని చెప్పి నీవు వచ్చినావేమో ఊరివిపోదామని వెళుతూ వెళుతూ యిలావచ్చినాను.

వారు నాకోసం కనిపెట్టుకువుంటారు. యేదో వొకమాట చెప్పి నేను వేగిరం వెళ్ళవలెను.

అన్న—నేనూ రాత్రీపగలూ ఆసంగతే ఆలోచిస్తూవున్నాను. నాకు యెటూ తోచకుండా వున్నది. చిన్నప్పటినుంచీ పెంచి పెద్దదాన్నిచేసి యెన్ని గారాలుచేసి కడుపులో పెట్టుకునే తల్లినీ తండ్రినీ వదలిపెట్టడానికి నా పట్టాని ప్రాణం వప్పకుండా వున్నది. ఆ ముసలి వాళ్ళిద్దరూ బాగా వున్నంతమట్టుకూ మనం యిలాగే వుందాము.

కామ—నేను మొన్న రఘూ మునేపూ బోధించినదంతా గంగలోకలిసి వ్యవహారం మళ్ళీ మొదటికి వచ్చింది. నీవిలా అనుకుంటూవుండగానే నారాయణమూర్తి యెప్పుడో విషంపెట్టి నిన్ను చంపివేస్తాడు అక్కడితో అన్నీ తీరుతవి.

పాప—అన్నపూర్ణా! నీ సుఖం నీవు బాగా విచారించుకో. తల్లి దండ్రులూ తోడబుట్టినవాళ్ళూ అని ఆలోచిస్తే నీకు సుఖంరాదు.

అన్న—ఎవరో వస్తూవున్నారు వూరుకో.

[పురుషోత్తమరావుపంతులు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

పురు—ఏమోయి కామయ్యా! ఇదిగో నీళ్ళు తెచ్చెదనని చెప్పి యిక్కడికి వచ్చి వీరితో మాటలు వేసినావా? భుజంగరావు మడికట్టుకొని మంచినీళ్ళు రాలేదని దేవతార్చన చేసికొనుటకు వల్లకాక కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. వేగిరము లేచి వెళ్ళు.

కామ—ఇదిగో నిమిషంలో కావిడి వప్పగించివస్తాను. (అని నీళ్ళకావిడి భుజముమీద వేసికొని వెడలిపోవుచున్నాడు)

పురు—ఏమి అవ్వా! ఏమో మీరందఱును మహాశ్చర్యముగా మాటాడుకొనుచున్నారు?

పాప—యీవూళ్ళో యిప్పుడు యేమయినా ఓలు వున్నవి నాయనా? యెవళ్ళో పోఖరీ ముండాకొడుకులు వెధవముండలకు పెళ్ళి చేస్తామని బయలుదేరినారట. యిప్పుడదంకీ వినాశకాలం వస్తూ వున్నది. యింతకాలమయింది యిటువంటి గుణ్ణము మేమెన్నండూ యెరగము నాయనా.

అన్న—(తనలో) యీముండ తాను మహాపతివ్రతలాగు అందరినీ చెడతిడుతూ వున్నది. యౌవనంలో మొగుడుపోతే అడ్డమయినవాళ్ళతోనూ తిరిగి యిళ్ళూ వాకిళ్ళూ సంపాదించి యీముండ యిప్పుడు వీరపతివ్రత అయింది. ఆడవాళ్ళకు రెండోపెళ్ళి వుంటే మేమంతా యీ [illegible] సుఖంగా కాపురంచేస్తూ వుందుముగదా?

పురు—ఒకవిధంబుచేత విధవావివాహములు యుక్తముగానే యున్నట్టుతోచుచున్నవి. ముసలివాండ్రకు భార్యలుపోయినను చిన్నపిల్లలనే వివాహము చేసికోవలెను. ఎన్నియో సంవత్సరములకు గాని యాచిన్నపిల్ల లెదిగి కాపురమునకు రారు. ఈలోపల మగవాండ్రు తిన్నగానుండలేక [illegible]పడి రోగములు తగిలించుకొని తాముబాధపడి యాచిన్నపిల్లల దేహములుకూడ చెడగొట్టవలసి వచ్చును.

పాప—పెద్దవాళ్ళయినా పెళ్ళాలెదిగి కాపురానికి వచ్చే వరకూ వుండేవారు లేరా?

పురు—ఉన్నారుగాని, అట్టివారివిషయములో భార్యలు రజస్వలలు కాకమునుపే తొందరపడి గర్భాదానముచేయుదురు. ఆపిల్లలారాత్రియేడిచి యిల్లెగిరిపోవునట్లుగదిలో అల్లరిచేయుదురు, చిన్నతనమగుటచేత గృహకృత్యములు చక్కబెట్టుకొనుటకు చేతగాక యిల్లు పాడుచేయుదురు. అదిగాక ముసలిభర్తలకును పడుచు భార్యలకును

ముసెప్పుడును కలియును. అందుచేత గడికి మేకపోతు వెళ్ళినట్లుగా విధిలేక గదిలోనికి వెళ్ళినను ముసలికంపని పరిక్కొత్రిగిలి యా భార్యలు మంచమువట్టగాను కౌగిలించుకొని పరుందురు. ఆలాగున నయిన నిటంబడియుండక వయసులోనున్న పురుషులతో జారత్వమున కారంభింతురు. రెండవపెండ్లివాండ్రు యుక్తవయస్సువచ్చినవిధవలను వివాహమాడెదుపక్షమున నీతొందర లేకుయు నుండవుగదా?

పాప—కలికాలమున దక్కీయిలాగంటిబుద్ధులేపుడుతూవున్నవి.

పురు—అవ్వా! మీయింటికి మూకోడలు రాలేదుగదా?

పాప—లేదు నాయనా!

పురు—నేను వెళ్ళుదునా? (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

పాప—(తనలో) యికి లోకానికివెరచి నేనున్నా విధవలకు పెళ్ళిళ్ళవుతూనే వుంటుంది. (బిగ్గరగా) అన్నపూర్ణా! యీ విధవల పెళ్ళిళ్ళు, నీకు యెలాగువున్నవి?

అన్న—దక్కాలిన పెళ్ళిళ్లులే. ఎవళ్లోపాయ్యేకాలంవచ్చి యిటువంటి పాపకార్యం తలపెట్టినారు. అవ్వా! యిప్పుడు వచ్చిన ముసలాయన యెవరు?

పాప—భుజంగరావుపంతులుగారి పినతండ్రి. ఈయన చెప్పిన సంగతులన్నీ తన అనుభవంచేత చెప్పినాడు. యేడెనిమిది సంవత్సరాల క్రిందట రెండోపెళ్ళి చేసుకున్నాడు. పెళ్ళామిప్పుడు పదహారేళ్ళది, గాసిమీద బహుఅనుమానం. వక్కనిమిషంకనబడకపోతే యేమివుపద్రం వచ్చిందో అని వూరంతా తిరుగుతాడు. వీడెంత నుమానపడి యేడుస్తూవున్నా దానిపని అది రహస్యంగా చేసుకుంటూనే వుంటుంది.

అన్న—బాబయ్యగారు భోంచేసిలేచే వేళఅయింది వెళ్లుదునా?

పాప—బాబయ్య చెప్పినమాట యేమిచేసి గావు?

అన్న—నేనూ రాత్రీపగలూ యిదే ఆలోచిస్తూ యేమి చెయ్యడానికీతోచకుండా కొట్టుకుంటూవున్నాను. అయితే తల్లిదండ్రుల మీఁది మోహం తప్పలేకుండా వున్నాను. యిటుచూస్తే కామయ్య మీఁది మోహం మరీయెక్కువగా వున్నది. ఇతణ్ణి విడవలేను.

పాప—నీసుఖంమాట బాగాఆలోచించుకో. నీ మొగుడు బాగావుండి కాపురంచేస్తూవుంటేమాత్రము నీవు తల్లిదండ్రులను వదిలిపెట్టవా యేమిటి? నీవుయిలాగు ఆలస్యంచేస్తూవుంటే కామయ్య మనసు విరిగిపోతుంది. నీకు యిటువంటి మంచివాడు మళ్ళీ మరివకడు దొరకడు. మీరనుకొన్నట్లు డబ్బుతీసుకు లేచివస్తివా మీరిద్దరూ యావజ్జీవమూ మొగుడూ పెళ్ళాలకంటె యెక్కువగా సుఖపడుతూ హాయిగా వుండవచ్చును. వకవేళ మొగుడు బ్రతికివున్నా నీకింత సౌఖ్యమూ స్వతంత్రమూవుండదు. నామాట తోసివెయ్యక బాగా ఆలోచించుకో. నీమేలుకోసం చెపుతూవున్నాను.

అన్న—యేమిచేసేదీ రేపాలోచించి చెపుతాను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

పాప—నీకు చెవులో వకరహస్యం చెపుతాను. నామాట విని పో.

అన్న—యిప్పుడుకాదు. ఆనకమళ్ళీ వస్తానులే. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

తృతీయరంగము—పరసమందిరము.

[వందలకొలఁది లౌక్యులును వైదికులును కూడుచుండియుండఁగా బాపన్నశాస్త్రిగారును, వీరరాఘవరావుగారును, మిత్రబృందముతో ప్రవేశించుచున్నారు.]

బాప—శ్రీనివాసాచార్యులుగారూ! మనవారింకను వచ్చినారు కారు. ఆహ్వానపత్రిక లందఱికి నందినవా?

శ్రీని—అందినది. వారందఱును వేణుగోపాలరావుగారితో వత్తురు. వామనశాస్త్రులుగారును గోపాలశాస్త్రిగారును, పరబ్రహ్మ సోమయాజులుగారును వారియింటియొద్దనే యున్నారు.

వీర—నాగయ్యపంతులుగారు వచ్చినారు. ఇంక వేణుగోపాల రావుగారు వచ్చిన నందఱును వచ్చినట్టే

శ్రీని—అదిగో వారును వచ్చుచున్నారు. వేణుగోపాలరావు గారూ దయచేయుండి.

(వేణుగోపాలరావుగారును పండితులును ప్రవేశించుచున్నారు)

వీర—కుమారశాస్త్రులవారు రాలేదేమి?

వామ—వారీదినము సభకు రారు వారికి వేరేపనియున్నది.

వీర—శ్రీరామపండితులవారు వచ్చినారా?

శ్రీరా—నేనందఱికంటెను ముందుగనే వచ్చి కూరుచున్నాను. విధవావివాహము వలన నష్టములకంటె లాభము లెక్కువగా నున్నవని మీరు సాధింపఁగలిగిన పిమ్మటఁగదా శాస్త్రమున్నదా లేదా యను సంశయమును విచారింపవలయును? విధవావివాహము వలన లాభము లేమియు లేవనియు విశేషముగా నష్టములే యున్నవనియు నేను మీతో వాదించెదను చేతనయినపక్షమున మీరు నాతో యుక్తివాదము చేయుండు.

వామ—వారు చెప్పినమాట సయుక్తికముగానున్నది. వారితో యుక్తివాదముచేసి మెప్పించి మీశక్తి సభవారికందఱికిని గనఁబఱుపవలెను.

పర—శ్రీరామపంతులుగారు లౌక్యములోనున్నను, వైదిక మునందుఁగూడ అఖండ ప్రజ్ఞగలవారు. మొన్న మాబంధువులపక్షమున న్యాయవాదిగానుండి న్యాయసభలో నింటిమీఁదిపెంకు లెగిరి

పోవునట్లుగా వాదముచేసినారు. ప్రతివాదిపక్షమున వచ్చిన న్యాయ వాదిలేచి యేమో చెప్పఁబోవు ప్పటికి, ఆయనచొక్కాపట్టలు తాగినసంగతి యెత్తుకొని నలుగురిలోను చీవాట్లుపెట్టి గదిమి చేయిపట్టుకొని ఆయ నను కూర్చుండఁబెట్టినారు. అటువంటివారితో వాదముచేసి గెలిచిన పక్షమున మీకీర్తి కన బడును,

వీర—మీయభీష్టప్రకారముగానే చేసెదను. ఎవ్వరినైన సభవారగ్రాసనా సీనులనుగా నియమింపుఁడు.

శ్రీని—నేను వేణుగోపాలరావు పంతులుగారి నగ్రాసనాసీను లుగా నుండగోరుచున్నాను. సభవారికందఱికి నిష్టమా?

వీర—అందఱికిని సమ్మతమే. శ్రీనివాసాచార్యులుగారు చెప్పినమాట దేవతలైనను మెచ్చుకోఁదగియున్నది.

వేణు—నేను తగినవాఁడను కాకపోయినను, సభవారంద ఱును నన్ను మన్నించి యగ్రాసనమందుఁ గూర్చుండ నియమించు చున్నారు గనుక వారియాజ్ఞ మీఱఁజాలక యంగీకరించుచున్నాను. పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారు నాయందలి దయచేత నన్నాప్రకార ముగా శ్లాఘించుచున్నారే కాని నేను వట్టి వ్యర్థుఁడను. (అని కూరు చున్నాడు)

పర—మీరు మీవిధేయతను గనఁబఱుచుటకయి యట్లను చున్నారే కాని కేవలము మీరవతారపురుషులు.

బాప—వీరరాఘవరావుగారూ! అంతకంతకు ప్రొద్దుపోవు చున్నది. శీఘ్రముగా ప్రసంగ మారంభింపుఁడు.

వీర—(లేచి) వాదమారంభించుటకు ముందుగా నేను సభ వారితో కొన్ని మాటలు మనవిచేసికొనుచున్నాను. తమరందఱును సావధానముగా వినవలెను.—

వివేకనిధులారా! కాలమహిమచేత నేనెప్పుడుచేయఁబోయెడి విన్నపము మీలో గొందఱి చెవులకు వెగటుగాఁ దోఁచునని నేనెఱుఁగని వాఁడనుఁగాను. అయినను మురభిమానమువిడిచి పారమార్థిక చింతతో పరిశీలించు నిష్పక్షపాతబుద్ధుల కెల్లను సత్యము బోధపడుటకు సందేహముండదు గనుక, మీమనసుల కెక్కునట్లుగా రసపుష్టిగల ప్రౌఢవాక్యములతో నుపన్యసించుటకు నేఁజాలకయు సమర్థుఁడను గాకపోయినను దయయు బాల్యమున భర్తలను పోఁగొట్టుకొన్న మన దేశపు యువతుల దురవస్థయు నన్ను బహువిధములఁ బ్రేరేపింపగా పక్షమున నున్న సత్యముయొక్క బలమును నమ్ముకొని యిట్టి పండితసింహముల ముందఱ నాబాల్యవాక్యములను పలుకు సాహసము చేయుచున్నాను. క్షమింపుఁడు. మనలోని క్రూరాచారములఁబట్టి పతివిహీనలయిన యబల లిప్పుడు మనదేశములో ననుభవింపవలసిన దుర్దశను తలంచుకొన్న మాత్రమున పగవారికయినను మనస్సు కరుగ మనకమాఁదు మనమెంత గ్రంథ పెట్టినను, ఎన్ని సుబోధలు చేసి స్వర్గము వచ్చునని యాశ పెట్టినను, బాలవిధవలనందఱిని మన మెన్నటికిని పతివ్రతలనుగా జేయజాలము. సమస్తసంగములను త్యజించి దుంపలును ఫలములును తినుచు మహారణ్యములలో తపస్సుచేయు ఋషులవంటి సమస్తము తెలిసిన మహానుభావులు సహితము కామమును జయింపలేకపోయిరని మనము వినుచుండగా, ఉప్పును పులుసును తినుచు నింద్రియసుఖానుభవమునకు నిధానములయిన పట్టణములయందు వయస్సులోనున్న సుందరపురుషమధ్యమున సదా మెలఁగుచు తమ యింద్రియములకుఁ దోడు దుష్టపురుషుల ప్రయత్నములుకూడఁ దమ్మెప్పుడును కామోపభోగములకయి ప్రోత్సాహపఱుపవిద్యాగంధమేని లేకపోవుటవలన యుక్తాయుక్తవివేకము చాలకున్న యనాథయువతు లింద్రియనిగ్రహము చేసి పతివ్రతలుగా నుండఁగలుగుదురు

రని మనమెట్లు పరిశీలింపఁగలము? మనచేతనయిన పని వారి శిరో
జములను ఆభరణములను తీసివేయుటఁ గలిగినను, లోపలనున్న
కామములను మాత్రము తీసివేయుటఁజాలము. వారి కామమే విధముగా
నయినను శాంతి పొందగలయట్టు గనుక మనము క్రమమయిన
మార్గమును చూపకపోవుటవలన వారు రక్షకములకు లోఁబడవలసిన
వారయి గూఢముగా వ్యభిచరించుచున్నారు. మానవంతుఁడగువాఁడు
తనకు నేయితరదోషము చేసినను సహించి యూరకుండఁ గలుగునుగాని
వ్యభిచారము చేసినయెడల మాత్రము చూచి యూరకుండఁజాలఁడు.
తక్కిన నేరములవలనఁ జేసినవారికే యపకీర్తి వచ్చునుగాని అంటు
తనమువలనఁ జేసిన వారికి బంధువులకును గాక కులము
వారి కందఱికిని గూడ అప్రతిష్ఠ కలుగును. అందుచేతనే యభిమాన
ధనులగు పురుషులు తమ స్త్రీలు వ్యభిచరింపఁగాఁ జూచినప్పుడు
తోడఁబుట్టిన వదినెలనైనను, కూఁతులనైనను, కోడండ్రనైనను, వది
నెలనైనను, మఱఁదండ్రనైనను, మఱియెవ్వరినైనను, వారివిటులతోఁ
గూడ నంతము నొందించి యవమానమును నోర్వలేక యొకానొక
ప్పుడు తాముకూడ నాత్మహత్యను చేసికొందురు. ఇందువలన
వ్యభిచారమెంత హేయమయినదో మీరే యూహింపవచ్చును.
ప్రజాసౌఖ్యమునకై ధర్మశాస్త్రములను జేసి వాని ప్రకారముగా
మహాజనులను నడిపించి పేరుపొందిన మానవులయొక్క సంతతివార
మని పేరుపెట్టుకొనియు, మీరు వారు చేసిన ధర్మశాస్త్రప్రకార
ముగా నడిపించుటకయినను పూనుకొనకపోవుచుండఁగా మీది
మిక్కిలి వారికూఁతుండ్లను మీయింటి శాస్త్రసమ్మతమయిన పునర్వివా
హము చేసికోనియ్యక యోగ్యురాండ్రు కాఁదగిన గతిలేని యనాథ
కామినులను సకల బాధలను పెట్టి వేశ్యలకన్నను హీనముగా వ్యభి
చరించుటకై దించుట మీకు సిగ్గులచేటు కాదా? అందువలన మీకు

గలుగుచున్న నష్టములను మీరు చూచుచున్నారా?
సద్వంశమునఁ బుట్టిన మీ బాలవితంతువులు వంటబ్రాహ్మణులతోను,
మ్లేచ్ఛభటులతోను చాకలివాండ్రతోను, ఇతరహీనజాతులవారితోను
చెడి తిరుగుచుండుట మీకు ప్రతిష్ఠగా తోఁచుచున్నదా? అట్టి
బాలవిధవలు తమ యుపపతుల వృత్తికయి యింటఁ గల వస్తువు
లెత్తుకొనిపోయి వాండ్రకు పెట్టుచుండుట గాని తమ నేరము మాసి
పోవుటకయి సాధ్యమయిన యవలకు పుణ్యస్త్రీలను సహితము జార
త్వమున ప్రవేశపెట్టి యందఱిని తమవంటి వారినిగాఁ జేయుచుండుట
గాని మీదృష్టికి కష్టముగా గనఁబడుచుండలేదా? ఇంటనుండి
రహస్యముగా వ్యభిచరించుట కిష్టములేక బాలరండలు తమ బంధు
వర్గము మీఁది ప్రేమానుబంధమును త్రెంపుకొని యేతురకవానినో
యేదూదేకులవానినో తీసికొని లేచిపోయి బహిరంగముగా వీధిలో
గుడిసె వేసుకొని పడుకొనుచుండుట మీకపఖ్యాతిగా నుండలేదా?
వారు చేసిన చీకటి తప్పునకు ఫలముగా సంప్రాప్తమయిన గర్భ
మును దింపుకొనుటయు, కొంగులు నికటించి పుట్టు సమయముల
యందు కడుపులోని పిల్లలతోకూడ తల్లులు చచ్చుటయు, దైవ
యత్నముచే మనుష్య ప్రయత్నము లన్నియు విఫలములయి శిశువులు
జనింపఁగా మెడలు నులిమి చంపుటయు, మీకించుకయు పాపకృ
త్యములుగా తోఁచుచుండలేదా? చంపి పాఱవేయఁబడియున్న శేత
శిశువులను జూచి నక్కలు మృగపక్ష్యాదుల మొసలు విఱిచి వచ్చి
నెత్తురు త్రాగు కిరాతకమును దయపుట్టుచుండఁగా రక్తసంబంధ
ముగల మీకేల కనికరము పుట్టదు? కొందఱు శిశువులను జనక
మాలమాదిగలకిచ్చుటచే నుత్తమవంశమునందుఁ బుట్టిన మాబిడ్డలు
పెద్దపెరిగి మీయుండలనే పెంటలూడ్చుచు నీచపుపనులు చేయుచుం
డుట మీకు కన్నులపండువుగా నున్నదా? మీ వేడుకకయి కన్నుల

తెలియనిపిల్లలకు మంగళసూత్రమును మిషమున మెడకొక త్రాడు కట్టి గుడికి మేకపోతును తీసికొనిపోవునప్పుడు మెడకు వేపరొట్ట కట్టి నట్టుగా చేతికొక తోరమును కట్టి, వాద్యముల మ్రోతతో వివాహమని పేరుపెట్టి యదియేమో కన్యావరులకే తెలియని యొకతంతు నడిపి, తరువాత భర్తపోయినాఁడన్న దుఃఖవార్త కుటుంబమునంతను దుఃఖ సముద్రమున ముంపఁగా ప్రాణాధికులయిన తమ ముద్దుల కూఁతులను బ్రదికియున్నంతకాలమును దుస్సహవైధవ్యదశకుఁ దెచ్చిన దురదృష్టమును తలఁచుకొని తలలుపీడఁ గొమ్ములు బాదుకొనుచు పెద్దపెట్టున రోదనముచేసెడు జననీజనకుల మొగములవంక తెల్లపోయి చూచుచు "అమ్మా! యేలయేడ్చెదవు!" "నాయనా! యేలయేడ్చెదవు?" అని యెఱుఁగని ప్రశ్నలు వేయుచు తమకు ముందు ప్రాపింపబోయెడి గురవస్థ లేశమయినను తెలియక నడయాడెడు పసిబాలికలస్థితి చూచుటకు మీకు వినోదకరముగా నున్నదా? నిర్దోషురాండ్రయిన యీపసిబిడ్డల దుర్దశ చూచినను మీకు గుండెలు బద్దలయి యట్టివారికయినను పునర్వివాహము చేయవలెనను బుద్ధి జనింపకున్నదా? శిశుహత్యాదులు జరగునప్పుడు దొరతనమువారు పట్టుకొని సహాయులుగా నున్నవారిని సహితము శిక్షించుచు కులమునకు వెఱచి కన్నబిడ్డలకు సహితము చంప వెనుక తీయని మాతలను మాలవానిచేత నురితీయించుచుండుట మీకు సంతోషకరముగానే యున్నదా? ఈపయిని జెప్పినవన్నియు మీకు పుణ్యకర్మలుగానే తోఁచుచున్నవా? శాస్త్రసమ్మతమైన పునర్వివాహ మొక్కటిమాత్రమే మీమనస్సులకు పాపకర్మముగా కనిపించుచున్నదా? ఓమహాజనులారా! మీరొక్క నిమిషము పాక్షికవృత్తిని విడిచి నేను జెప్పిన యంశములను సమబుద్ధితో విచారించి స్త్రీ పునర్వివాహమున కనుజ్ఞయిచ్చి శుద్ధులయిన యీహిం

దూజాతి కంతకు నపకీర్తికరముగా నున్న యీ దురాచారకళంక
మును బాపుకొందు. ఒకవేళ బాలవిధవలలోఁ గొందఱు వ్యభిచా
రాది దోషములు లేనివారైనను వారి బ్రదుకు సహితము విరామము
లేని దుఃఖపరంపరతో నిండియుండును. మగఁడు పోయిన కూఁతురు
గుమ్మము వెలుపలఁబడి యేడ్చుచుండఁగా రాత్రులు తల్లిదండ్రులు
నిర్విచారముగా సుఖమనుభవించుటకంటె శీఘ్రముగా మరణమునొంది
స్వర్గసుఖమనుభవించుట చాలమేలు. చిన్నప్పటినుండియు ప్రేమతోఁ
బెంచి తమ ప్రాణములతో సమానముగాఁ జూచుకొనుచున్న తల్లి
దండ్రులే కులాచారమునకు దాసులై కరుణమాలిజీవితేశ్వరునిపోగొట్టు
కొనిదుఃఖసాగరమునందుమునిఁగియుండఁజేరినకొమార్తెల నాదరిం
చి పతిశోకమును మఱచునట్లుచేయుటకు మాఱుగా తాము నదుమఁ
బెట్టిన యాభరణములను మాత్రమే కాక భగవంతుఁడు పుట్టుకతోనే
దయచేసిన సుందరశిరోజములను గూడ తీయించి మఱింత దుఃఖ మధి
కముచేసి, నొసట కస్తూరి తిలకమునకు మాఱుగా బూడిదయును
చేతుల బంగారుకంకణములకు మాఱుగా రాగిపట్టెలను పెట్టించి,
నిన్నటివఱకును మూఁడు పూటలు భోజనము చేయ నలవాటుపడిన
ప్రాణమును శోషిల్లఁజేసి యొకపూట మూఁడుజాముల కిన్ని మెతు
కులు వేసి చచ్చియుఁ జావకుండ నిలుపుచు, ఇంటఁగల పనియంతయు
వారిచేతనే చేయించుచు, వారిని జీవచ్ఛవములనుగా నుంచి యావజ్జీ
వమును దుఃఖించునట్లు చేయుట హిందూజాతి కంతకు నవమానకర
ముగా నున్నది పతులవలని బాధలక్కఱలేక ప్రాణవల్లభులుపోవుట
చేతనే దుర్వారవ్యథలపాలయి కృశించుచు నెల్లవారికినిదయనీయులు
కాఁదగిన యనాథయువతులను నిష్కరుణులయి మనవారు పెట్టు
చున్న బాధలను బట్టి "విధవ" యనగానే యెల్లవారికిని జాలిపుట్ట
వలసినదానికి మాఱుగా తన్నామోచ్చారణమే కర్ణకఠోరముగా వినఁ

బడుచు, ఎవ్వనినైనను "విధవా" యన్నమాత్రమున నసహ్యపడి వాఁడెంత నీచుఁడైన నది గొప్పతిట్టుగా భావించుకొని మండిపడు నట్లు తటస్థించినదిగదా? అనాథలను బాధపెట్టుచున్నారన్న యీ నిందను పోఁగొట్టుకొనుటకైన ప్రయత్నము చేయుట హిందువైన వానికెల్లనవశ్యకర్తవ్యము. కాఁబట్టి యాచారమును పాటిగాఁబట్టక మీ బుద్ధిచేత చక్కఁగా నాలోచించుకొని యుక్తుల దూషణము లను లక్ష్యము చేయక మీ యంతరాత్మ సంతోషించునట్లుగా పని చేయుఁడు.

శ్లో. యత్కర్మకుర్వతోస్య స్యాత్పరితోషోంతరాత్మనః
తత్ప్రయత్నేన కుర్వీత విపరీతంతు వర్జయేత్.

ఏ పని చేసిన తన యంతరాత్మ సంతోషించునో యాపనినే చేయవలయుననియు, అంతరాత్మకతుష్టికరమైన పనిని మానవల యుననియు, పయిన జెప్పిన ధర్మము మనుస్మృతి బోధించుచున్నది. లోకమునకు నష్టకరమయిన పనిని శాస్త్రము విధించుచున్నను దానిని మానుకొనుట మనకు పరమధర్మము.

శ్లో. పరిత్యజే దర్థకామౌ యౌస్యాతాం ధర్మవర్జితౌ
ధర్మంచాప్యసుఖోదర్కం లోకవిక్రుష్టమేవచ.

ధర్మవిరుద్ధములైన యర్థకామములను విడువవలయుననియు అసుఖకరమును లోకమునకు శోకకరమునైన ధర్మమునైనను విడువ వలయుననియు, మనుస్మృతియే ఘోషించుచున్నది. ఇట్లు చెప్పుట చేత శాస్త్రము స్త్రీపునర్వివాహమును నిషేధించునని నా యభి ప్రాయము కాదు. కావలయునేని స్త్రీపునర్వివాహము సమస్తశ్రుతి స్మృతి పురాణసమ్మతమని నేనిప్పుడే చూపెదను.

శ్రీరా—అక్కఱలేదు. మీరు యుక్తిచేత సాధించినపిమ్మటఁ గదా శాస్త్రముమాట చూచుకోవలెను. మీరింకనేవు శ్రమపు చ్చ

కొని చెప్పినాఁగాని, మీ వాక్యములలో నొక్కటియు యుక్తి కనఁ
బడదు. మీరు చెప్పినమాటలన్నియు నే నొక్క నిమిషములో
యుక్తులు చెప్పి ఖండించెదను.

వీర—మీరు సెలవిచ్చెడు ప్రబలయుక్తు లేవో విననలెనని నా
మనస్సు మిక్కిలి కుతూహలపడుచున్నది. దయచేసి వాదమున కుప
క్రమింపుఁడు.

శ్రీరా—మీరు యుక్తులనుకొని యింతవఱకును జెప్పిన
యసంబద్ధపు మాటలను సయుక్తికముగా ఖండించివేసి, సభవారంద
ఱును మెచ్చునట్లుగా నిరాక్షేపములయిన నా యుక్తులను ప్రతి
వాదుల ముఖములు ముడుచుకొనిపోవునట్లుగా దివ్యవాగ్గుంభనలతో
నుపన్యసించి సర్వసమ్మత మగునట్లుగా విధవావివాహము కూడ దన్న
పరమసిద్ధాంతమును స్థాపించెదను.

త్రివి—ఆహాహాహా! ఆత్మస్తుతియు పరనిందయులేని మహాను
భావులు మీ రెంతపనినైనను జేయఁగలవారే. మీకు నమస్కా
రము. మీయొద్దనున్నశక్తి భగవంతుని యొద్ద నయినను లేదు.

శ్రీరా—మీ రేమో పరిహాసముగా మాటాడుచున్నారు.
మా సామర్థ్యము మీ కేమి తెలియును? మే మిప్పుడు చేయునది
పరమత నిరాకరణపూర్వక స్వమత సిద్ధాంత స్థాపనమని మీకు
కొంచెము శాస్త్రజ్ఞానమున్న తెలియకపోదే.

వేంక—త్రివిక్రమరావుగారు పరిహాసకులు. మీరు వారి
మాటలకు కోపపడి వివాదము పెట్టుకోక, మీ ప్రసంగము కానిండి.

శ్రీరా—చిత్తము. ప్రతివాదులవాదము ఖండించెదను. సభ
వారు నా యుక్తులు భక్తిశ్రద్ధలతో వినవలెను — ఘోసలోని విధవల
యవస్థచూచి పగవారి మనస్సు కలుక్కుమను నన్నమాట సత్యము
కాదు. పగవారిమాట యటుండగా శిష్టాచారావలంబులయిన మన

వారి కందఱికినిగాని సర్వజ్ఞులయిన మన పండితసార్వభౌములకుఁగాని విధవలస్థితిచూచిమనస్సుకలుక్కుమనకపోవుటయేగాక పైగా ఈదుర్వివాహములయిపోవునేమోయని మనస్సు దహించుకొనిపోవుచున్నది. స్త్రీలుకామముజయింపలేరన్నసంగతి యున్మత్తప్రలాపముగానున్నది. కామముచేత చచ్చిపోయినవా రెవ్వరునులేరు ఇఁక మనకు కలుగదని నిరాశ చేసికొన్నవారికి సంభోగమునిూఁద కోరికయే కలుగదు. గజశాలలయందు బంధింపఁబడియున్న యేనుఁగులును అశ్వశాలలయందు కట్టఁబడియున్నగుఱ్ఱములును, పంజరములలో పెట్టఁబడియున్న పక్షులును ఎన్నికామమును, జయింపఁగలిగినవికావు? ఆప్రకారముగానే స్త్రీలనుకూడ తగినంత నిర్బంధములోనుంచిన యెడల వారును తిన్నఁగానే యుందురు. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము కూడదన్న ధర్మశాస్త్రకర్తల యాజ్ఞమిూఱిమనవారిప్పుడు స్త్రీలకుస్వేచ్ఛగలుగఁజేసి చెఱిపివేయుచున్నారు. సంసర్గము జరగకుండనుంచుటవలన గజాశ్వాదులకు శరీర దార్ఢ్యముగలిగి చక్కఁగా పనిచేయునట్లే సంభోగములేకపోవుటవలన విధవలును బలిసిమనకు చక్కఁగాపనిచేయుటకుసమర్థురాండ్రగుదురు. విధవలలో వ్యభిచారమున్నదని ప్రతిపక్షులేయొప్పుకొనుచున్నారుగదా? తలగొఱిగించికురూపినిజేసి యొంటిపూటనేతిండిపెట్టి కడుపుమాడ్చి యలంకారములు తీసివేసి వ్రతాదులచే దేహము కృశింపఁ జేయుచుండఁగానే వ్యభిచారము మానకుండఁగా అవియున్నియు నున్నపక్షమున బొత్తిగానే పట్ట పగ్గములుండునా? మన పూర్వులు త్రికాలవేదులు గనుక, దూరము విచారించియే మహత్తరములైన యీనిర్బంధముల నన్నిటిని విధించినారు. ఇప్పటివారన్ని నియమములను క్రమముగా నడపకపోవుటచేత వ్యభిచారాది దోషములు కలుగుచున్నవి. అది స్వయంకృతాపరాధమేగనుక, స్త్రీల యెడల దయతలంచిన పాపఫల మనుభవింపవలసినదే. వర్ణాశ్రమా

చార ధర్మములుగల యీకర్మభూమిలో నిహలోక దుఃఖమునుబట్టి దయచూడుమనుటకంటె పిచ్చి వేఱేలేదు. కాఁబట్టి శాస్త్రనియమ ములకు లోఁబడి నీచపు సంభోగమందు తలఁపుకట్టిపెట్టి కష్టపడినపక్ష మున, విధవకు పరలోకసుఖప్రాప్తికలిగి మరణానంతరము బహు సహస్ర సంవత్సరములు భర్తతో సంభోగ సుఖము వచ్చును. పున ర్వివాహము నిమిత్తము ప్రయత్నము చేసినపక్షమున, మనము విధవలకాసుఖము చెడఁగొట్టి పాపముకట్టుకొన్నవార మగుదుము. గర్భస్రావములు, శిశుహత్యలు, మొదలయినవి జరుగుచున్నవన్న విష యములో పయియుత్తరమే ప్రతివాదులను మూకీభావము నొందింపఁ జాలియుండును. విధవలనుజూచి పుణ్యస్త్రీలు చెడుచున్నారన్నమాట హాస్యాస్పదముగానున్నది అనుభవముగల వారనుభవము లేనివారి కొక సంగతిని నేర్పుట లోకములో సహజమయి యుండఁగా, మిథున కర్మానుభవములేని విధవలే మిథునకర్మానుభవముగల సభర్తృకల కుపదేశింతురనుట పిచ్చిమాట. పుణ్యపాపములను గుర్తెఱింగిప్రవర్తిం చుటయే వివేకముగాని యుక్తినిబట్టి ప్రవర్తించుట వివేకము కాదు. ఈలోకములో విధవలు బాధలనుభవించుటవలనపుణ్యముగలుగును.

త్రివి—మీధోరణి కడ్డమువచ్చుచున్నాను. దయాస్వరూపుఁ డయిన భగవంతుఁడు నిష్కారణముగావిధవలనీలోకమునమాత్రము బాధపడ నియమించునా?

వేణు—ప్రసంగము చేయుచుండఁగా నడుమనుమీరుమాటాడఁ గూడదు.

శ్రీరా—అడుగనిండి. నేనిటువంటివారికి లక్షమందికయినను సదుత్తరములిచ్చి సమాధానము చెప్పఁగలను. విధవలకీకష్టములుభగ వంతుఁడు పెట్టలేదు. స్త్రీలుపూర్వజన్మమున చేసికొన్న పాపముచేత

వారికీగతివచ్చినది. పూర్వజన్మమున నేమి చేసినారో యది వారిజన్మమున ననుభవింపక తీరదు.

త్రివి—సరిసరి అట్లయిన యెడల వారిపూర్వజన్మస్థితియు మీ పూర్వజన్మస్థితియుకూడ నాకు తెలిసిపోయినవి.

శ్రీరా—అదేమి ఎగతాళి చేయుచున్నారు. మీకేమి తెలిసినది?

త్రివి—పూర్వజన్మమునందా స్త్రీవంటివారు మీరును, మీవంటి వారా స్త్రీలును, అని మీరుసూచించినమార్గమువలన నేనూహించితిని.

శ్రీరా—అనగా నేమో మీమాటలు నాకర్థము కాలేదు.

త్రివి—బుద్ధిమంతులు మీకర్థము కాని దేమున్నది? ఇప్పటి విధవలు వెనుకటిజన్మమునందు మీవంటి పండితులయి విధవావివాహము కూడదని వాదించి, అప్పటి విధవలను దుఃఖపెట్టుచుండిరి. ఆపాప ఫలముచేత నప్పటి పండితులీజన్మమున విధవలయిపుట్టి పూర్వకృతదుష్కృతఫల మనుభవించుచుండగా, తమపగసాధించుకొనుటకయి యాకాలపువిధవలు నిషేధవాకలరూపమున నవతరించివిధవావివాహము కూడదని యీప్రకారముగా వారిని బాధపెట్టుచుండియుందురు. లేకున్న మీరుచెప్పినప్రకారముగా విధవలిట్లు దుఃఖపడుచుండుటకును, వారిట్లు వాదించుటకును కారణ మగపడదు.

వీర—మీరువాదములోకూడ హాస్యమే మొదలుపెట్టినారేమి! ఇవి సభలలో ననవలసినమాటలుగావు.

శ్రీరా—విధవాసంభోగమునందలి యపేక్షచేతస్వప్రయోజనపరులయిమీరందఱువిధవావివాహము కావలెనని వాదించుచున్నారు,

త్రివి—విధవలకు వివాహమయినయెడల, మీరిప్పుడనుభవించుచున్న వితంతువులతోడి సంభోగసుఖము పోవునేమోయను భయముచేత మీరుస్త్రీపునర్వివాహముకూడదనివాదించుచున్నారు.

వీర—త్రివిక్రమరావుగారూ! ఎగుటివారొకవేళ తొందర పడినను మనమిట్లు తొందరపడుట న్యాయము కాదు. మీరిప్పుడను కొన్నమాటలు సభలో నుచ్చరింపదగినవి కావు.

వేణు—త్రివిక్రమరావుగారూ! ప్రసంగమధ్యమున మాటాడఁ గూడదని నేను మీతో మొదటనే చెప్పియున్నాను శ్రీరామమూర్తి గారూ! మీప్రసంగము పూర్తి కానిండి.

శ్రీరా—ఈస్త్రీపునర్వివాహములు లేకపోవుటవలన దేశమునకు కలుగుచున్న బాధలన్నియు నన్నియు వర్ణించుటకు మనుష్య మాత్రుడనైన నాకు శక్యముకాదు. విధవావివాహములవలన విశం తువులకు ప్రతిబంధకములు మాత్రమేగాక, వృత్తాదిభరణములు మొదలైన సంసారదుఃఖములు కలుగును, జనసంఖ్య యెక్కువగుట వలన పంటలు చాలక దేశములందు కాటకములు సంభవించును, బిత్తుగానున్న సస్యములు దుర్బలములగుచు ప్రజలును బలహీనులును వ్యాధిబాధితులు నగుదురు ఇప్పుడు బీడనేలలుగానున్న భూములు సేద్యము చేయఁబడుటచే మేఁతలేక పశువులు చచ్చును, మను ష్యులు యెక్కుడైయున్న సేద్యములకు చోటులేక యుండుటయును నశించును, ధనము లేకపోయిన నీటిపని చేయువారలు లేక యనేక కుటుంబములకు కష్టములు వచ్చును, వర్తకులు లేక బ్రాహ్మణులు వృత్తులువదలించి జీవనములు చెడిపోవును చెప్పఁబూనుకొన్న నిట్టి యనర్థములెన్నియో గలవు ... సహాయము యొక్క సాయము నంగీకరించి ప్రతివాదము చేసెడి దుర్వాదమును నమ్మి మోసపోక సదాచారనిష్ఠులు కండు. [అని కూర్చున్నాడు.]

వీర——మీరు చెప్పిన దాశిలో——

శ్రీరా——మీరు మొదట వాదముచేసినారు, అరువాత నేను మీవాదము పూర్వపక్షము చేసి స్వమతసిద్ధాంతస్థాపనము చేసినాను. అక్కడితో సరిపోయినది. మీ [illegible] మీరు చెప్పిన తరువాత నేనును నేను చెప్పి [illegible] మీరు చెప్పుచు నేను చెప్పవచో, అనవస్థా దోషము సంభ[illegible] [illegible] చెప్పనిచ్చినపక్షమున, పామరులు మీమార్గోపదిష్టన్న బడిపోదురు. మన పూర్వులకంటె మీరిప్పుడు మహా బుద్ధిమంతులు బయలుదేరినారు. జగత్తు పుట్టినప్పటినుండి యీ యాచారము [illegible] ప్రపంచములో నెక్కడనులేదు. నేటి కాలము [illegible] మీర [illegible] చెప్పంగానే సాగుననుకొన్నారా?—— [illegible] మాధర్మసందేహము మీరు తీర్పవలెను.

వేణు—— వీరరా ఘవ [illegible] [illegible]. వారివం తయిపోయినది.

వీర——ఈ హిందూదేశమే [illegible] మీరు భ్రమపడుచున్నారు. ఈ భరతఖండ [illegible] భూమిలోని [illegible] ఖండములలో నొకఖండము [illegible] లేదు. ఈయొక్క దేశములోతప్ప మిగిలిన యన్ని దేశములలోను స్త్రీపునర్వివాహము మున్నది. ఈదేశములో సహా [illegible] శూద్రులలో——

వేణు——మీరు మాటాడకుండ దస్సలు [illegible] కోకుండ నున్నారు.

శ్రీని——చెప్పవలెండి. నేను [illegible] చెప్పవలసియున్నవి. నాతోవాదముచేయుచున్నారండి. వీ [illegible] చెప్పిన దోషములన్నిటిని విధవావివాహము లేకపోవుట [illegible] నిజముగా నందువలన విశేష బాధకములేమియు లేవు

వీర — ఊరకే యిట్టిమాట లనుటవలన నేమిప్రయోజనము? నే నిప్పుడు చెప్పినయంశములలో క్రమముగా నొక్కొక్కదానినే యెత్తుకొని యిది యిట్టిది కాదని చెప్పుడు.

శ్రీని — మీరు విధవావివాహము లేకపోవుటచేత జారత్వము వృద్ధిపొందుచున్నదని గదా చెప్పినారు? విధవావివాహములు చేసెడు పక్షమున ప్రపంచములో జారత్వ మంతయు పోవునని మీరు వ్రాసి యియ్యగలరా? అట్లు జారత్వమంతయు మీరు పోగొట్టగలిగిన యెడల నే నిప్పుడు విధవావివాహములు చేయించెదను. వితంతూద్వాహములవలనను జారత్వము పోనియెడల, ఈ వివాహములతో ప్రయోజనమేమి?

వీర — విధవావివాహములు చేయుట వలన జారత్వము బొత్తిగా పోకపోయినను విశేషభాగము తగ్గిపోవుననుటకు సందేహము లేదు, అంతియు గాక శిశుహత్యలును, భ్రూణహత్యలును, నశించును. దోషము లన్నిటిని నివారించుటకు మనము శక్తులము కాము గనుక, కొన్నిటిని పోగొట్టుటవలన ప్రయోజనమేమనుట యుక్తాయుక్తము కాదు. మీరు చెప్పిన హేతువుమీద లోకములోని సత్కార్యముల నన్నిటిని మానవలసివచ్చును. నేరముల నన్నిటిని పట్టుకొనలేరు గనుక, ఆరక్షకభటులను తీసివేయవలసివచ్చును. ఔషధములవలన రోగములన్నియు కుదురుచుండ లేదుగనుక, వైద్యముతో పని లేదనవలసి వచ్చును. అట్లనుటకు మతిమంతు డెవ్వడైన సాహసించునా? మందులవలన రోగములన్నియు నివారణ కాకపోయినను, బహువ్యాధులు కుదిరి మొత్తముమీద సుఖాభివృద్ధి కలుగుచున్నది. అప్రకారముగానే విధవావివాహము వలన బహుదోషములు నివారణమయి సుఖాభివృద్ధి కలుగును.

శ్రీని—లోకములో మగఁడుగల స్త్రీలు మాత్రము వ్యభిచ
రించుచుండలేదా! వ్యభిచారము చేసినవారిని మనము శిక్షింపవల
యునే కాని, వారికి పెండ్లిచేసినయెడల దొంగ దొంగతనము చేయు
నని దొంగకు ధనమిచ్చినట్లుండదా?

వీర—పుణ్యస్త్రీలు తమ కామశాంతికయి న్యాయమయిన
మార్గమున్నను వ్యభిచరించుచున్నారు గనుక దొంగలవలెనే వారును
దండార్హులగుదురు. ఆఁకలిగొనియున్న యొకమనుష్యుని భోజన
పదార్థములతో నిండియున్న యొకగదిలోపెట్టి తాళము వేసి, న్యాయ
ముగా పాటుపడి సంపాదించుట కవకాశము కలుగనియ్యక నిరో
ధించి, క్షుద్బాధకు తాళలేక వాఁడా గదిలోని యాహారపదార్థము
లలో నొకదానిని తినెనని శిక్షించుట యెంత యుక్తమయిన కార్య
మో మీరే యాలోచింపుడు. అట్టిస్థితిలో వివేకముగలవారందఱును
పయి నిర్బంధములను బెట్టి శిక్షించువారిని క్రూరులందురే గాని
క్షుత్తుతీర్చుకొనుటకయి పదార్థభక్షణము చేసినవానిని దోషినిగా
భావింపరు. ఆప్రకారముగానే కామపీడితలయి యువతులను కాముక
జనమధ్యమున వసించునట్లుచేసి, కామశాంతికయి యున్న న్యాయ
మయిన మార్గమును నిరోధించి, అందుచేత వారక్రమములకు దిగ
వలసివచ్చినప్పుడు క్రమమయిన మార్గమును చూపుదమనుటకు
మాఱుగా వారిని శిక్షింతుమనుట క్రూరకృత్యముగాదా?

శ్రీని—స్త్రీలకు కామ మంత యాపుకో శక్యముగానిదిగా
నుండునా? కామశాంతి కలుగకపోయిన చచ్చిపోదురు గనుక వారెందుకు
పతివ్రతలుగా నుండరాదు?

వీర—పయినుండి యితరులు మాటలెన్నైనను జెప్పవచ్చును
గాని కష్టములు పడుచుండువారికే కాని తెలియవు. పురుషుఁడు
మాత్రము కామముతీర్చుకొనకున్న మరణమునొందునా? భార్యపోయిన

తరువాతనతఁడు మాత్రమెందుకు ద్వితీయవివాహము చేసికొనవలెను? విద్యావివేకములు గలిగి స్థిరచిత్తులని చెప్పఁబడు పురుషులకే కామమును జయింపశక్యము కానప్పుడు, ఇఁక మూర్ఖురాండ్రయి స్వభావచంచలలై యుండు స్త్రీలకా యింద్రియనిగ్రహము చేయుట శక్యమగును?

శ్రీని — స్త్రీలకును పురుషులకును కామము సమానమా?

వీర — మన శాస్త్రములు పురుషులకంటె స్త్రీల కెనిమిదిరెట్లు కామమెక్కువ యని చెప్పుచున్నవి? "కామశ్చాష్టగుణోభవేత్" అనుశ్లోకమును మీరెప్పుడును వినలేదా యేమి? మన శాస్త్రము లెట్లున్నను స్త్రీపురుషులకు కామము సమానమనియే నేను భావించెదను. నేనిప్పుడు వాదమునిమిత్తము మీకనుకూలముగా నుండునట్లు పురుషులకంటె స్త్రీలకు కామము తక్కువయనియే యొప్పుకొనెదను. అంత మాత్రముచేత స్త్రీలకు కామనివారణ సహాయము లక్కఱలేదని మీరు సాధింపఁగలుగుదురా? రామయ్యకంటె భీమయ్యకాఁకలి తక్కువనియే స్థిరపడినను, అంత మాత్రముచేత భీమయ్యకు తిండిపెట్టక మాడ్చిచంపవలయునని మతిమంతుఁడెవ్వఁడైన సాధింపఁజూచునా?

శ్రీని — స్త్రీలకు కామమెనిమిదిరెట్లయిన, ఎనమండ్రుభర్తల నేలకట్టిపెట్టరాదు?

వీర — ఒకభర్తయే కూడదనివాదించువారు కామినుల కెనమండ్రుభర్తలను గట్టుమనుట, ఆఁకలిచేత బాధపడువాని చేతులు కట్టిపెట్టి యొకకబళమయినను తిననియ్యక నిర్బంధించిన మహానుభావుఁడు వానికొక్కసారిగా నెనిమిది బిందెలయన్నము నేల పెట్టరాదని యడిగినట్లున్నది. బహుభర్తలుండుటవలన నష్టములు తమకువిశదము కానట్లున్నవి. మన పెద్దల యనుగ్రహమువలన దుర్ణీతికి పట్టుకొమ్మలయి పలుకుటుంబములను గూలఁద్రోచిమన దేశమున

కంతకు నవమానమును దెచ్చుచు వివాహోత్సవసమయములయందు మనగృహములను పావనము చేయుచున్న వేశ్యలస్థితిని కొంచెముజ్ఞప్తికి దెచ్చుకొన్న, మీరీ నన్ను ప్రశ్నను వేయకయే యుందురు. మన దేశమున భోగము వాండ్రు బహుభర్తలను గలిగియుండుటవలన సంభవించు సౌఖ్యమును మనవంటివారికి బోధించుట కేమోయనునట్లుగా కెన్నటికిని తఱుగని పదవివలె నిత్యకళ్యాణమును పచ్చతోరణమును గానుండి మన కుపదేష్టలగుచున్నారు.

శ్రీని — దాని కేమిగాని యొకసారి సంభోగించుటవలన చెడిపోయిన స్త్రీల కేల నాశపడుదురు? అట్టి స్త్రీలతోడి సంభోగము రోతగానుండదా?

వీర — మన కానీతియే యుండునేని, మనలో నెవ్వరును పయికి పెద్దమనుష్యులవలె పగలెల్లను వేషములు వేసికొని జుట్టుచివర ముడి వేసికొని తిరుగుచు చీకటిపడగానే భార్యలను విడిచిపెట్టి లంజెలయిండ్లకు వేంచేసెడు మహానుభావు లుండకయే పోదురు, లోకములో వ్యభిచారమే లేకపోవును, వేశ్యలందఱును మహాపతివ్రతలే యయి యుందురు, బాలవిధవల కిప్పటివలె వ్యభిచారముదోషమును, గర్భస్రావాదిపాతకములు సంభవించకయే యుండును. నిత్యమును కన్న కన్నవారితో నెల్లను గలియు వేశ్యలపాదము లాశ్రయించి తమధనమును కొల్లపెట్టు మహాపురుషులకు, ఎప్పుడో భర్తపోయిన కులస్త్రీని వివాహమాడుట రోతగా కనఁబడవలసిన దే. మనలో చిరకాలము నుండి యట్టియాచారము తప్పయుండుటవలనను, మనవారు వారికి కటాక్షించియున్న వికృతవేషములవలనను, మొట్టమొదట కొందఱి కంటికి వారిరూప మసహ్యముగాఁ గనఁబడవచ్చును. అట్టివారికన్నుల కయినను పయివేషమునూతి సువాసినీచిహ్నములు కనఁబడినపిమ్మట మొదటియట్లుండదు. అదివఱకు భర్తలతోడి సంభోగసుఖమనుభ

వించినవారి హాట ...టుండ... ...నను, అ...కోష మేమియు నెఱుగని బాల్యవిధవల... ము ... ... ము నంగీకరించెదరా?

శ్రీని——...ధవ ...వాహము చేసికోన ...యే హాత్రము వకాశమిచ్చినను ఒక ధ... ... ...కూడవచ్చునని పదు... ... స్త్రీ ... ...పెట్టిచంపి వేయుదురు. ...శిశు ...త్యలకు ... పతిహత్య లెక్కవగను.

వి——...సృష్టి ... ...నుభవవిరుద్ధము. ఒక్క హిందూదేశము ... ... సమస్తదేశముల యందును స్త్రీ... పు... ము ...గదా? ఏ దేశములోనైన భార్యలు భ...రు ... ... ఏ దేశము ... కేటికి? మన దేశములో ... ...లున్నవిగదా? ... ...యున్నారా? పురుషులు పు... ... ... భార్యలనొక్కడైనను జంపుచున్నారా? ... ...ప్రాణములింటికి వచ్చునని నే స్త్రీయైనను ... ...ర్గ... ...నను ... ...బుద్ధికల్పితము లేగాని నిజముగా కలుగునవి గావు.

శ్రీని——...రింప... ...విధవలు తమకు పెండ్లి కావలయునని ...ము ... మీకీకంఠశోషణ మెందుకు?

విర——... ... ...స్వ...ము చేయుట... ...ముట్టిపెట్టి... ... అలే... అంతేకాక యిది వారు ముట్టిపెట్టు... ... ...స్వాతంత్ర్యము ... ...విధవా

విషయములం గాని యితరులతో మొఱ్ఱపెట్టుచున్నారా? సిగ్గుచేతను మనలోని క్రూరాచారముచేతను, మనవారు వహించిన కఠినచిత్తత చేతను, వారు మనలను ప్రార్థించుటకు పోయినను వారికష్టములను జూచి యును స్త్రీపునర్వివాహములు లేకపోవుటవలన గలుగుచున్న యనర్థము లను జూచినను గాసపడని మెత్తనివాండ్లెల్లను వితంతువివాహము కు పని చేయుట సిద్ధిగా నేర్పడుచున్నది.

శ్రీ—ఈయనయింత సేపు చెప్పినను, సారవంతమయిన మాట యొక్కటియు కనబడలేదు. మా యుక్తులలో నొకదానికిని సమాధానము రాలేదు. వారి వాదము పడిపోయినది, మా వాదము స్థిరపడినది. శాస్త్రచర్చతో పనిలేకయే మేము గెలిచినాము. ఇంక విధవా వివాహములను విడుమనుము యెన్నఁడును సభ నలంకరింపఁ జేయ వలెను. అగ్రాసనాధిపతిగారు పక్షపాతము విడిచిపెట్టి న్యాయమయిన మాట చెప్పవలెను.

వేణు—యుక్తులకేమి? పక్షమునకైనను జెప్పవచ్చును. ఒక వేళనొకడు తిన్నఁగా యుక్తి చెప్పలేకపోయినను, అది వాది దౌర్బల్యమె కాని వాద దౌర్బల్య మెన్నటికిని గానేరదు. ఆ వాదులిరువురు చెప్పిన యుక్తు లనుకూలములు గానే యున్నవి.

శ్రీరా—ఏమి? నేను చెప్పినయుక్తు లనుకూలములుగా నున్నవి కావా?

వేణు—మీరు చెప్పిన యుక్తులును దివ్యముగానే యున్నవి. యుక్తులకేమి? మనకు శాస్త్రములు పురాణములు. పలువురు సభవారము నేఁడు శాస్త్రవాదము చేయుటకు గూడినారు. ఇక్కడ వాదము చేయవలెను. పండితు లైకమత్యముగా నిర్ణయము చేయవలెను.

పర—వేణుగోపాలరావుగారు జడులును మెచ్చుకొనునట్లుగా న్యాయము సెలవిచ్చినారు. యుక్తివాదములో మేమే గెలిచినాము.

మనకిది శుభసూచకము. శాస్త్రవాదములోను మనకే జయము కలుగును.

వామ—తథాస్తు! అందఱును సంతోషముతో నిండ్లకునడువండి. (అనఁగా నందఱును వెళ్ళుచున్నారు)

తృ తీ యాం క ము

ప్రథమరంగము—వేణుగోపాలరావుగారి గృహము.

[వేణుగోపాలరావుగారును, శ్రీనివాసాచార్యులుగారును కూరుచుండి మాటాడుచుండఁగా వామనశాస్త్రిగారును, కుమారశాస్త్రిగారును, గోపాలశాస్త్రిగారును, పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

వేణు—(లేచి) దయచేయండి. శాస్త్రులవారికందఱికి నమస్కారము. (అని చేతులు జోడించుచున్నారు)

శాస్త్రి—ఆచంద్రార్కం వంశాభివృద్ధిరస్తు. రాజద్వారే రాజభవనే సర్వదా దిగ్విజయమస్తు. తథాస్తు.

వామ—మీరేమో రహస్యము మాటాడుకొనుచున్నట్టున్నారు మేముండవచ్చునా?

వేణు—మాకు రహస్యమేమున్నది? మన సభవిషయమయియే మాటాడుచున్నాము. ఎంతప్రయత్నముయినను చేసి వారిప్రయత్నము చెడఁగొట్టవలెను.

కుమా—మొన్నజరిగిన సభవిషయమయి జనులేమి యభిప్రాయపడ్డారని మీరు విన్నారు?

వేణు—నేనుమఱియొకలాగున విన్నానుగాని జనులందఱును మనయుక్తులు దివ్యముగానున్నవని మిక్కిలి సంతోషించుచున్నారని శంకరశాస్త్రులుగారు శ్రీనివాసాచార్యులుగారితో మనవిచేసినారట.

కుమా.—ఆయన యేమిచెప్పినారోగాని నేను మొన్నటి సభకు రాలేదుగనుక వాదమెట్లున్నదని బహుజనుల నడిగిచూచినాను. మనపక్షమం దభిమానముగలవారు కొందఱుతప్ప జనులందఱును వారి యుక్తులే బాగున్నవని చెప్పుచువచ్చినారు. యుక్తులెట్లున్నను శాస్త్రము మాత్రము వారివాదమునకు ప్రతికూలముగానున్నదని నేను కనబడినవారితో నెల్ల చెప్పుచున్నాను.

వామ.—మీరాలాగున సెలవిచ్చెదరేమి? విధవల యవస్థ చూచిన పగవారి మనస్సు కలఁగిపోవుచున్నదన్న మాటకు బదులుగా విధవావివాహము లయిపోవునేమో యనియే శిష్టాచార సంపన్నులయిన పండితుల మనస్సులు దహించుకొని పోవుచున్నవని శ్రీరామపండితులవారు చెప్పిన యుక్తి యెంత సరసముగానున్నది? దానికి వారేమి సమాధానము చెప్పఁగలరు?

పర.—నే నీసంగతి నే సీతారామయ్యగారి కొమారుఁడు గోవిందరావుతో ప్రశంసించి నప్పుడు, అతఁడు మంచి సమాధానమునే చెప్పినాఁడు.

వామ.—మన మనసులలో నాలాగుండుట కేమి కారణము చెప్పినాఁడు?

పర.—చిరకాలాచారమువలన నట్లుతోఁచుట సహజమనియు, దురభిమానమును వదలి న్యాయైకదృష్టితోఁ జూచినప్పుడు దయ పుట్టకుండదనియు, బహుకాలాచారమువలన మనలో పలువురకు పశుబలు లిచ్చునప్పుడు లేశమయినను జాలిలేకుండుట మీరు చూచుచున్నారు గారా యనియు, చెప్పినాఁడు.

కుమా.—ఇన్నిమాటలు చెప్పుచున్నాము గాని యిప్పుడు లోకములో జరుగుచున్న దారుణకృత్యములనుజూచినప్పుడు విధవల విషయమయి మనకు మాత్రము నిజముగా జాలిపుట్టుచుండుట లేదా?

పరబ్రహ్మ సోమయాజులుగారి మేనకోడలి కొమార్తెకు వివాహ
మయిన నెలలోపలనె మగఁడు పోయినాఁడు. ఆపిల్లను తలఁచుకొన్న
ప్పుడు మాకందఱకు నెంతదుఃఖము—

వామ—మనపక్షములో నున్నవారు మీరే యీలాగున
సెలవిచ్చుచుండఁగా, ఇతరుల మాట చెప్పవలసిన దేమున్నది?

కుమా—మనలో మనమాట గనుక చెప్పినాను గాని యిత
రుల ముందఱ నే నీప్రకారముగా చెప్పుదునా? మీరేమియు
సందేహపడఁబోకుఁడు.

వేణు—మీరు గోవిందరావు నెందుకు చూచినారు? అతఁడు
వీరరాఘవరావుగారితోఁ గలిసి యెప్పుడును తిరుగుచున్నాఁడే.

పర—ఈదినము సభలో చెప్పుటకు వీరరాఘవరావుగారేమి
యాలోచించుచున్నారో జాడతీయుటకయి మొన్నటిదినము వారి
యింటికి వెళ్ళినాను.

వామ—గోవిందరావీదినమున సభకురాఁడు. నిన్నరాత్రి
యతని యప్పగారు కొంత సొమ్ముతో వంట బ్రాహ్మణుని తీసుకొని
లేచిపోయి బహిరంగముగా సంగడివీధిలో ప్రవేశించినదట. సిగ్గుచేత
వారి కుటుంబములోని వా రెవరును పయికిరాకున్నారు.

పర—ఆ లేచిపోయినదాని పేరెవరు?

వామ—పేరేమో నాకు తెలియదు గానీ యామె సీతా
రామయ్యగారి పెద్దకూఁతురట. మనగోపాలశాస్త్రిగారికి తెలియును.

గోపా—అన్నపూర్ణ. సీతారామయ్యగారికిరజస్వలకానివిధవ
కూఁతు రొకతెయున్నది. ఆచిన్నదాని కేలాగునైన వివాహము
చేయించవలెనని గోవిందరావు కభిప్రాయమున్నట్లుకనఁబడుచున్నది.

వామ—సీతారామయ్యగా రందుకొప్పుకొందురా! ఒప్పు
కొనరు.

పర—ఒకవేళ కూతురు లేచిపోయినందుచేత నొప్పు కొందురేమో?

వేణు—ఒక్క కూతురు కాదుగదా పదిమంది కొమార్తెలు లేచిపోయినను పెద్దలొప్పుకోరు. నిన్న గాక మొన్నా అప్ప కోడలు లేచిపోయినది. నేనేమయిన నొప్పుకొనుచున్నానా? ఒక వేళ లోపల నభిప్రాయమున్నను లోక భీతిచేతనయినను మూసి వేయుదురు.

పర—నేను చూచుచున్నాను. లోపల నూటికి తొంబది తొమ్మిదిపాళ్లు ప్రతిమనుష్యునకు విధవావివాహములు కావలెనని యే యున్నది. పయి కెవ్వరును లోకభీతిచేత మాటాడరు.

శ్రీని—ఎవరికేలాగున్నను, మనము చేతనయినంత ప్రయత్నము చేసి విధవావివాహములు మాన్పినామన్న ప్రతిష్ఠను పొందవలెను.

వేణు—దానికేమి యాలోచన? శంకరాచార్యులవారికి వ్రాసి యీ ప్రయత్నము చేయుచున్నవారి కాంక్షపత్రిక తెప్పింతమా? డబ్బు కావలసిన నేనిచ్చెదను.

వామ—ఆ ప్రయత్నము దివ్యముగా నున్నది. ఇప్పుడే యా ప్రకారముగా చేయుదము.

శ్రీని—ఇప్పుడు కాలము మంచిది కాదు. హూణప్రభుత్వమగుటచేత మనస్వాములవారి యధికారము చక్కగా చెల్లదు. ఇదియే మనస్వదేశ రాజుల యధికారమైన పక్షమున, ఈపాటికిప్రయత్నము చేసినవారి నందఱిని రాతిగానుగలలో పెట్టి యాడించలేక పోయినామా? ఈదినము సభ జరగనిండి తరువాత మాట చూచు కొందము.

పర — వారేమో గ్రంథములు విస్తారముగా వెదకుచున్నారట. ఇదివఱకే వారి కాధారము లనేకములు దొరికినవట!

వామ — వారికెన్ని దొరికిననేమి? అవియున్నియు నే నొక నిమిషములో ఖండించివేసెదను. అందులో నెవరైన నాతో సమానముగా మాటాడఁగలరా?

వేణు — మీరు చెప్పిన మాట బాగున్నది. జనులు యుక్తులను గ్రహించినట్లు శాస్త్రమును గ్రహింపలేరు. మీరు మాత్రము విడువకుండ గబగబ యేవో శ్లోకములను చదివి వారు చెప్పినదెల్లను కాదనుచుండవలెను. అప్పు డందఱును మీరే గెలిచినారనుకొందురు. అందుకు సందేహము లేదు.

సుమా — అందఱును గాకపోయినను కొందరైనను శాస్త్రము సహితము గ్రహింపఁ గలిగినవా రుందురు. శాస్త్రవిషయంలో మనము బహుజాగ్రతగా నుండవలెను. లౌకికయుక్తులలో నెట్లున్నను పండితులమని పేరుపెట్టుకొని శాస్త్రములో మనము తగిన సమాధానము చెప్పలేకపోయినయెడల మిక్కిలి యవమానకరముగానుండును.

వామ — వారికి పుస్తకముల నేమియు నియ్యకుండ గ్రామములోని వైదికుల నందఱిని ముందుగా చెప్పవలెను. ఎవ్వరైన వారి కొక పుస్తకము నెరువిచ్చినను, ఒక్క శ్రుతివచనమునకర్థము చెప్పినను, వారిని బహిష్కారము చేసెదమని భయపెట్టవలెను.

వేణు — సుమారశాస్త్రిగారు చెప్పిన యంశ మాలోచింపవలసియే యున్నది. మన ప్రతిపక్షులు బహుగ్రంథములను జూచుచున్నారని నేనును విన్నాను. ధనమునకాశపడి పండితులలో నెవ్వరయినను వారి పక్షమునకు రావచ్చును. వామనశాస్త్రిగారూ! మీరీవిషయమున ధర్మశాస్త్రము లేవి చూచినారు?

వామ—ఏమియు చూడనక్కరలేదు. విధవావివాహము కూడదని కాశీపండితులు వ్రాసిన పుస్తకము నావద్దనున్నది. అది యిక్కడ మఱి యెవ్వరియొద్దను లేదు. దానితో నేనెంతయుందినయినను జయింపఁగలను.

కుమా—మేముధర్మశాస్త్రపండితులమని పేరేగానిమాలో నెవ్వరియొద్దను ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములు లేవు. ఆయనయొద్ద తర్క గ్రంథములున్నవి, నాయొద్ద వ్యాకరణ గ్రంథములున్నవి, కాశీపండితుల పుస్తకములోలేని క్రొత్తసంగతులను వారుతీసికొనివచ్చిన పక్షమున మనము సభలో నోరెత్తలేక యూరకుండవలసివచ్చును.

వేణు—అందుకు నేనొక యుపాయము చెప్పెదను వినండి. పనియున్నదని చెప్పి యీదినముకూడ కుమారశాస్త్రిగారు సభకు రాకయే యుండవలెను. అందఱును వచ్చి చెప్పలేకపోవుటకంటె మొదటవాదము ధోరణి కనిపెట్టి యొకరు చెప్పలేకపోయిన మఱు సటిసభయందు మఱియొక రాలోచించుకొనివచ్చి సమాధానము చెప్పవచ్చును. ఒకదినమున వాద మొకపుంతనువచ్చిన మఱియొక దినము దానిని మఱియొకపుంతకు దింపి వాదింపవచ్చును. అక్కడకును మనము జయింపలేక పోయినపక్షమున వారిని జాతినుండిబహిష్కారము చేసెదమని బెదరింపవచ్చును. మన మోడిపోతిమని మాత్ర మెన్నఁడు నొప్పుకొనఁ గూడదు.

వామ—ఊరంతటను మనము గెలిచితిమనియే యింటింటికిని పోయి చాటవలెను. శాస్త్రమున్నదన్నమాట మనము ప్రాణము పోయినను, ఒప్పుకొనఁ గూడదు.

శ్రీని—వేణుగోపాలరావుగారు చెప్పిన యాలోచనకంటె మంచియాలోచన మఱియొకటి యేమియు నాకు తోఁచలేదు. అదే సర్వోత్కృష్టమయినది. ఆప్రకారముగా చేయుదము. మనము గెలిచి

నట్టి గ్రామములో పదంతి వేయించుట యెంతపని! అదిమాశాస్త్రుల చేత నిమిషములో నేను చేయించగలను.

వేణు—భోజనముల వేళ అయినది లేతమా! మధ్యాహ్నా మందఱు నీత్రోవనే దయచేయవలెను. మన ముందఱము కలిసి వెళ్ళుదము.

[అప్పు డందఱును పోవుచున్నారు.]

ద్వితీయరంగము—పరసమందిరము.

[పండితులతో వేణుగోపాలరావుగారును, వీరరాఘవరావుగారు మొదలయిన వారును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర—పండితు లందఱును దయచేసినట్టున్నారు. ఈపాటికి సభ యారంభింపవచ్చునా? ఒక్క కుమారశాస్త్రిగారు రాలేదు.

పర—వారీదినమున రారు. సభ మొదలుపెట్టవచ్చును. క్రిందటి మాఱువలెనే వేణుగోపాలరావుగా రగ్రాసనాసీనులుగా నుండవలెనని నాకోరిక.

వేణు—నాకంటె శ్రీనివాసాచార్యులుగా రగ్రాసనాసీనులుగా నున్న ననుకూలముగా నుండును.

శ్రీని—కాదు కాదు. వేణుగోపాలరావుగారే యుండవలెను.

త్రివి—మీ రిద్దఱును తగవులాడుచున్నారు. మీ యిద్దఱి బదులు నేనుందునా?

వామ—త్రివిక్రమరావుగా రిక్కడకూడ హాస్యమాడు చున్నారు.

వీర—హాస్యముగాదు. నిజముగానే యగ్రాసనాసీనులుగా మఱియెవ్వరైన నుండవలెను. వారిరువురును మాకు ప్రతిపక్షకోటి

లోనివారు. ఎవ్వరితోనుసంబంధములేనివారు మఱియొకఁడుండుటయే యుభయపక్షములవారికిని క్షేమకరము.

వామ—అట్లయిన సాంబసదాశివరావుపంతులుంగారు ఉగ్రాసనాసీనులుగా నుండుట మీకు సమ్మతమా? మావారందఱు నొప్పుకొందురు.

వీర—ఆయన యుండుటకు మాకేమా క్షేపణమును లేదు.

వామ—పంతులుగారు ఉగ్రపీఠమునకు దయచేయవలెను.

సాంబ—నాకేమియు తెలియకపోయినను, మీరందఱునన్ను నియమించుచున్నారు గనుక విఘ్నేశ్వరునివలె నేను పీఠముమీఁద కూరుచుండి మీరు చెప్పెడిది వినుచుండెదను.

వీర—నేనిఁక మొదలుపెట్టవచ్చునా?

వామ—అవశ్యము మొదలుపెట్టవచ్చును మీ వాదమునకు వేదములలో నెక్కడనైన నాధారమున్నదేమో మొదట కనఁబఱుపుఁడు.

వీర—ఒకటి కాదు. అనేకాధారములున్నవి. వాని నెల్లను వరుసగా చూపెదను.

శ్రుతి. ఉదీర్ష్వనార్యభిజీవలోక మితాసుమేత ముప శేషఏహి.
హస్తగ్రాభస్యదిధిషో స్త్వ మేతత్పత్యుర్జనిత్వమభిసంబభూవ॥
అను నారణ్యకశ్రుతి మా వాదమునకు మిక్కిలి బలమయినది.

వామ—మీ వాదమునకు బలముగానుండు శ్రుతులు మఱియేమియు లేవా?

వీర—శ్రుతి. యాపూర్వం పతింవిత్వా అథాన్యం విందతే పతిం।పంచౌదనంచ తావజం దదాతో నవియోషతః॥ సమానలోకో భవతి పునర్భువాపరః పతిః ॥ సోజం పంచౌదనందక్షిణాజ్యోతిషం దదాతి॥

అను నాథర్వణశ్రుతి మొదటిదానికంటెను మావాదమునకు బలవత్తరమయినది.

వామ — ఈ రెండునుతప్ప మీ వాదమున కక్కఱకువచ్చు శ్రుతులు లేవా?

వీర — కావలసినన్ని యున్నవి. మొట్టమొదట మీరీశ్రుతుల యర్థమును విచారించి మా వాదమును స్థాపింపుటకివి చాలవని సాధించ గలిగినపిమ్మట నేను తక్కిన శ్రుతులను జెప్పెదను.

వామ — ఆలాగున కాదు. మీ కున్న యాధారముల నన్నిటిని చెప్పివేసినమీఁదట నే నొక్కసారిగా వాని నన్నిటిని ఖండించి వేసెదను.

వీర — స్త్రీ పునర్వివాహమును స్థాపించు మఱికొన్ని శ్రుతి వాక్యములను గూడ నుదాహరించెదను.

శ్రుతి ఇయంనారీ పతిలోకం వృణానా నిపద్యత ఉపత్వా మర్త్య ప్రేతం. విశ్వపురాణ మనుపాలయంతీ తస్యైప్రజాంద్రవిణం చేహధేహి॥ అను యజుర్వేద వచనమున,

శ్రుతి. తస్మాదేకస్య బహ్వోజాయాభవన్తి। నైకస్యైబహవస్సహపతయః॥ అను ఋగ్వేద వచనమును,

శ్రుతి. ఉదయు త్సతయో దశయాః పూర్వే అబ్రాహ్మణాః॥ బ్రహ్మచేత్ హస్తమగ్రహీంత్ సఏవ పతిరేకథా॥ బ్రాహ్మణః ఏవ పతిర్న రాజన్యోనవైశ్యః। తత్సూర్య ప్రబ్రువన్నేతి పంచభ్యో మానవేభ్యః॥ అను నాథర్వణవచనమును,

శ్రుతి. సోమః ప్రథమో వివిదే గంధర్వో వివిదఉత్తరః।తృతీయోఅగ్నిష్టే పతిస్తురీ యస్తే మనుష్యజాః॥ అనుఋగ్వేదవచనమును,

శ్రుతి. కుహస్విద్దోషా కుహావస్తో రశ్వి నాకుహాభిపిత్వం।కరతః కుహోషతుః కోవాంశయుత్రా విధవేవదేవరం మర్యన్న యోషా

కృణుతేసధస్థఆ॥ అను ఋగ్వేదవచనమును, వేదము స్త్రీ పునర్వివాహము నంగీకరించు నని సూచించుచున్నవి.

వామ—"దేవర" మని నియోగమునుగూర్చి చెప్పిన యీ కడపటి శ్రుతి మీ కేమి యుపయోగకరము?

వీర—నియోగముగాక దేవరునితోడి వివాహమునే వేదము విధవకు చెప్పుచున్నది. అందుచేతనే పయి శ్రుత్యర్థమును వివరించు నిరుక్తము స్పష్టముగా,

నిరుక్తము॥ క్వస్విద్రాత్రౌ భవథః క్వదివాకావభిప్రాప్తిం కురుథః-క్వవసథః। కోవాంశయనే విధవేవ దేవరం దేవరః కస్మాద్ద్వితీయో వరఉచ్యతే॥

ద్వితీయవరుఁడనియే చెప్పుచున్నది.

వామ—(పరబ్రహ్మసోమయాజులతో రహస్యముగా) ఇదేమి? వీరు కాశీపుస్తకములోని శ్రుతులను జదువుచున్నారు?

పర—(రహస్యముగా) వాడు చెప్పిన యర్థమెల్లను గాదని వారిమాట చొరకుండ కేకలు వేయండి. తరువాత మాటుకొందము.

వీర—నేను శ్రుతివాక్యములను జదువుచుండగా వినక మీ రిద్దఱు నేమో మాటాడుకొనుచున్నారు.

వామ—నీయర్థమునకన్న వేదార్థప్రకాశాఖ్య వ్యాఖ్యానమునందు శ్రీవిద్యారణ్యులవారు చేసిన ప్రతిపదార్థమునే నేనిక్కడఁ జెప్పెదను:—

హేనారీ! త్వమ్ ఇతాసుం=గతప్రాణం, ఏతం=పతిం, ఉపశేషే=ఉపేత్యశయనం కరోషి, ఉదీర్ష్వ=అస్మాత్పతిసమీపాదుత్తిష్ఠ, జీవలోకమభి=జీవంతం ప్రాణిసమూహమభిలక్ష్య, ఏహి=ఆగచ్ఛ, త్వమ్, హస్తగ్రాభస్య=పాణిగ్రాహవతః, దిధిషోః=పునర్వివాహేచ్ఛోః,

పత్యుః, ఏతత్, జనిత్వం జాయాత్వం, అభిసంబభూవ, ఆభిముఖ్యేన సమ్యక్ ప్రాప్నుహి.

త్రివి—మీరు సంస్కృతముతో నేమో చెప్పుచున్నారు. మాకేమియు తెలియుచుండలేదు. మీరా శ్రుత్యర్థమును తెనుగునఁ జెప్పుఁడు.

వామ—తెనుఁగునఁ జెప్పుట శాస్త్రసమ్మతము గాదు—

సాంబ—అందఱికిఁ దెలియుటకై తెనుఁగుతో కూడ చెప్పనిండి.

వీర—ఈ శ్రుతికి విద్యారణ్యులవారు వ్రాసిన భాష్యార్థమును తెనుఁగుతో జెప్పుచున్నానుగనుక దయచేసి యందఱును వినుండి.

నారి—ఓనారీ (త్వమ్=నీవు), ఇతాసుం=గతప్రాణుఁడయిన, ఏతం = ఈపతిసిగూర్చి, ఉపశేషే = సమీపమున పడియున్నావు, ఉదీర్ష్వ=(పతిసమీపమునుండి) లెమ్ము. జీవలోకమభి=జీవించియున్న ప్రాణిసమూహమునుజూచి, ఏహి=రమ్ము. త్వమ్=నీవు, హస్తగ్రాభస్య=ప్రాణిగ్రాహుఁడును, దిధిషోః=రెండవమారు వివాహమాడ నిచ్ఛగలవాఁడును (అయిన), పత్యుః=భర్తకు, ఏతత్=ఇటువంటి, జనిత్వం—భార్యాత్వము, అభిసంభూవ=అభిముఖ్యముచేత చక్కఁగా పొందుము

ఊర్ధ్వదైహికకాండమునందలి పూర్వక్రియయందు విధింపఁబడిన సహగమనమును జేయుటకు మృతభర్తృక భీతురాలయిన యెడల, సహగమనముచేయని యాస్త్రీయొద్ద బంధువులీమంత్రమును చదువవలయును. "ఓనారీ! ప్రాణముపోయిన యీపెనిమిటియొద్ద నేల పడియుండెదవు? జీవించియున్నవారిని జూచి లేచిరా. పునర్వివాహమును జేసికొన కోరువానికి భార్యవుకమ్ము" అనునర్థమిచ్చెడి యీ మంత్రమును మఱఁది మొదలగువారెవ్వరైన పెనిమిటిపోయిన స్త్రీ

యొద్దఁజదివియామె నూఁజడించి లేవఁదీయవలెను. "తాముత్థాపయ త్యన్యోవా బ్రాహ్మణ ఉదీర్ష్వనారీతి" యనునది యీమంత్రమునకు వినియోగక వాక్యమయిన కల్పసూత్రము. దీనినిబట్టి వేదమువిధవా వివాహమును విధించుచున్నదని స్పష్టముగాలేదా?

వామ—మీరు చెప్పినదంతయు కేవల శాస్త్రవిరుద్ధమయిన యర్థము. స్త్రీ మృతుఁడయిన భర్తయొద్ద పరుండవలెనని విధి యున్నదా? దానిని లేవతీయుట యెందుకు? మీరు చెప్పినయర్థ మబద్ధ మని యీ సభవారి కందఱికిని—

వీర—తొందరపడకండి. శాస్త్రిలవారు కొంచెమోపిక చేయవలెను. మృతభర్తృకను ప్రేతమువద్ద పరుండఁబెట్టవలయునని విధియును గలదు. ఇదివఱ కుదాహరించిన "ఇయంనారీ" యను మంత్ర మప్పుడు చెప్పవలసినదే. "అత్రపత్నీముపనిపాతయతీయం నా రీతి" యని కల్పసూత్రము 'ఇయంనారీ' త్యాది మంత్రమునుజెప్పి ప్రేతపత్నిని భర్తృశవసమీపమున పరుండఁబెట్టవలయునని విధించు చున్నది.

త్రివి—'ఇయంనారీ' యని మంత్రమునకుఁ గూడ నర్థము సెలవించి.

వీర—హేమర్త్య=ఓమనుష్యుఁడా, ఇయంనారీ=ఈస్త్రీ, పతి లోకం = పెనిమిటిదైన నీలోకమును, వృణానా = కోరుచున్నదై, ప్రేతం=ప్రేతవగు, త్వా=నిన్ను ఉప=సమీపమునందు, నిపద్యత= పడియున్నది. పురాణం=ప్రాచీనమగు, విశ్వం=ప్రపంచమును, అను పాలయంతీ=అనుసరించి వర్తించుచున్నది. తస్త్యై = ఆమెకొఱకు, ప్రజాం=సంతానమును, ద్రవిణంచ=ధనమును, ఇహ = ఈలోకము నందు, ధేహి=వృద్ధిపొందునట్లు చేయుము.

ఓమృతుఁడా! నీభార్యనీలోకమును గోరి ప్రేతవగు నీసమీప
మునపడి యున్నది, ప్రాచీనమయిన యీ ప్రపంచధర్మము ననుస
రించి ప్రవర్తించుచున్నది కాఁబట్టి దీనికి సంతానము ధనమును వృద్ధి
పొంది బాగుండునట్లు చేయుమని యర్థమిచ్చెడి యీ మంత్రమును
శవమువద్ద భార్యపడియుండఁగా ప్రేతమునుద్దేశించి బంధువులు పఠిం
తురు. 'ఇమాంనారి' యను మంత్రముచేత నీభార్యకుసంతానము కలిగి
బాగుండునట్లు చేయుమని ప్రేతమునుగోరుటయు, 'ఉదీర్ష్వనారి' యను
మంత్రముచేత మృతునియొద్దపడి యేలయేడ్చెదవు మఱియొకనికి
భార్యవుకమ్మని ప్రేతపత్ని నాజ్ఞాపించుటయు, వేదము నిస్సందేహ
ముగా విధవావివాహమును విధించుచున్నట్టు మీకు స్పష్టపడలేదా?

వామ—సంతానము బాగుండునట్లు చేయుమన్నమాత్రము
చేత నట్లూహించుటకు వీలులేదు. ఇప్పుడుచెప్పిన సంతాన మిది
వఱకున్నదే కాని యిఁకముందు కలుగఁబోవునది కాదు.

వీర—సూ. "ఏతన్మంత్రద్వయం సపుత్రకాయా నాస్తి" యని
రెండు మంత్రములును సంతానవంతురాలికి లేవని సూత్రకారులు
విధించుటవలన మీయర్థమున కెంత మాత్రము నవకాశము లేదు.

వామ—అట్లయిన నీచెప్పినసంతాన ముత్తరజన్మమునందని
యూహింపవలయును.

వీర—అట్లు చెప్పినయెడల 'తస్యై' యనుపదము బాధించును.
ఉత్తరజన్మమునందనెడు పక్షమున నామె యొక్కతెకొఱకే సంతాన
మభివృద్ధి కావలెనని కోరుట యసందర్భము. దంపతుల యుభయుల
కొఱకునని చెప్పవలసియుండును. ఆజన్మమునఁగూడ విధవయే యయి
యప్పుడుకూడ నీమెకొఱకే సంతానము నిలువవలెననుట యంతపర
హాసాస్పదమగునమాట! అదిగాక యీ శ్రుతిలో నుత్తరజన్మమని

సూచింప పక్షమయినను లేకుగనుక మీరు చేసిన యర్థము మతిమంతు డెవ్వఁడును నొప్పుకొనఁడు.

వాసు—మేమీ శ్రుతులు రెంటను సహగమన పరములే యనియు, ఈ సంతానము, వివాహము మొదలయినవి, పరలోకమున నే యనియు సాధించెదము

వీర—అప్పుడు సహితము 'తస్మై' యను పదము బాధించనే బాధించును. ఆమెకొఱకు కనుటకు సూత్రముగా సద్గతికొఱకని యుండ వలసియుండును. అదిగాక 'ఇహ' యను పదము మఱింత బాధించును. శ్రుతిలోనే (ఇహ) యీ లోకమున ననియుండఁగా మీరు పరలోకమున నని యెట్లు సాధింపఁగలుగుదురు? పతిపత్ని భర్తతో సహగమనము చేయుచున్నప్పు డామెకొఱకు సంతానము బాగుండవలెనన్న నెట్లు పొసఁగియుండును? ఆమె జీవించియున్నఁగదా యామెకొఱకని చెప్ప వలసియుండును, ఉత్తరజన్మమున నని కాని పరలోకమున నని కాని చెప్పెడు పక్షమున మొదటి శ్రుతిలోని "దిధిషు" శబ్దము పొసఁగదు. "పునర్భూర్దిధిషూర్వాఢా ద్విస్తస్యా దిధిషుః పతిః" అను నిఘంటువును బట్టి రెండు మారులు వివాహము చేసికొను స్త్రీ పునర్భువనియు, పునర్భువును వివాహమాడువాఁడు దిధిషువనియుఁ గదా చెప్పబడుచున్న మొదటిభర్త దిధిషుఁడెట్లు కాఁగలఁడు?

వాసు—మీరింత వాక్రుచ్చినను శాస్త్రసమ్మతము గాని యర్థమును శిష్టులెవ్వరును విశ్వసింపరు. మీ వాదములో యుక్తి యెంత మాత్రము లేదు. ఎంత చెప్పినను మీ నోటినుండి మిన్నియుఁ గుయుక్తులే వచ్చుచున్నవిగాని మంచియుక్తి యొక్కటియుఁ గనఁబడదు. వేదమొకఁడనైన మగఁడు చచ్చియున్నదానిని పునర్వివాహము చేసికొమ్మని చెప్పెనా? అది యంత సిద్ధము? ఇప్పుడెవరైన నట్టి స్త్రీతో నీవు బలిమి పెండ్లి చేసికొమ్మని యన్న పక్షమున—

పర—మీరు కొంచెము శాస్త్రి సన్నిక[illegible] టాడినిండి ఉదీర్ష్వ నారి [illegible] శ్రుతికి—

వీర—వామనశాస్త్రిలవారు [illegible] [illegible]ర్థముగా పార్థము [illegible] దూషించుటయే కాని నేను చెప్పిన [illegible] [illegible]చేత సరి యయినది కాదని చూపఁగలిగినవారు [illegible]. భార్య [illegible] పురుషుని జేరి బంధువులు మొదలగు [illegible] నిమిత్త మేర్పడిన కార్యము లేదు. నీవు [illegible] చేసికోవచ్చునని యోదార్చు చుండుట సర్వసాధారణము [illegible] పురుషునకు పునర్వివాహ [illegible] న్నది [illegible], [illegible] ము[illegible] మును తప్పుగా తోఁచు [illegible]. [illegible] స్త్రీలకుఁ గూడ పునర్వివాహముండిన [illegible] సహజముగా తోఁచునటుల [illegible] సందేహము లేదు. [illegible] గొంత కాలమునుండి స్త్రీపునర్వివాహ [illegible] లాచారాభావమును బట్టి [illegible] విన(బడు చున్నవి. వేద[illegible]లో [illegible] చెప్పు[illegible] విరుద్ధ[illegible] లేదు.

పర—ఆమాటలు పోనిచ్చి [illegible] మునవి చెప్ప నిండి.

వీర—మీరు చెప్పెడి [illegible] చెప్పండి.

పర—శ్రుతిలో 'హస్తగ్రాభస్య' 'పత్యుః' [illegible] భూతార్థ ద్యోతకములయిన పదము [illegible] చేత పరలోకము [illegible] ఆపతికే మరల భార్యవుకమ్మని [illegible] శాస్త్రి [illegible] [illegible] యొక విధ మున సయుక్తికముగానే కనఁబడుచున్నది. [illegible]—

వీర—వ్యాకరణశాస్త్ర [illegible] నాపదములు భూతార్థకద్యోతకము[illegible] [illegible] గలిగి[illegible]న్నది.

వాది—హస్తగ్రాభస్యపదమెట్లున్నను దాని యర్థమును వివరించు 'పాణిగ్రాహవతః?' అనునది స్పష్టముగా భూతార్థకముగా కనఁబడుచుండ లేదా? మతుప్ప్రత్యయము భూతార్థకమునందుఁగాక మఱియెప్పుడు వచ్చును.

వీర—బుద్ధిమంతుఁడు లోనుగాఁగల మతుబంతములు భూతకాలద్యోతకములో సర్వకాలద్యోతకములో వ్యాకరణపండితులయిన పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారి నడిగి తెలిసికొండి.

పర—ఆయంశ మట్లుండనిండి. హస్తగ్రాభస్య యనుచో షష్టికి సంబంధార్థమును గల్పించి పాణిగ్రాహుని సంబంధుఁడయిన దిధిషువగు పతికనఁగా దేవరునికని యర్థముచేసి యీశ్రుతిని నియోగపరము చేయవచ్చును. అప్పుడు మీరు చేసిన యాక్షేపము లేమియుఁ బట్టవు. ఇట్లుగాని యెడల శ్రుతికిని విరోధము పొసఁగదు. "శాస్త్రీయపదానాం శాస్త్రాదేవ శక్తిగ్రహః" అను న్యాయమును బట్టి "దిధిషు" శబ్దమునకు "శ్లో॥ భ్రాతుర్మృతస్య భార్యాయాం యోనురజ్యేత కామతః। ధర్మేణాపి నియుక్తాయాం స జ్ఞేయో దిధిషూపతిః" అను మనుస్మృత్యనుసారముగా దేవరుఁడనియే యర్థము చేయవలెను.

వీర—శ్రుతిలో నియోగమును సూచించు పదములు యించుకయును లేవు. మనుస్మృతిలోనైనను "దిధిషూపతి" యనియున్నదిగాని "దిధిషు" వనియుండ లేదు. పునర్వివాహము చేసికొను స్త్రీయొక్క భర్త దిధిషువని స్పష్టముగా నిఘంటువునందుఁ గనబడుచుండగా ఆయర్థమును గైకొనక దిధిషూపతియని గ్రహించి పిమ్మట యతనికి దేవరుఁడని యర్థము చెప్పవలయుననుట యేమిసహేతుకముగా నున్నది? ఆమనుస్మృతిలోనే "అయం ద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో విగర్హితః .. .. . తతః ప్రభృతి యో మోహాత్ ప్రమీతపతికాం స్త్రియం। నియోజ

యత్యపత్యార్థం తంవిగర్హాంతిసాధవః॥" నియోగము పశుధర్మమని విద్వాంసులచేత గర్హింపఁబడుచున్నదనియు, సంతతికొఱకన్యపురుష నియోగమును సాధువులెల్లను నిందించుచున్నారనియు, నియోగము దూషింపఁబడియున్నది. మీరు చెప్పిన న్యాయమునుబట్టియే పయి శ్రుతిని సాధువిగర్హితమయిన నియోగపరముగాఁ జేయుటకంటె 'నష్టేమృతే' త్యాది శాస్త్రవిహితమయిన పునర్వివాహ పరమునుగాఁ జేయుటయే సిద్ధాన్తబాధకముగాను పదములను బట్టి యుచితముగాను గనఁబడుచున్నది.

పర——మనము మొట్టమొదట మఱియొకటి యాలోచింపవలయును. మీరు చెప్పిన 'యుదీర్ష్వ నారి' యనునది మంత్రముగాని బ్రాహ్మణములోని విధివాక్యము కాదు. కల్పసూత్రకారుల విధివాక్యము లున్నప్పుడే కాని మఱియొకప్పుడు మంత్ర ప్రతిపాదితార్థములనుష్ఠేయములు కావు. సూత్రకర్తాపస్తంబుఁడు మాత్రమే చెప్పుచున్నదిగాని పునర్వివాహమును జెప్పుచుండలేదు. అదిగాక భారద్వాజసూత్రము "యావజ్జీవం ప్రేతపత్న్యుదకోపస్పర్శ మేకభుక్తమధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ మధుమాంసవర్జనంచ" యని ప్రేతపత్నికి యావజ్జీవమును బ్రహ్మచర్యమునే విధిగాఁ జెప్పుచున్నది. మంత్రముకన్న సూత్రము బలముగలదిగనుక స్త్రీకి పునర్వివాహము కూడదు.

వీర——కల్పసూత్రము వేదార్థప్రతిపాదకములయిన షడంగములలో నొకటియే కాని వేదములలో జెప్పఁబడిన విధులను నిషేధింపశక్తి కలది కాదు. సర్వత్ర యీసూత్రమే ప్రవర్తించునెడల పశుము, శాస్త్రసిద్ధములనఁబడు సహగమనాదులుకూడ లేకపోవలసి వచ్చును. కాఁబట్టి పునర్వివాహమునుగాని సహగమనమునుగాని కైకొనని విధవలకు మాత్రమే యీసూత్రమువలన పయినిర్బంధము

లన్నియు విధింపఁబడినవని చెప్పకతీఱదు అట్లుకానిపక్షమున సహగమనమును పునర్వివాహమును విధించెడి యనేకస్మృతివచనములు నిష్ప్రయోజనములు కావలసివచ్చును. పరమప్రమాణములైన శ్రుతిస్మృతులు నిష్ప్రయోజనములనియు ప్రవర్తకములు కావనియు నెవ్వరును జెప్ప సాహసింపఁజాలరు. అంతేకాక కొన్ని స్మృతులు పయి సూత్రకారులచేఁ జెప్పిన గ్రంథములు కొన్నిటిని సంవత్సరము వఱకును కొన్నిటిని ఆఱుమాసములవఱకును మాత్రమే యవలంబింపవలయునని విధించుచున్నవి.

"శ్లో. సంవత్సరం ప్రేతపత్నీ మధుమాంసాని వర్జయేత్
అధశ్శయీత షణ్మాసాన్ [illegible]" బోధాయనుఁడు

ఇత్యాది వచనములనుబట్టి వివాహము కాని స్త్రీ సంపర్కమునకు లోఁపు కాలములో నియమము గ్రంథములచేఁ జెప్పఁబడి యుండవలెననియు, పునర్వివాహము చేసికొను స్త్రీ యావజ్జీవము నియమములలోఁబడి యుండవలెననియు సూత్రములకు వ్యవస్థ చెప్పవలసి యుండును. మఱియును "తస్మాదేకస్య బహ్వోజాయా భవన్తి" యిత్యాది శ్రుతి స్త్రీకి పునర్వివాహము విధించుచున్నది.

పర — ఆశ్రుతి విధి యని చెప్పవల్లకాదు. లిఙ్, లోట్, తవ్య ప్రత్యయములను గలిగియున్నప్పుడు మాత్రమే విధాయకత్వ మేర్పడును కాని వర్తమానార్థకక్రియను గలిగియున్నప్పుడు విధి కాదు.

పీఠ — వర్తమానార్థక క్రియకూడా విధ్యర్థమునందుపయోగింపఁబడుటగలదు. "వ్రీహీన్ప్రోక్షతి" మొదలగు పెక్కుచోట్ల వర్తమానబోధకక్రియలు విధిబోధకములుగా నున్నవి.

వామ — మొదట తస్మాదేకస్యయను శ్రుతియొక్క యర్థ విచారము చేసి, ఆశ్రుతి యెంతవఱకు అనువర్తించునో చూడవలెను.

త్రివి—లందఱికిని దెలియుటకై యీశ్రుతికి తెనుఁగున ప్రతిపదార్థమును జెప్పుఁడు.

వీర—తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, ఏకస్య = ఒకపురుషునకు, బహ్వ్యోజాయాః = బహుభార్యలు, భవన్తి = అగుదురు, ఏకస్యై = ఒకస్త్రీకొఱకు, బహవఃపతయః = బహుభర్తలు, సహ = ఏకకాలమునందున (భవన్తి) = కారు.

వామ—ఈశ్రుతియొక్క యుత్తరభాగమునందలి యొకస్త్రీకేకకాలమునందు బహుపతు లుండరను వాక్యమువలన భిన్నకాలములయందుండవచ్చునని చెప్పెడుపక్షమున, పూర్వభాగమునుబట్టి యొకపురుషునకు భిన్నకాలములయందు బహుభార్య లుండఁగూడదని మీయుక్తిప్రకారముగానే యేర్పడి మొదటికే భంగమువచ్చును.

వీర—పూర్వభాగమునందు ఏకకాలమని సూచించుపదమేదియు లేదుగనుక, పురుషున కేకకాలమునందే బహుభార్యలగుదురని చెప్పుట కెంతమాత్రము నవకాశము లేదు. సమకాలమునందుఁగాని భిన్నకాలమునందుఁగాని పురుషునకు బహుభార్య లుండవచ్చుననియే యీశ్రుతివలన స్పష్టపడుచున్నది. స్త్రీవిషయమున నేకకాలమని బోధించు సహశబ్దమును వేసియుండుటవలన, స్త్రీ కేకకాలమునందు బహుపతులుండరనియు భిన్నకాలమునందు వేఱుపతి యుండవచ్చుననియు స్పష్టమగుచున్నది. వేదపురుషుని యభిప్రాయమిదియే కాని పక్షమున, వృథాగా సహశబ్దమును ప్రయోగించియుండఁడు.

వామ—భిన్నకాలమనఁగా మీ తాత్పర్యమేమి? భిన్నక్షణమా? పతిజీవిత యావత్కాలమా? భిన్నక్షణమని చెప్పెడుపక్షమున స్త్రీకి నిమిషమున కొకపతి యుండవచ్చునని యేర్పడి లోకవిరుద్ధమగును. పతిజీవిత యావత్కాలమనెడుపక్షమున, నష్టాదినిమిత్త

ములయందు మాఱియొక పతిని జేసికొనవచ్చునను మీవాదమే పడిపోవును.

వీర—ఒక స్త్రీ పిత్రుక్తప్రకారముగా నొకనికి భార్యయయిన తరువాత నాతని పతిధర్మమునకు భంగము కలిగించి శాస్త్రవిహితమయిన కారణ మగపడువఱకు నాతఁడామెకు పెనిమిటియే యగునుగనుక, సహశబ్దప్రయోగమునుబట్టి భిన్నక్షణములయందు వేఱుభర్త యుండవచ్చునాయని ప్రశ్నమునకే యవకాశ ముండదు. నష్టత్వాది నిమిత్తములయందు శాస్త్రము స్త్రీపునర్వివాహమును విధించుచున్నదిగనుక, శాస్త్రవిహితమయిన యాకాలమే సమయభేదమగును. అప్పుడేవిధమయిన బాధకమునులేదు. భారతవ్యాఖ్యానమునందు నీలకంఠాచార్యులవారును పయిశ్రుతికి "సహైతియుగపద్బహుపతిత్వనిషేధో విహితో నతు సమయభేదేన" అని వ్రాసియున్నారు.

వామ—నీలకంఠాచార్యులు వ్రాసినదానిని మేమునమ్మము. మాకంటె నతని యాధిక్యమేమి?

వీర—ఆ యర్థముసరియైనది కాదనుటకు మీకేమి యాధారమున్నది? భాష్యమునందు సహిత మీ యర్థమే వ్రాయఁబడి, "గ్రహణం సహశబ్దస్య పర్యాయాద్బహవోధవాః స్యురితి ప్రతిపత్త్యర్థం ప్రాజాపత్యవచోయథా॥" యనువచన ముదహరింపఁబడియున్నది.

వామ—'బహవోధవా' యనుచోట 'బహవః' 'అధవాః' అని పదచ్ఛేదము చేసి పతిభిన్నులును పతిసదృశులు నగువారు పలువురుండవచ్చునని సాధించెదను.

వీర—మీరు వ్యాఖ్యానమునందలి శ్లోకములో 'ధవా' యని పదచ్ఛేదము చేసెదరుగాని మూలమునందలి "సహపతయః"

అనుదాని నెట్లు 'అపతయః' అని పదవిభాగము చేయఁగలుగుదురు?
అట్లు చేయలేకపోయినయెడల మీయర్థమెట్లు సిద్ధించును?

పర—అది కాదు. మేము పర్యాయమనఁగా జన్మపర్యాయ
మని సాధించెదము?

వీర—మూలములో జన్మపర్యాయమని సూచించు పదము
లేనిది మీవాదము నిలువదు ఉత్తరజన్మమునందుఁగూడ స్త్రీ కాభ
ర్తయే మరల భర్తయగుచున్న మీ వెనుకటి మాటకే మీవాదము
విరుద్ధమగుచున్నది.

వామ—మీరు కుయుక్తులెన్ని యన్నినను మీవాదము నిలు
వదు. పర్యాయ మనఁగా జన్మపర్యాయమని సోమయాజులుగారు
చెప్పినది సర్వశాస్త్ర సమ్మతమయిన యర్థము, వేదములో నెక్క
డను స్త్రీపునర్వివాహమన్న పేరైనను లేదు.

వీర—స్త్రీపునర్వివాహము కూడునని కంఠోక్తిగా వేదము
నందుఁ జెప్పఁబడిన పెక్కు ప్రమాణములను నేను జూపినను మీరు
నిరాధారముగా వేదమునం దెక్కడను స్త్రీపునర్వివాహమన్న పేరే
లేదనుచున్నారు. 'యాపూర్వ' మను శ్రుతికి మీరేమైన విశేషార్థ
మును గల్పింపఁగలరా?

శ్రీవి—ఏదీ? ఆశ్రుతికి తెనుఁగున ప్రతిపదార్థము సెలవిండి.

వీర—యా=ఏస్త్రీ, పూర్వం=మొదటను, పతిం=భర్తను,
విత్వా=పొంది, అథ=అనంతరము, అన్యంపతిం=మఱియొక
భర్తను, విందతే=పొందుచున్నదో, తౌ=వారు (ఆదంపతులు),
అజ=మేఁకను, పచౌదనంచ=అయిదు విధములయిన ఆహారము
లను, దదాతః=ఇత్తురేని, నవియోషతః=ఎడఁబాయరు. యః=
ఎవఁడు, అజమ్=మేఁకను, పంచౌదనం=పంచవిధాహారమును, దక్షి
ణాజ్యోతిషమ్=దక్షిణాసువర్ణమును, దదాతి=ఇచ్చుచున్నాఁడో,

పరఃపతిః= (అటువంటి) రెండవభర్త, పునర్భవా=పునర్భువుతోడ, సమానలోకః=సమానలోకము గలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

వామ—ఈ శ్రుతి మీవాదమున కెంతమాత్రమును పనికి రాదు.

వీర—ఒక స్త్రీ పూర్వమొకభర్తను వివాహము చేసికొని తరువాత మఱియొకనిని పునర్వివాహము చేసికొనెడుపక్షమున నజాపంచౌదనమను కర్మనుచేసి వారు సమానలోకమును పొందుదురని స్పష్టముగానున్న యీశ్రుతియే పునర్వివాహమునకుఁ బనికిరానిపక్షమున మఱియేశ్రుతి పనికివచ్చును? స్త్రీకి భర్తృలోకము వచ్చునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది గనుక, ద్వితీయవివాహము చేసికొనెడి స్త్రీకే భర్తయొక్క లోకము కలుగునని శంకకలుగఁగా ద్వితీయ భర్తలోకమే కలుగునని యీశ్రుతిసందేహనివారణము చేయుచున్నది.

వామ—ఇది యందునిమిత్తమయి చెప్పఁబడిన శ్రుతి కాదు. స్త్రీ పునర్వివాహము శ్రుతినిషిద్ధము. మీరు చదివిన శ్రుతిచేతనే నారీపునర్వివాహము కూడదని నేను సాధించెదను. మీరు చెప్పిన యర్థముచొప్పుననే స్త్రీ పునర్వివాహము చేసికొన్నయెడల నజాపంచౌదనము చేయవలసినట్లు కనఁబడుచున్నదిగదా? అజాపంచౌదన మొకప్రాయశ్చిత్తము. ప్రాయశ్చిత్తము చేసికోవలయునన్న మాత్రముననే యదియొక పాపకార్యముగా నేర్పడి స్త్రీ పునరుద్వాహము నిషిద్ధమని సిద్ధాంతమగుచున్నది. సురాపానము చేయువాఁడు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొన్నయెడల పాపము పోవునని వేదములోనున్నంత మాత్రమున సురాపానము వేదవిహితము కానట్లే పునర్వివాహము చేసికొన్న స్త్రీయును భర్తయుఁగలిసి యజాపంచౌదనమును చేయవలయునన్న మాత్రమున స్త్రీ పునర్వివాహమును వేదసమ్మతము కానేరదు.

వీర—అజాపంచౌదనము ప్రాయశ్చిత్తమని యెక్కడనుగను పట్టగు. స్త్రీపునర్వివాహమువలన పాపమువచ్చుననియు, ఆపాపమజాపంచౌదనమువలన పరిహారమగుననియు, పయిశ్రుతి చెప్పుచుండలేదు. అజాపంచౌదనము శ్రేయఃప్రాప్తికై చేయు నొకకర్మవిశేషముగా మాత్రము కనఁబడుచున్నది. యజ్ఞముచేసినయెడల స్వర్గభోగము కలుగునని చెప్పినట్లే, అజాపంచౌదనము చేయుటవలన పునర్భువును భర్తయు మరణానంతరమున సహితము సమానలోకమున సుఖింతురని చెప్పఁబడియున్నది. దీనిచేత స్త్రీపునర్వివాహము సిద్ధాంతమే యగుచున్నది. అదిగాక యథర్వణవేదమందలి ఊతయత్పతయః, యనువచనము స్త్రీపునర్వివాహమును స్థాపించుచు నేయున్నది.

త్రివి—ఆశ్రుతికిఁ గూడ తెనుఁగర్థము సెలవిండి.

వీర ఉత=మఱియును, యత్=ఏది. స్త్రియాః,=స్త్రీకి, పూర్వే=పూర్వులయిన, అబ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు కానివారు, దశపతయః=పదిమంది భర్తలు (అయి), బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుఁడు, హస్తమగ్రహీత్ చేత్=పాణిగ్రహణము చేసినపక్షమున. సఏవ—అతఁడే, ఏకధా=ఏకవిధముగా, పతిః=పెనిమిటి. బ్రాహ్మణఏవ=బ్రాహ్మణుఁడే పతిః—భర్త, నరాజన్యః=రాజన్యుఁడు కాఁడు, నవైశ్యః=వైశ్యుఁడు కాఁడ, తత్=అది, సూర్యః=సూర్యుఁడు, ప్రబ్రువన్=చాటుచు, పంచభ్యో మానవేభ్యః=అయిదువిధములయిన మనుష్యులకొఱకు, ఏతి=తిరుగుచున్నాఁడు ఒకస్త్రీకి మొదట బ్రాహ్మణులు కానివారు పదిమందిపతులనయినను కడపట బ్రాహ్మణుఁడు పతియగునేని, అతఁడే యామెకు భర్తయనియు మరణానంతర మతని తోడిలోకమే గలుగుననియు శ్రుతితాత్పర్యము.

వామ—ఆహాహాహా! ఈయర్థ మెంత సొగసుగా నున్నది, ఒకస్త్రీ మొదట నొక శూద్రునిని, వాఁడుచచ్చిన నొక వైశ్యుని,

వాఁడు మృతినొందిన నొక క్షత్రియుని, ఈ ప్రకారముగా పది
మంది లోకాంతరగతు లయిన పిమ్మట నొక బ్రాహ్మణుని వివా
హము చేసుకొమ్మని వేదము విధించుచున్నదఁట! లోకములో నింత
కంటె విరుద్ధ మేమున్నది? నిజముగా మీ యర్థము నంగీకరించి
బ్రాహ్మణుఁడు మంగలదాసిని చాకలదానిని వివాహము చేసికొన్నచో
వర్ణాశ్రమధర్మములు చెడి లోకమంతయు పాడుకాదా? కాఁబట్టి
మీరు చెప్పిన యర్థము సరియైనది కాదు. వేద మింత విరుద్ధ
మయిన సంగతి చెప్పునా?

వీర—శ్రుత్యర్థమును విచారింపక మీరూరక పరిహసించిన
కార్యము లేదు. పూర్వకాలమునందు బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణేతర
జాతుల స్త్రీలను వివాహము చేసుకొనెడి యాచారము లేదనిగాని,
ఆయాచారము శ్రుతిస్మృతిసమ్మతము కాదని కాని మీరు చెప్పఁ
గలరా? విక్రమార్క చరిత్రమును చదివిన మీకీసంగతి విశదమగు
ననుటకు సందేహము లేదు. పూర్వకాలమునందు బ్రాహ్మణుడు
బ్రాహ్మణేతరస్త్రీలను మాత్రమే కాక వారి విధవలను సహితము
వివాహమాడెడి యాచారమున్నట్లు ఈశ్రుతి సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.

నాయు—మేమాయర్థము నొప్పుకొనము. ఇది బ్రాహ్మణుని
యాధిక్యమును చెప్పవచ్చిన శ్రుతియే కాని యొక స్త్రీకి పదిమంది
భర్తలయిన తరువాత బ్రాహ్మణుఁడు భర్త కావచ్చునని చెప్పవచ్చి
నది కాదు. శ్రుతికర్తయొక్క యుద్దేశములను గ్రహించెడి శక్తి మా
యొద్ద లేదు. శ్రుతివాక్యమునకు నేను జెప్పిన యర్థముతప్ప మఱి
యొక యర్థము కాదు. వేదము జెప్పినది విరుద్ధమని మీరు మాటి
మాటికి ననుచుండుటకు మీకేమి యాధారమున్నదో నేనూహింపఁ
జాలకున్నాను.

వీర—పదములిచ్చెడి యర్థమును గట్టిపెట్టి యుద్దేశములను గ్రహించెడిశక్తి మీయొద్ద లేదు. శ్రుతివాక్యమునకు నేను జెప్పిన యర్థము తప్ప మఱియొక యర్థము రాదు. వేదము చెప్పినది విరుద్ధమని మీరు మాటిమాటికి ననుచుండుటకు మీకేమి యాధారమున్నదో నే నూహింపఁజాలకున్నాను.

వామ—మాకు కావలసినన్ని యాధారములున్నవి. లోకాచారమే గొప్ప యాధారము. మీ వాదమున కనుకూలముగా నున్నవని మీరు తెచ్చిన శ్రుతివాక్యముల యర్థవిచారమయిన తరువాత వేదమునుండియే విధవావివాహము కూడదనుటకు కావలసినన్ని నిదర్శనములను జూపెదను.

వీర—"సోమః ప్రథమ" యను శ్రుతియొక్క యర్థమును గూడ చిత్తగింపుడు.—(ఓ చిన్నదానా), తే=నీకు, సోమః=చంద్రుఁడు, ప్రథమః=మొదటిభర్తయని, వివిదే=తెలియఁబడుచున్నాఁడు గంధర్వః=గంధర్వుఁడు, ఉత్తరః=తరువాతి పెనిమిటియని, వివిదే=తెలియఁబడుచున్నాఁడు, అగ్నిః=అగ్నిహోత్రుఁడు, తే=నీకు తృతీయః=మూఁడవ, పతిః=భర్త, తే=నీకు, తురీయః=నాలవవాఁడు, మనుష్యజాః=మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారు.

వామ—ఈశ్రుతి మీ వాదమున కెందుకు పనికివచ్చును?

వీర—నాలవభర్త మనుష్యుఁడని చెప్పక మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారని బహువచనప్రయోగమును చేసియుండుటచేత స్త్రీపునర్వివాహము కూడదని యేర్పడుచున్నది.

వామ—"తురీయః" అనుచోట నాలవవాఁడని యేకవచనబోధకముగా నున్నది. "మనుష్యజాః" అనుచో బహువచనము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. శ్రుతికర్తయొక్క యభిప్రాయమే మీరు

చెప్పినదయినపక్షమున, నాలవవారని బహువచనమే ప్రయోగింప బడియుండును.

వీర—నాలవవాఁడని యేకవచనమును ప్రయోగించుటలోనే విశేషసారస్యమున్నది. తరువాత మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారని బహువచనము ప్రయోగించియు మొదట నాలవవాఁడని యేకవచనము వేయుటవలన, స్త్రీకి బహుభర్తలుండవచ్చునను, ఒకకాలము నందొకనికంటె నధికభర్తలుండఁగూడదని తెలియవచ్చుచున్నది.

వామ—నాలవవాఁడని చెప్పుటచేతనే మీయర్థము పడి పోయినది. శ్రుతికన్యకు నలుగురు భర్తలను మాత్రమే విధించు చున్నది. అందు మొదటి మువ్వురును సోమగంధర్వాగ్నులు, నాలవవాఁడు మనుష్యుఁడు. కన్యకు మగల వివాహముచేసిన యెడల వాఁడయిదవవాఁడగును గనుక నలుగురు భర్తలనే విధించిన శ్రుతి కట్టి వివాహము విరుద్ధమగును.

వీర—మీరు స్త్రీ కెన్ని వివాహములు చేసినను మనుష్యే తరు లెన్నఁడును భర్తను జేయరు గనుక, శ్రుత్యనుసారముగా మనుష్యుఁ డెప్పుడును నాలవవాఁడే యగును. అందుచేత మీయాక్షే పణమేమియు పొసఁగియుండలేదు. స్త్రీకి పునర్వివాహము చేసినను మనుష్యుడగుటచే నాభర్త నాలవవాఁడేయయి మీయాక్షేపణమున కవకాశము లేకపోవును.

వామ—అట్లయిన వేదపాఠము తప్పు. "మనుష్యజః" అని యేకవచనముండవలెను. సర్వజ్ఞుఁడయిన యీశ్వరుఁడు వ్యాకరణ జ్ఞానము లేనివానివలె 'తురీయః' యని విశేషణము నేకవచనము గాను దాని విశేష్యమయిన 'మనుష్యజా' యను దానిని బహు వచనముగాను ప్రయోగించునా? వేదాభ్యాసముచేసిన ఋషులును బ్రాహ్మణులును ప్రమాదవశమున మీరు చెప్పిన తప్పు పాఠమును

గ్రహించి యుందురు. అంతేగాని వేదపురుషుని భావము నేను చెప్పినదే వేదములో నున్న గూఢార్థము మీకేమియు తెలియక యపార్థములను జేయుచున్నారు.

వీర—ఇఁక— వేదపాఠమును తమవంటి పెద్దలు సంస్కరించవలెను గాని నావంటివారి కటువంటి సామర్థ్యము లేదు. తొల్లిటి పెద్దలు సహితము వైదిక ప్రయోగములను మన మాక్షేపింపరాదనియే నియమము చేసియున్నారు. అయినను మీరు చెప్పినట్లు సంస్కరించినను మీ వాదమునకు లాభము గాని మా వాదమునకు నష్టము గాని కలుగదు. మనుష్యుఁడని యేకవచనమేయున్నను, అది జాతివాచకమయి యుండఁబట్టి భర్తలకును పనికివచ్చును. ఏభర్తయయినను మనుష్యుఁడగుటచేత నాలవవాఁడే యగును గనుక, మీరు చేసిన యపూర్వార్థమును మారొప్పను నంగీకరించినను మీ కావగింజంతయు లాభము కలుగ లేదు.

వామ—మీరన్నియు కుయుక్తులు చెప్పుచున్నారు. మీ రెంత చెప్పినను మీ వాదము గెలువదు. ఇట్టి యక్రమమయిన వాదమును సభవా రెవ్వరైనను నంగీకరింతురా? ఒక్క సభవారే కాదు. లోకములో కర్మభూమియందు పుట్టి శ్రుతిస్మృతి శిష్టాచారములు ప్రమాణమనుకొనువా రెవ్వరైన మీరు చెప్పిన యర్థము సరియైనదని యొప్పుకొందురా? మీరు చేసిన యర్థమును నమ్ముకొని యాచరణము చేసిన పక్షమున లోకమంతయు వర్ణసంకరము కాదా? మీ రెన్నివిధముల మాయోపాయములు చేసినను శిష్టులెవ్వరును మీ మాటలను విశ్వసింపరు.

వీర—వర్ణసాంకర్యము కలుగకుండ లోకమును రక్షించుటకై మీరు చేసెడి సద్ధర్మమును జూపి మీ వాదమును స్థాపించుట కాధారభూతములుగా నున్న శ్రుతిప్రమాణములను వివరింపరాదా?

వామ—మీ వాదమును ఖండించుటకయి యెన్ని శ్రుతి ప్రమాణములు కావలెను? ఒక శ్రుతివాక్యముతో మీ రెంత కాలమో కష్టపడి యపార్థకల్పముచేసిన దుర్బలప్రమాణముల నన్నిటిని జంఝామారుతము దూదిపరకల నెగరఁగొట్టివేసినట్లు తుప్పున నెగరఁగొట్టెదను.

శ్రుతి॥ యదేకస్మిన్ యూపే ద్వేరశనే పరివ్యయతి తస్మా దేకో ద్వేజాయే విందతే॥ యన్నైకాగ్ం రశనాం ద్వయోర్యూపయోః పరివ్యయతి తస్మాన్నైకా ద్వౌపతీ విందతే.

అను శ్రుతిని మీ రెప్పుడయిన విన్నారా? వినియుండిన పక్షమున స్త్రీపునర్వివాహము శాస్త్రసమ్మతమని యింత సాహసము చేయుటకు మీరు బంధులు దేఱరు. ఇది విధవావివాహము నెంత స్పష్టముగా నిరసించుచున్నదో చూడుఁడు.

త్రివి—ఈశ్రుత్యర్థమేమో నాకు తెలుఁగుమాటలతో సెల వియ్యవలెను.

వామ—ఒకపురుషున కిద్దఱు భార్యలుండవచ్చును గాని, యొక స్త్రీకిద్దఱు భర్తలెంతమాత్రము నుండఁగూడదని యీశ్రుతి స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది. ఇంతకంటె తేటతెలుఁగేమి కావలెను?

త్రివి—వాక్యమును జదివి ప్రతిపదార్థమును నొక్కసారి సెల విచ్చెదరా?

వీర—ప్రతిపదార్థమును నేను జెప్పెదను వినుండి —

యత్=ఎందువలన, ఏకస్మిన్ యూపే—ఒక స్తంభమునందు, ద్వేరశనే=రెండుత్రాళ్ళు, పరివ్యయతి=కట్టఁబడుచున్నవో, తస్మాత్=అందువలన, ఏకః=ఒకఁడు, ద్వేజాయే ఇద్దఱు భార్యలను, విందతే=పొందుచున్నాఁడు, యత్=ఎందువలన, ఏకాగ్ంరశనాం-ఒకత్రాటను,

ద్వయోర్యూపయోః = రెండుయూపములకు, నపరివ్యయతి = కట్టుచుండలేదో, తస్మాత్ = అందువలన, ఏకా = ఒకతె, ద్రాపతీ = ఇద్దఱు భర్తలను, నవిందతే = పొందుచుండలేదు.

ఇదేనా మీయర్థము? ఇంతకంటె విశేషార్థము నేమయినఁ గల్పించెదరా?

వామ—మీరు చెప్పిన యర్థము సరిగానే యున్నది. స్త్రీ పునర్వివాహము కూడదనుట కింతకంటెను విశేషార్థమేది కావలెను?

త్రివి—ఈయర్థమునుబట్టి విచారింపఁగా నేక కాలమునందు మాత్రమే స్త్రీ కిద్దఱు భర్తలుండరని శ్రుతి చెప్పుచున్నట్టు కనఁబడుచున్నది.

వామ—ఏక కాలమునందు మాత్రమే కాక భిన్న కాలములయందుఁగూడ స్త్రీకి బహుభర్త లుండఁగూడదనియే ప్రతితాత్పర్యము. వేదవాక్యములలో కాలనిర్ణయము లేకపోవుటచేతనే సర్వ కాలములయందునని మీకు స్ఫురించుచుండలేదా?

వీర—ఆసంగతి తరువాత చూచుకొందము. ముందుగా నేను చేసెడి యాక్షేపణలకు సమాధానము చెప్పుఁడి. వేదము, బ్రాహ్మణము, మంత్రము, అర్థవాదము నని మూఁడు భాగములు కలదిగా నుండును. బ్రాహ్మణమన గా విధివాక్యము గనుక, అది స్వతః ప్రమాణము, మంత్రములు విధివాక్యైక వాక్యతచేతఁగాని, కల్ప మాత్రకారుల విధివాక్యబలముచేతఁగాని ప్రమాణములగునుగాని స్వతఃప్రమాణములు గావు, అర్థవాదము లెప్పుడును ప్రమాణములే కావు. పయిశ్రుతిలోని స్త్రీ కిద్దఱుభర్తలుండరు లోనుగాఁగల భాగ మర్థవాదమే గనుక, అది ప్రమాణము కానేరదు.

వామ—అది యర్థవాదము కాదు మంత్రము.

వీర—"లౌకిక దృష్టాన్తేన రశనాద్వయమ్ విధత్తే"—అను భాష్యమునుబట్టి చూచినను, సందర్భమునుబట్టి చూచినను, ఈశ్రుతి యూపమునకు రశనను గట్టుటనుగూర్చి చెప్పవచ్చినదేకాని వివాహమునుగూర్చి చెప్పవచ్చినది కాదు, ఒకపురుషునకెట్లు ఇద్దఱు భార్యలుందురో యాప్రకారముగా నొకయూపమునకు రెండు రశనలను గట్టవచ్చుననియు, ఒకస్త్రీ కేప్రకారముగా నిరువురుభర్త లుండరో యారీతినే యొకరశనను రెండుయూపములకుఁ గట్టరనియు దాని తాత్పర్యము. ఇదియంతయుమంత్రమేయయినను, ప్రత్యేకవిధివాక్యముగాని సూత్రకారుల వినియోజక వాక్యముగాని లేక మంత్ర మెంతమాత్రమును ప్రమాణము కాదు. వేదమున బ్రాహ్మణభాగమునం దెక్కడను నారీ పునర్వివాహమును నిషేధించు విధివాక్యము కానరాదు, వినియోజక వాక్యమయిన కల్పసూత్రము "అగ్నిష్ఠంద్వాభ్యాగ్ రశనాభ్యాంపరివీ ను" యని రశనాబంధమును మాత్రమే విధించుచున్నది. కాఁబట్టి యొకపురుషుఁ డిద్దఱుస్త్రీలను బొందుననియు నొకసుందరి యిద్దఱు పతులను బొందదనియుఁ జెప్పెడివాక్యము విధివాక్య సన్నిధానమునఁ బరించెడి యర్థవాదమే యగును.

వామ—ఆభాగముకూడ మంత్రముతోఁ జేరినదేయగుటచేత వినియోజకవాక్య మగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్వయ బంధనమును మాత్రమే విధించుచున్నను సంబంధమునుబట్టి తక్కినభాగమును ప్రమాణ మగును.

వీర—"ఉదీర్ష్వనారీ" యను మంత్రముయొక్క వినియోజక వాక్య ముత్థాపనక్రియను మాత్రము చెప్పుచున్నను మంత్రము పునర్వివాహము చేసికొందువుగాని లెమ్మని పలుకుటవలన నేకవిషయ మగుటంజేసి సంబంధముచుబట్టి స్త్రీపునర్వివాహమున కనుజ్ఞయయినట్లు, ఇక్కడ పోలికచేతతప్పమఱియేసంబంధమును లేని భిన్నవిషయ

ములయిన రశనాబంధన వివాహబంధములయందు రశనావిధానము చేత వివాహవిధానము కానేరదు. మీరు చెప్పిన సంబంధమునుబట్టి నూత్ర మగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్వయబంధనమును మాత్రమే విధించుచున్నను, ఏకవిషయ మగుటంజేసి యగ్నిష్ఠయూపమునకును సమీపమునందున్న మఱియొక యూపమునకును జేర్చి యొకరశనను గట్టఁగూడదన్న యుత్తరార్థమునందలి నిషేధముకూడ ప్రమాణము కాఁగలదు.

వామ—వినియోజకవాక్య మొల్లకున్నను మూలమునుబట్టి రశనాబంధమే దృష్టాంతముగాను వివాహము దార్ష్టాంతికముగాను గనఁబడుచున్నది గనుక వివాహవిషయమునఁగూడ నీశ్రుతిప్రమాణ మగునని నేతలఁచెదను.

వీర—మీరట్లు తలఁచుట కాధారము లేశమయినను లేక పోయినను వాదమునిమిత్తము క్షణకాలము మీ తాత్పర్యముతో నే నేను నేకీభవించెదను. అప్పుడుసహాశ మీశ్రుతి మీ వాదమునకెంత మాత్రము ననుకూలపడదు.

వామ—ఎందుచేత? మీరాయర్థము నొప్పకొన్న పక్షమున నారీ పునరుద్వాహము కూడదని నిమిషములో సాధించెదను.

వీర—ఎన్నిపాట్లుపడినను మీ రావిషయమును సాధింపఁ జాలరు? ఏకకాలమునం దొక స్త్రీకిరువురుభర్త లుండరనితప్ప మఱియొక యర్థ మీశ్రుతికి స్థిరపడదు.

వామ—వేదవచనములో నేక కాలమునందనిగాని కాలభేదమునందనిగాని లేకపోవుటవలన సర్వకాలములయందని మనమర్థము చేయవలెను.

వీర—సాధారణముగా నొకపురుషునకిద్దఱుభార్య లన్నతో డనే యేక కాలమునం దిద్దఱుభార్య లున్నారని యే యూహకలుగును

గాని పూర్వము మృతినొందిన భార్యయు నిప్పుడు జీవించియున్న భార్యయుఁ గలిసి యిద్దఱు భార్యలన్న యూహకలుగదు, అదేప్రకారముగా స్త్రీ కిద్దఱు భర్తలన్నను, ఏకకాలమునందని యూహింపఁదగియుండును. అందుచేత పయి నిషేధ మేకకాలమునం దొకయింతి కిరువురు పతు లుండరనుటయందే ప్రవర్తించుననుట స్పష్టము. అదిగాక కల్పసూత్రాది షడంగముల ననుసరించియే యెప్పుడును శ్రుతివాక్యముల కర్థనిర్ణయము చేయవలెను. దీనికి వినియోజకవాక్యమగు "అగ్నిష్ఠం ద్వాభ్యాగ్ రశనాభ్యాం పరివీయ" యను కల్పసూత్ర మగ్నిష్ఠయూపమున కేకకాలమునందే రెండు త్రాళ్ళను కట్టవలయునని విధించుచున్నది గనుక, దృష్టాంతమునుబట్టి పూర్వార్థమునకు పురుషున కేకకాలమునం దిద్దఱు భార్యలుండవచ్చునన్న యర్థము సిద్ధించుచున్నది, అగ్నిష్ఠయూపమునకును మఱియొకయూపమునకును గలపి యొకత్రాటి నేలాగునఁ జుట్టబెట్టరో యాలాగుననే యేకకాలమున నొకకామిని కిరువురు పతులుండరని యుక్తార్థము వలన సిద్ధించుచున్నది.

వాసు—ఒకయూపమునకుఁ గట్టినరశనను మఱియొకయూపమునకుఁ గట్టఁగూడదన్న విధుల ప్రత్యేకముగ నున్నవిగనుక, ఒక పురుషుఁ డనుభవించిన స్త్రీని మఱియొకపురుషుఁ డెప్పుడు ననుభవింపఁగూడదనియు నేర్పడును.

వీర—ఈమంత్రము యూపసామాన్యమునకు రశనాబంధనమును విధింపవచ్చినది కాదనియు, విశేషముగా యూపైకాదశినీ ప్రకరణములో నగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్వయబంధమును విధించునదియనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. అగ్నిష్ఠమనది పదునొకండు యూపములలో నగ్నికి సమీపమునందుండెడి యూపము. కాబట్టి యేకయూపమునకు సమకాలమునందుఁగాని భిన్న

కాలముల యందుగాని వేఱు వేఱుగ రశనలను కట్టుదురా కట్టరాయని
యు, ఏకరశనను సమకాలమునందుఁగాని భిన్నకాలమునందుఁగాని
వేఱుయూపములకుఁ గట్టుదురా కట్టరాయనియు, ఇక్కడ విచార
ణీయము కాదు. ఆయావిషయములను దెలుపుట కితరశ్రుతులును
కల్పసూత్రములు నుండును. ఈశ్రుతి యేక కాలమును గూర్చియే చెప్పు
చున్నదిగనుక, కామినికి బహుపతిత్వనిషేధమును నేక కాలమునందే
యగును అంతేకాక "ఉదీర్ష్వనారీ" ఇత్యాది శ్రుతులకు విరుద్ధము
కాకుండ నీశ్రుతి కర్థనిర్ణయము చేయవలెను.

వామ—"ఉదీర్ష్వనారీ" యను మంత్రములోని పునర్వివాహ
మాభర్తకే పరలోకముగ నని వెనుక నే చెప్పియున్నానుగనుక మీరా
యంశము నెత్తుకోఁగూడదు.

త్రివి—అవును మీరు వెనుక నే సెలవిచ్చినారు. ఈభార్య బ్రహ్మ
చర్యముచేసి మరణమునొంది పరలోకమునకు వెళ్ళునప్పటికి, ఆభర్త
మఱియొక జన్మమెత్తి యుండవచ్చును. అప్పుడు పరలోకమునందు
సహితమామెకు భర్తదొరకక మరల నక్కడను బ్రహ్మచర్యమే యా
చరింపవలసివచ్చును. ఒకవేళ నుత్తరజన్మమునందైనను మొదటిభర్త
తోడి పొందు లభించవచ్చునన్న పక్షమున, పురాకృతదుష్కృతము
చేత నతఁడు పిల్లియో యెలుకయో యయి పెట్టెడు నెడల నామె
కప్పుడు పిల్లితోడనో యెలుకతోడనో సౌఖ్యము సంభవించును. మీరు
చేసినయర్థము దివ్యముగాను నిరాక్షేపముగాను నున్నది.

వీర—ఈమాటలకేమి కాని శ్రుతిలోని వర్తమానార్థబోధక
క్రియాపదములు గూడ పైని జెప్పిన బహుపతిత్వనిషేధమేక కాలము
నందు మాత్రమేయని తెలుపుచున్నవి.

వామ—వర్తమానార్థక క్రియాపదములు విధ్యర్థమును తెలుప
వచ్చునని మీరొకచోటఁ జెప్పియున్నారు కాదా?

వీర—ఒకానొకచోట నట్టి ప్రయోగములుకనఁబడినను,అవి యిక్కడ వర్తమానార్థద్యోతకములు కావనుట కాధారమేమియు గనఁబడదు. మఱియును విద్యారణ్యులవారు భాష్యమునందు పరివ్యయతి=పరివేష్టయతి, విందతే=అనుభుంక్తే, నవిందతే=నప్రాప్నోతి, అని వర్తమానార్థకములుగానే చెప్పియున్నారు. ఇవిగాక యీశ్రుతి యేకకాలమందే యని చూపుట కితరాధారము లనేకములుగలవు.

వామ—ఇప్పుడు చూపిన యాధారము లెంతచప్పగా నున్నవో యిఁకముందు చూపఁబోయెడి యాధారములును పండితులకంత చప్పగానే యుండును. మీవాదములో నట్టి పిచ్చియే కాని నారమేమియు లేదు. మీది శాస్త్రమర్యాద తెలిసిన వాదంబు కాదు.

వీర—నాది యెట్టివాదమయినను సాంతముగాచిత్తగించిమీ ససారమయిన శాస్త్రసంధానములను సెలవండి. వ్యాఖ్యానములను జేసిన మనపూర్వులును నేనుజెప్పిన యర్థమునే చెప్పియున్నారు. పండితమండలాగ్రగణ్యులయిన మాధవాచార్యులవారు పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందు స్థూల సూక్ష్మ ధర్మవిచారమును జేయుచు, పైకి ధర్మముగాఁ గనఁబడు ద్రౌపదీ వివాహమునందలి బహుపతిత్వము ను సూక్ష్మధర్మమునుగా జెప్పి, ద్రుపదుఁడు లోకవేదవిరుద్ధమని చెప్పిన వాక్యము నందుకొని, "తిర్యక్ష్వపి ఏకస్యాం గవివృషభద్వయయుద్ధ దర్శనాత్" తిర్యగ్జంతువులయందు సహితమొకయావు విషయమయి రెండుగిత్తలు పోరాడుట చూచుచుండుటవలన లోకవిరుద్ధము స్ఫుటమేయనియు, "వేదేప్యేవంశ్రూయతే" వేదమునందును నిటు చెప్పఁబడియున్నదని, "ఏకస్యబహ్వ్యో" యను శ్రుతిని, "యదేకస్మిన్ యూపే" యను శ్రుతినిగూడ నుదాహరించియున్నారు. మాధవాచార్యులవారిచ్చిన దృష్టాంతమువల్లను, వేదమును ఈయర్థమునే యిచ్చుచున్నదని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పుటవల్లను, పయిశ్రుతిద్వయమును

ఏకకాలమునందుమాత్రమే స్త్రీలకు బహుపతిత్వ నిషేధము చేయు
చున్నదని మాధవాచార్యులవారి తాత్పర్యమయినట్టు కరతలామలక
ముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

వాస — ఊరకే యట్టివృత్తాంతము నిచ్చినారే కాని మాధవా
చార్యులవారి మతము మీరు చెప్పినది కాదు. పండితులమతము పం
డితులకే కాని గోచరము కాదు. ఇంతకంటె మీరుచెప్పెడి దేమయిన
నున్నదా?

వీర — భారతమందును పూర్వోక్తమయిన "తస్మాదేకస్య"
యను ఋగ్వేద వచనమును, ఈశ్రుతియుఁ గూడ ద్రౌపతీ వివాహ
ఘట్టమున నేకకాలమునందు స్త్రీలకు బహుపతిత్వము నిషేధమని
చూపుటకే యుదాహరింపఁబడియున్నది. ద్రుపదుఁ డీ రెండుశ్రుతుల
యర్థమును మనసునందుంచుకొనియే,

శ్లో॥ ఏకస్య బహ్వ్యో విహితా మహిష్యః కురునందన
నైకస్యా బహవో లోకే శ్రూయంతే పతయః క్వచిత్॥

అని స్త్రీల కేకకాలమునందు బహుపతిత్వనిషేధమును జెప్పి, ఏకకా
లమునందు ద్రౌపదిని యుధిష్ఠిరాదిపతుల కైదుగుర కిచ్చి వివా
హముచేయుట యక్రమమని చెప్పియున్నాఁడు.

వాస — ఏకకాలమునందు బహుపతిత్వనిషేధము నెఱింగి
యుండియు ద్రౌపతి నేకకాలమున నేప్రకారముగా నేవురుభర్తల
కిచ్చి వివాహము చేసినాఁడు?

వీర — ఏకకాలమనఁగా నేకక్షణమని యర్థముచేసి, ఒకరితరు
వాత నొకరికిచ్చుట యేకకాలము కాదని యభిప్రాయ పడుటవలన
ద్రౌపదీవివాహము జరిగినది. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుఁడు,

శ్లో॥ సర్వేషాం ధర్మతః కృష్ణా మహిషీనో భవిష్యతి।
ఆనుపూర్వ్యేణ సర్వేషాం గృహ్ణాతు జ్వలనే కరం॥

అని 'ధర్మమార్గమున మాయందఱకు ద్రౌపది భార్య కాఁగలదు, జ్యేష్ఠానుక్రమముగా నందఱికిఁ బాణిగ్రహణములను అగ్నిసమీపమున గ్రహించునుగాక' యని ద్రుపదునితోఁ జెప్పెను.

వామ—ఏకకాలమనఁగా మీయభిప్రాయము నట్టిదేయయి యుండవచ్చును.

వీర—నాయభిప్రాయ మట్టిదికాదు. మన పెద్దలట్టి యర్థము చేయ సాహసించినను, వెనుక చెప్పినట్లు నష్టత్వాదినిమిత్తముల యందు వివాహమాడవచ్చునన్న శాస్త్రవిహితమయిన కాలమే భిన్నకాలమనియు, తద్వ్యతిరిక్తమయిన కాలమేకకాలమే యనియు నానిశ్చిత తాత్పర్యము.

వామ—మీవన్నియు కుశంకలును కుయుక్తులునే కాని శాస్త్రసమ్మతమయిన నాయాక్షేపణలకు తిన్నని సమాధాన మొక్కటియు రాలేదు. స్త్రీపునర్వివాహ మశాస్త్రీయము. నావాదమువల్ల 'యదేకస్మిన్ యూపే' అను శ్రుతి స్త్రీపునర్వివాహమును నిషేధించుచున్నట్లు స్థాపనమయినది.

వీర—ఒకవేళ శ్రుతికి వాదమునిమిత్తమయి మీయర్థమునే యొప్పుకొని యేకకాలమునందుఁగాని భిన్నకాలములయందుఁగాని స్త్రీలకు ద్విపతిత్వనిషేధమునే చెప్పినను, అప్పుడుసహితము శాస్త్రసమన్వయరీతిచేత సామాన్యవిశేష వ్యవస్థనుజేయఁగా స్త్రీకిద్దఱు భర్తలు కూడదన్న యీసామాన్యవిధి భర్తృమరణము సంభవించునప్పుడు పునర్వివాహము చేసికోవచ్చునని విధించి "ఉదీర్ష్వనారి" యను విశేషవిధిచేత బాధింపఁబడి మృతభర్తృక యయినప్పుడు తప్ప స్త్రీకిఁ బునర్వివాహము లేదని సిద్ధాంతమగుచున్నది.

వామ—మీ దంతయు నప్రమాణ్యవాదము. ఇక్కడ నుత్సర్గాపవాద న్యాయముపట్టదు. అందుచేత సామాన్యవిశేష వ్యవస్థను చేయుటకు వీలుపడదు.

వీర—మీరు సహేతుకముగా నుత్తరమును జెప్పక నేను జెప్పినదెల్లను దప్పని వితండవాదము చేయుచున్నారు. మీకనుకూలముగా నిమిషకాలము శ్రుతిద్వయమునకును విశేషసామాన్యభావముచేత వ్యవస్థచేయుట కవకాశము లేదనియే యొప్పుకొన్నను, అప్పుడయినను.

"శ్లో॥ ధర్మజిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమంశ్రుతిః।
శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ॥"

అను మనువచనమునుబట్టి శ్రుతి ద్వివిధమైనచో రెండును ప్రమాణములే యగును గనుక వికల్పముగా స్త్రీపునర్వివాహ మంగీకార్యమే యగును.

వామ—మీరు చెప్పిన గొడవయేమో నాకు తెలిసినది కాదు మీరీ శ్రుతివిషయమయి యసంగతముగా పదిసంగతులు చెప్పినారు. మీనిశ్చితాభిప్రాయమేమో యూహించుటకు తోఁచకున్నది.

వీర—నేను చెప్పినదానిలో నసంగతమేదియు లేదు. వివాహవిషయమును బోధించెడి యీశ్రుతిభాగ మర్థవాదముగనుక ప్రమాణమే కాదనియు, ఒకవేళ ప్రమాణమగునని యొప్పుకొన్నను ఏకకాలమునందనితప్ప వేరర్థమురాదనియు, భిన్నకాలములయందుఁ గూడనని యర్థమువచ్చునని యంగీకరించినను ఇది సామాన్యవిధియయి మృతభర్తృక వివాహముచేసికోవచ్చునన్న విశేషవిధిచేత బాధింపఁబడుననియు, అట్లుబాధింపఁ బడదన్నను పరస్పరవిరుద్ధములగు రెండు విధులున్నచో ధర్మము వికల్పమగునుగనుక ఇష్టమున్నచో స్త్రీపున

ర్వివాహము చేయవచ్చునని యేసిద్ధాంతమనియు, అనేకవిధములచేతఁ జెప్పి నేవిధమునఁ జూచినను మీవాదము నిలువదని స్థాపించినాను.

వామ—బహుచక్కఁగా స్థాపించినారు!

శ్రుతి॥ సమాయుషాసంప్రజయా సమగ్నేవర్చసాపునః
సంపత్నీ పత్యాహంగచ్ఛే మమాత్మాతనువామమ॥

అను కృష్ణ యజుర్వేదమునందలి యీ మంత్రమును అగ్ని బ్రాహ్మణ సన్నిధిని యజమానపత్ని పఠించుచున్నది. "పునఃసంపత్నీ పత్యాహంగచ్ఛే" యను వాక్యమునకు "అనేక పత్యాపునః పునః పత్నీ భూత్వా సంగచ్ఛే-వియోగః కదాచిదపిమాభూదిత్యర్థః" అని వ్రాసిన భాష్యము నాలోచింపఁగా నీజన్మమం దీభర్తతో నెప్పుడును వియోగము లేకుండునటులు చేయుమని యగ్నిని బ్రార్థించుట స్పష్టమయి యున్నది. అట్లుండఁగా వేదము పునర్వివాహము నంగీకరించుచున్న దెట్లు నమ్మఁదగియుండును?

వీర—సాధ్వియెప్పుడును తనకు పతితోడి వియోగము లేకుండునట్లు చేయవలయునని ప్రార్థించినమాత్రమున నారీపునర్వివాహము లేదని యెట్లేర్పడును? తనవారు దీర్ఘాయుష్మంతులు కావలయునని యెల్లవారును గోరుదురు. దైవయోగముచేత మరణాదికమువలన వియోగము సంభవించినప్పుడు, "ఉదీర్ష్వనారీ" త్యాది మంత్రమునందలి యనుజ్ఞనుబట్టి యిష్టమున్నచో వివాహము చేసికోవచ్చును.

వామ—మీరన్నియు నపార్థములే చెప్పుచున్నారు. ఎవరిది న్యాయపక్షమో యగ్రాసనాసీనులై మధ్యవర్తులుగానున్న సాంబశివరావుపంతులుగారు సెలవియ్యవలెను.

వీర—మనతో నెవ్వారితోను జెప్పకుండ సాంబశివరావు పంతులుగారు తమ పీఠము నుండి దిగి నడిచినారు.

పర—సాంబశివరావుపంతులుగారు లేకపోయిన, మన శ్రీనివాసాచార్యులవారి నడుగరాదా? మనపట్టణములో కపటమువిడిచి నిష్పక్షపాతముగాఁ జెప్పువారు వారికంటె మఱియెవ్వరున్నారు? వామనశాస్త్రిలగారివాదము శాస్త్రసమ్మతమైనదని యింతపిల్లవానికయినను తెలియునే.

త్రివి—(తనలో) శ్రీనివాసాచార్యులుగారు నిష్కపటముగా జెప్పుదురఁట! లోకములోని కాపట్యమంతయు మూర్తీభవించి, ఆయన రూపమున నవతరించినది. ఆయన యెప్పుడయిన మనసులో నున్నది ధారాళముగాఁ జెప్పునా? అయినను సభలో నేమిచెప్పునో చూతము.

సర్వ॥ బ్రహ్మసోమయాజులుగారు బ్రహ్మణ్యులు. వారి
ర్యులుగారు చెల్లించవలెను.

శ్రీని—నాకీవిషయము పూర్ణముగాఁ దెలియదు. కర్మనిష్ఠులు మీరే సెలవియ్యవలెను.

వేణు—అలాగునఁగాదు. మాయందఱిలోను మీరే బహుబుద్ధిమంతులు, మీరే సెలవియ్యవలెను.

శ్రీని—నన్ను గొప్పచేసి యింతమంది కోరుచున్నారు గనుక మూర్ఖపుపట్టుపట్టి చెప్పకుండుట మంచిదికాదు. నాయభిప్రాయమును జెప్పినప్పుడు మీ రెవ్వరుచు కోపపడకుండవలెను. నాకు వేదవిషయములో విశేషపరిచయము లేదు. వీరరాఘవరావుగారు శ్రమచేసి బహుదూరము చెప్పినారుగాని వారివాదము ప్రస్తుతాంశమునకంతగా సంబంధించినట్టు కనఁబడదు. వామనశాస్త్రిగారు సంగ్రహముగాఁ జెప్పినను, చెప్పిన రెండుముక్కలును వారివాదమును స్థాపించజాలినవిగాను సుబోధముగానుఉన్నట్టు నా మతమునకు తోఁచినది.

పర—(చప్పట్లుకొట్టి) మా వాదము గెలిచినది, మా వాదము గెలిచినది.

వామ—మేము శాస్త్రమర్యాదనుమీఱి యొక్కముక్క చెప్పము.

వేణు—ఇఁక సభ చాలించి, యీసారి స్మృతివిషయమయిన చర్చ చేయవచ్చును.

త్రివి—ఇంతటితోనే మోగము మొత్తినది. ఇఁక వేత్తే ధర్మశాస్త్రచర్చతో పని లేదు.

వేణు—ఆలాగున సెలవియ్యవద్దు. మీ వాదము పూర్ణముగా విన్నవిమ్మటగాని యిదమిద్ధమని చెప్పవల్లకాదు.

వీర—వాదముయొక్క బలాబలము
పోయినను జనులు మనసులకయినను తెలియక
వారమునాఁడు మరల సభ జరగనిండి. ఇప్పటికి వెళ్ళుదము.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

స ం పూ ర్ణ ము.

భానుప్రెస్, రాజమండ్రి—1950